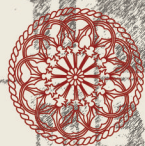

ЉУБОСТИЊСКА ПРИНОШЕЊА

Годишњак *Јефимијиних дана*, број **3**

ТРСЕНИК / ЉУБОСТИЊА
2017.

ЉУБОСТИЊСКА
03. ПРИНОШЕЊА

Издавачи

Народна библиотека „Јефимија“ Трстеник
Народни универзитет Трстеник

Уредник

Драгиша Батоћанин

Редакција

Драгиша Батоћанин, Верољуб Вукашиновић,
Јелена Вукчевић, Иван Величковић,
Верослава Јовановић, Душан Јовић,
Милан Милетић

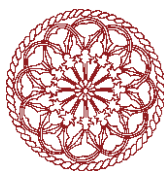
ISSN 2466-4553

ЉУБОСТИЊСКА ПРИНОШЕЊА

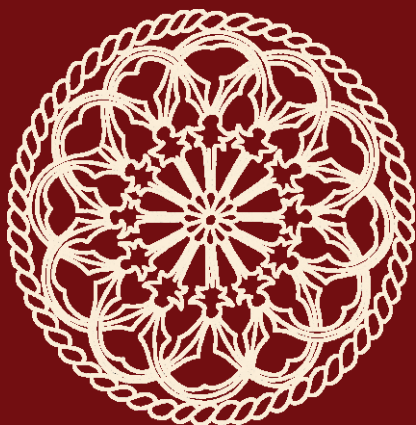

Годишњак

Јефимијиних дана, број 3

ТРСТЕНИК / ЉУБОСТИЊА
2017.

Їрмищини дани

5-9. Іґн 2017. годннє

Ове 2017. године, у периоду од 5. до 9. јуна, у Трстенику и у простору манастира Љубостиња, по тридесети јубиларни пут одржана је књижевно-духовна манифестација „Јефимијини дани“.

Због нестабилног времена, организатор је свечано отварање, уместо на платоу испред споменика кнегињи Милици, уприличио у сали Дома културе. Манифестацију је свечано отворио Љубиша Марковић, потпредседник општине Трстеник, а беседу „Од рода светла и славна“ посвећену кнегињи Милици говорила је др Даница Андрејевић. У наставку програма пригодним духовним композицијама представили су се црквени хорови, „Вода жива“ из Ниша и „Бошко Југовић“ из Трстеника.

У уторак, 6. јуна, у вечерњим часовима у простору Ликовног салона Дома културе у Трстенику отворена је изложба цртежа мати Ефимије (Тополски) под називом „ЛОВЕ ХУРТС“. Изложбу је отворио истакнути новинар Студија „Б“, Веља Павловић. У оквиру програма наступила је и Јана Ђокић, са одабраним композицијама на гитари. У наставку вечери, у врло захвалном простору, Сцене „Калдрма“ у Дому културе, одржана је веома успешна промоција другог броја Годишњака „Љубостињска приношења“. У програму су поред чланова редакције, учешће узели и Милош Петровић, књижевни критичар из Крушевца, Александар Ристић, мастер-археолог из Течића, и Милосав Егерић, пензионисани протојереј из Трстеника. У музичком делу са духовним песмама наступиле су сестре Пауновић из Горњег Рибника, освојивши симпатије присутне публике, а одабране делове из Годишњака говорили су чланови Трстеничког позоришта.

Сутрадан, у препуној сали Дома културе, наступио је Матија Бећковић говорећи своје најновије и пробране старе стихове. Био је то прави празник за љубитеље поезије и магијског казивања истих. Публика је истински уживала и овацијама је испратила са сцене *...ga, swaiga nam graioi, небесима осијаној ђесника*.

У четвртак, 7. јуна, у преподневним сатима у Већници Народног универзитета, одржан је „Округли сто“ на тему: „Света Петка и Лазаревићи“. Своје радове су приложили и говорили: Драгиша Бојовић, Милош Ивановић, Татјана Суботин-Голубовић и Милосав Егерић. У вечерњим сатима у Ликовном салону одржано је занимљиво вече

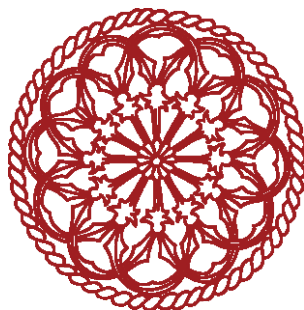

посвећено стваралаштву грчке песникиње, Клеопатре Либери, под називом „Љубостињско гостољубље“. Она је читала своје стихове на грчком, а њен гост био је песник Андрија Радуловић о чијем је стваралаштву говорила. Обраћање грчке песникиње и њене песме преводила је Јелена Бићанин из Трстеника. Ово прелепо вече увеличали су ученици и професори Музичке школе „Корнелије Станковић“ из Трстеника, са одабраним клавирским и певачким композицијама.

Сутрадан, 9. јуна, у простору манастира Љубостиња одржано је завршно вече манифестације. „Похвалу кнезу Лазару“ говорила је истакнута глумица, Јелена Јовановић-Жигон. У оквиру „песничких приношења“, своје стихове су говорили: Андрија Радуловић, Милица Бакрач, Иванка Радмановић, Милан Вучићевић, Дејан Алексић, Зоран Радисављевић и грчка песникиња, Клеопатра Либери. У музичком делу програма наступиле су чланице триа „Аллилуиа“ из Београда, које су премијерно извеле циклус трогласних композиција „Пчелињак господњи“ Мирољуба Аранђеловића Расинског на стихове завичајног песника, Верољуба Вукашиновића.

Награду „Јефимијин вез“ за најбољу збирку песама издату у 2016. години, по мишљењу жирија, добио је песник из Београда, Мирослав Максимовић, за књигу *Бол*. Образложење је у име жирија прочитао Александар Лаковић, а награду је песнику уручио Герасим Атанасковић, председник Скупштине општине Трстеник.

У наставку, награђени песник је традиционално одржао беседу и прочитао одабране стихове из књиге *Бол*, док се ноћ увелико ваљала низ љубостињску долину.

наїрада „јефимијин вез“

ОДЛУКА ЖИРИЈА

Жири награде „Јефимијин вез“ у саставу: Александар Б. Лаконић, књижевник из Крагујевца (председник жирија), Милош Петровић, књижевник, и Живорад Недељковић, песник, донео је следећу одлуку:

Лауреат „Јефимијиног веза“ за најбољу песничку књигу објављену 2016. године јесте:

Мирослав Максимовић, песник из Београда

За књигу

Бол, у издању „Чигоје“ из Београда.

У Трстенику, 15. маја 2017. године

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ ЖИРИЈА

Већ својим песничким првенцем – *Сјавац под ујијачем* (1971) песник Мирослав Максимовић се представио српској књижевној сцени као аутентичан и самосвојан песнички глас, пре свега модеран и медитативан песник. Песник чији је стваралачки поступак, иако необичан и неочекиван, потпуно неусиљен, игрив, чак. Са префињеним осећањем за меру и склад, па и са примереним поигравањима са конвенцијама. Таквим се поступком изворна реалност убрзо, лагано и некако неприметно, али, и са правим артизмом, преноси у надреално, иреално, необично, зачудно, иронично, из којег је представа предметног света значењски доврхуњена и допуњена. Често и утишано иронична.

Уз то, Максимовићево песништво доследно прожима сликовито и мисаоно, дајући извесну предност медитацијама.

Стиче се утисак да се Максимовићево песничко мастило некако лако и немарно, готово случајно, проспе по песниковом папиру, а да све остаје читљиво, чак и узбудљивије (Новица Петковић).

Очито да Максимовићеви песнички сензори неуморно упијају елементе свакодневице (и оне анонимне), али и емпиријског искуства, и то у подручје таквог лирског говора, да могу бити укључени у особено поетско вибрирање.

У намери да се сводно дочара Максимовићев песнички лук, очито, да поезија Мирослава Максимовића није писана под стакленим звоном, него се и сама преображавала сагласно новим песниковим искуствима и тегобним егзистенцијалним неусловима (Михајло Пантић). Сведочећи, на тај начин, да је и свет саставни део поезије. И да га таквог треба живети и делити са другима.

Као да песник Максимовић између слојева папира прилаже слојеве живота (Светозар Кољевић), његовог и нашег.

Песник Мирослав Максимовић, под утиском снаге доживљаја, поводом масовне крваве одмазде изнад унске јаме (пећине) *Безданка*, од пре седамдесет пет година, исписао је књигу *Бол*, почев од свог личног, ранијег и накнадног искуства, које је вођено речима и разумењем досећањем своје мајке, па од литерарног (Иван Горан Ковачић, „Јама“) и историјског искуства, и контекстуалног, чак. Уз напомену да песник побројана различита искуства, накнадно умрежава, преплиће, употпуњује, дочарава, прелива...

Ниједном од наведених искустава, песник Максимовић, није унапред наменио или понудио предност, већ је дозвољавао, да матицу песме преузима како-које искуство, по потреби и семантичкој блискости.

Песник је био принуђен да свој песнички текст употпуни снажним емоцијама и убедљивим сликама погрома, које се, унапред, ни претпоставити нису могле („Овде пуче глава, онде оде врат, / заједно падоше мајка, сестра, брат. / Откинута рука, поломљени кук. / Заувек пресечен девојачки струк“). Није ли масовно убијање нејачи секиром, ножем, маљем, упркос бескрупулозности целата, тек, згуснуто емоцијама. И то упечатљивим и моћним емоцијама, од којих, бројне, муњевите, делимично виђене, али са значењским дуготрајним одјеком, какав је у Максимовићевом *Болу*.

Захваљујући временској дистанци, као и, у међувремену, понављањем истих и сличних злодела, песник је успоставио и временску и садржајну вертикализацију, која сонетима даје још вреднија значења и упозорења. Потврду оваквих ставова проналазимо у Максимовићевим сонетима („Глава је Ђорђе, из нужде буна хук“, „Глава откинута. Глава је српска“). Истог, десператног контекста је закључак: „Нама је домаће јама збориште“, као и стихови-утехе: „а када, с вечери, гусле зацвиле / дођу до нас Милош, Марко и виле“.

Иако су Ђорђе, Марко, Милош, па и виле, одавно постали симболи у нашем сећању, ипак, треба предочити да су као симболи наших страдања заживели и надјамски појмови и слике, које ни песник Максимовић није превидео, већ их је, утишаним и смиреним исказом (могао бих рећи – достојанственим, примереним песничком садржају), прозвао и огласио онаквим каквим јесу, због чега и сама слика крви на рукама које држе нож муњевито асоцира на насилну смрт. Смрт недужних. Као у уводном сонету „Упамтио сам то“:

*Сећам се крви, некако снена се љушила.
(Као да ша сјава у дубокој унској јами).¹*

¹ У име жирија, слово о награђеном песнику изговорио је председник жирија, Александар П. Лаковић, на завршној вечери „Јефимијиних дана“, 9. јуна 2017. године у порти манастира Љубостиња, приликом доделе награде.

Мирослав Максимовић

Мирослав Максимовић

ПЕСНИЧКИ ВЕЗ

Да ли неко случајно, стицајем околности, постане песник? Или се као такав, са тим талентом, роди и самим тим је песник, без обзира на околности живота?

Јелена, кћи кесара Војихне, родила се на двору цара Душана, па је у раном детињству осетила сјај и моћ царства. У очевој кући, младост је провела у благостању и добила добро образовање. Удајом за деспота Угљешу Мрњавчевића, отворена јој је светла животна перспектива. Живот је изгледао лепо.

А онда се све преокренуло. У кратком року, остала је без породице, прво је умро четворогодишњи син, затим погинуо муж, па умро отац. Остала је не само без двора, него и без дома. Уништена је држава у којој је била супруга владара, земља је похарана и поробљена. Постала је избеглица, најављујући тако судбину многих Срба у наредним вековима, све до данас. Привремено уточиште нашла је на двору кнеза Лазара, али је затим остала и без тог заштитника.

У то време, обудовеле жене феудалаца често су напуштале световни живот и одлазиле у манастир, али и да није било тог обичаја, живот је просто окренуо поглед Јелене Мрњавчевић ка манастиру. И ка писању. Добила је и монашко и песничко име – Јефимија. Прва српска избеглица постала је прва српска песникиња.

Да ли би Јефимија, да је читав живот провела у мирној и срећној породичној свакодневици и удобности двора, ишта написала? Да ли би, да није морала да улицама Сера корача као убога монахиња (истим оним улицама којима је некада пролазила са свитом, као деспотица), идући ка свом некадашњем двору, да се поклони владару оних који су јој убили мужа, а потом и заштитника, да ли би, дакле, без тако срушеног живота, Јефимија стигла до горких речи које су је увеле у историју српске књижевности?

Знамо да лагодан и безбрижан живот ретко води до поезије. Забави није потребан смисао. Патња, али она која не уништи него просветли, рађа у човеку песника. Наравно, ако има шта да роди.

Међутим, песничка реч није пука последица живота. (Иначе би сви који тешко живе били песници.) Она је однос са животом. Песничка реч диже над животне околности, отвара видике које тмуша

живота нема. И кад је изазвана животом, песничка реч спасава живот смислом, омогућава нови, пунији и слободнији живот онима који су у њој – било као творци-аутори, било као творци-читаоци.

Јефимија је пример како животна патња одведе у поезију, а затим поезија да смисао и патњи и животу. То је и зато што су у речима похрањени сви слојеви живота – оног који није само биолошки процес – песници те слојеве откривају. Њима речи нису само алат, него и живи додир са светом. Јефимија је своје речи и буквално, везиљском иглом, прометала кроз прсте, опипавала њихове облине, оштре углове, удубине и избочине. То јој је предност пред данашњим песницима, који своје речи напипавају посредније, оловком, а налазе се пред опасношћу да компјутерска конфекција све речи поравна и утањи, у складу са потребама глобалне комуникације и тржишта.

Још један моменат важан је у Јефимијином примеру. Молећи кнеза Лазара да утиша „буру луту душе и тела“ њеног, она је мислила и на буру у којој се налазио читав српски народ. Њен песнички израз спојио је личну судбину са судбином народа. Тако је најавила присућност и дејство поезије у наредним вековима ропства. У поезији је, анонимним радом мноштва појединаца, везена колективна нит опстанка и чувана клица слободе. Та је поезија, сабијена у дубини живота, одједном грунула, у Првом српском устанку, и преко Вука избила на јавну сцену.

Да ли је наш песнички вез, у том смислу, настављање „Јефимијиног веза“, у времену чија је бура исто тако лута?

Љубосићина, 9. јун 2017. године

Мирослав Максимовић

УПАМТИО САМ ТО

Упамтио сам дан кад је у бачкој равници,
док су надлазили облаци мрачно-сињи,
велики нож забоден под уво једној свињи,
затим на крвниковој отрт је надланици.

Сећам се крви, некако снено се пушила.
(Као да та спава у дубокој унској јами.)
Тада сам знао да смо сви немоћни и сами
као млада свиња што се пред нама срушила.

И кољача се сећам, пословно је пушио,
радио брзо, замахивао је без муке.
После је на бунару прао алат и руке.

Пио је ракију док му се нож сушио.
Пошто рече: „Заклао сам их око осамсто“,
диже се и: „До виђења!“ Упамтио сам то.

КОД ДУРЦИЋА ГАЈА

До Дурцића гаја, Дурцића гаја
ко мирна марва дотерана раја.
Дотеране жене, деца и старци.
Маљева, брадви кренуше ударци.

Овде пуче глава, онде оде врат,
заједно падоше мајка, сестра, брат.
Откинута рука, поломљени кук.
Заувек пресечен девојачки струк.

Дурцића гаја, код Дурцића гаја
кривим сечивом месечевог сјаја
ко мирна марва исечена раја.

Ни јаука, вриска, тек вечности мук
када се над јамом, као плеса звук,
зањихао нежни девојачки струк.

СЕКИРА

Секира, секира, мили члан куће.
А кад је љута, нема од ње љуће.
Спава у дворишту, ил у дну шупе.
Не тражи ништа, печења, ни супе.

Кад почне да ради, та не предахне,
сече дрва, грање, а кад јој прахне
обори и букву, ону крај пута –
брже нико неће, за пет минута.

Кад се, весела, налије ракије,
па крене чегрст, сиктање братије,
она тад суди, и са њом чакије.

Најблиставија је по месечини,
кад сече комшије. Тад јој се чини
да, спојена с небом, сја у висини.

НОЖ

Ја сам нож. Ја сам нож. Надалеко знан.
Људима слуга. Али понекад бан.
Тада сви инсани којима служих
почну да дрхте. Свети страх им пружих.

Нисам за ситнице, ни за орање,
онај сам дугачки, спреман за клање.
Нисам за кухињу, с њом немам везе,
кољем испод букве, и испод брезе.

Банем у колибу, банем у стан,
да од мене стрепе ја сам изабран,
јер нисам само нож надалеко знан:

над нежним грлом врховна сам рука,
крајња истина, крклање злог звука,
последњи просјај, и последња мука.

ГЛАВА

Глава има разних, с косом, без косе.
Људи на врату обично их носе.
Буду и без главе, дође то време
кад се кољачи за свој рад припреме.

Па имамо главу што се бринула
док секира над њом није синула,
главу што је била мајка и жена
и детета главу што је још снена.

Глава је Ђорђе, из нужде буна хук,
глава је река, живота снажни бук,
глава је смиље, девојци први струк.

И када из тела по њој крв прска,
глава је свемир, која мисли трска.
Глава откинута. Глава је српска.

РУКА

Рука што се мучи с пером, хартијом
да у свет крене с оделом, мантијом,
рука што странице окреће књига
да оцу буде једна мање брига.

Рука ујакова, рука од тетке,
рука што знала је само за претке,
потомка ниједног видеда није
јер са свим својима јамом се крије.

Руко, ручице, које више нема
непостојања ти си лична тема
и тешке приче што се снова спрема.

Руко откинута. Још си замахнута,
машеш сестрићу, који поред пута,
твог и свог, стоји, а за смислом лута.

НОГА

Нога што знала је куда ће, како,
нога што све је прескакала лако,
обишла све шуме, брда, долове,
спремна за војску, за плуг и волове.

Прошла све векове, и све ратове,
мамузала царске туђе атове,
хтела што морала, снила што хтела,
жежене ракије и хлеба бела.

Али сан јачи у пети јој клија,
из ноћи у дан, на небо, избија:
светли и греје. Сан је сан, Србија.

Нога откинута. Та предака сен
кад крочи над јаму, застаде за трен,
историју сручи у мрак отворен.

ДЕЧЈИ СВЕТ

Деца као деца, крај Уне игре,
скакућу, машу, заврте се чигре,
Љубица замаче у луг ко срна.
Тад прође мимо униформа црна.

Увече, у кући, ватра с огњишта,
мајка теши Луку: „Није то ништа“,
ми бацамо коцке – добитак, вриска,
напољу хук сове и воза писка.

Сунце над Грмечом кад се појави,
трчимо до млина, отац објави
да млин сличан меље и на Морави.

Капну крв због црне купине трна,
Љубица искочи из грма срна.
Тад прође мимо униформа црна.

ОТАЦ

Мој отац је човек окретан, радан –
никад у кући нико не би гладан.
Плуг, коса, лопата, разни алати –
у вештој шапи станују занати.

Највише од свега волео је млин,
бринуо о њему као да је син.
Сатима је знао, дању и ноћу,
да слуша вратила како шклопоћу.

Одежде црне које су тог лета
сишле на Уну из свог тамног света
није гледао: „Што да ми то смета!“

Последњега јутра, дажд прско ситан,
он рече, крећући: „Ако ко пита,
одох да мељем.“ Вреће вечног жита.

МАЈКА

Јер мајке постоје као природа.
Небо и сунце над главом порода.
Нежни зрачак здравља што се промоли
кроз маглу свести кад се боли.

Мајке су ко трава: згажена ногом,
одмах се усправи. Наставе с Богом
да стоје у свему и трпе мирно
не би ли их синак руком додирно.

Мајке са децом, седморо влашића,
слећу небеска озвездана бића
у понор јама као јата тића

и ту, на дну свега, са ђм прах и ништа,
сва се породица, а не деришта,
сјати око свога древног огњишта.

ЈАМА

Мисле да су за нас пронашли јаму –
у њу давнашњу своју скрише таму.
Мисле да им јама даје имања –
јама је тајна њиховог немања.

Нама је домаће јама збориште,
женама кухиња, деци двориште,
а када, с вечери, гусле зацвиле
дођу до нас Милош, Марко и виле.

Живот прошао, у будућност! веле.
Како прошао? Дуге ноћи целе
сви знамо да ће зоре да забеле.

Биће отмености, суве радости
кад заигра коло вечне младости:
све наше лобање и крте кости.

БОЛ

Сви су окупљени, сабор, у јами,
а сви остављени, немоћни, сами.
Ту је ко је рођен, зато је и крив.
Да ли ће умрети ко је мртав жив?

Боли у мишици, јер ту је рана,
а боли заправо почетак дана.
Куда сад кренути!? Бол, секунда, бол.
Јамског ли времена бити апостол?

Сваке секунде, секунда будућа
постаје прошлост, наша пуста кућа.
Рана зраста, а бива још љућа.

Да ли смо цели, или само пола,
па половине седну око стола,
ручају вечност, бежање од бола.

1942.

Обрадовао се ко дуго није:
под Грмеч светле пале дивизије.
Из унске јаме сирочету нада.
Батаљон четврти, прва бригада:

Максимовић Миле, са бистре Дрине,
као када сунце кроз облак сине
засветлео младић, мршав, насмејан,
зелених очију, девојачки сан.

Са њим на исток, у страшне слободе,
прећи сва брда, прегазити воде,
другог живота незгоде и згоде.

Али први живот у јами дише
као да се нада, са стрепњом, тише,
да ће се родити овај што пише.

УПАМТИО САМ ТО, II

Смрти Сшоје Узелац

Ситна, у подруму високе болнице,
тихих апарата везале је жице,
спустила се сенка у наручје таме,
легла међу своје на дну унске јаме.

Њених најмилијих навирање крви
(брат, сестра, ил мајка – ко је био први)
стално је кретало из Уне да плави:
да ли ће престати сад у њеној глави?

Мозак притиснули крв и моћна јава
двадесетог века бежање и клање
кратко одмарање, па бомбардовање –

све то је поднела стидљива доброта
коју танке цеви воде из живота
да први пут мирно негде се наспава.

БЕЛЕШКА О АУТОРУ

Мирослав Максимовић је рођен 1946. године у Његошеву, у Бачкој, од оца Мила, из Цвилина, на Дрини, и мајке Стоје, рођене Узелац, из Мијестре, на Уни. Прве две године живота провео је у Његошеву и Цвилину, а од 1948. године станује у Београду (изузев девет година, од 1956. до 1965, кад је живео у Сарајеву, Загребу и Книну). Од 2008. године живи у Голупцу, на Дунаву, као Београђанин. Ожењен је Искром, има ћерку Тијану и сина Матију.

Песме објављује од 1968. године. Прву књигу, *Сјавац пог упијачем*, објавио је 1971. у Београду, а последњу, *Цршање стварности*, 2012. године у Краљеву. Укупно има 11 песничких књига (плус две посебне), две књиге изабраних песама, две књиге есеја и књигу полемика.

За поезију, добио је више награда, међу њима и све значајне српске и једну на Кипру. Прву награду, за циклус „Песник на краковилском тргу“, добио је 1968. у Загребу, а последњу, за укупно песничко дело, 2012. године у Обреновцу. У току ове, 2017. године добио је пет награда: „Јелена Балшић“ за целокупно дело, и четири награде за књигу *Бол*: „Награда града Београда“, „Печат времена“, „Јефимијин вез“ и „Петровдански вијенац“.

Приредио је, поред осталог, више књига Бранка Миљковића, Матије Бећковића, Душана Радовића и Стевана Раичковића. Песме су му превођене на петнаестак страних језика.

Био је у оснивачкој редакцији листа „Књижевна реч“, у редакцији часописа „Књижевност“ и главни уредник двонедељних новина за културу „Бестселер“. Различите послове (менаџерске, пропагандне, уредничке) радио је у Књижевној омладини Србије, Удружењу књижевника Србије, Београдском издавачко-графичком заводу.

Додатак биографији:

...Сваки нови песник мора да нађе свој простор, да би био песник, и то је промена у поезији. Али нови песник не пада с неба, него је повезан са оним што је у поезији већ настало, тако да су промене у поезији исто што и промене у живој људи и природи: стално настаје нови животи, али све је то исти животи.

...У августу 1972. седла су четвори песника (Стеван Раичковић, Радоња Вешовић, Рајко Ноћо и ја) у маслињаку на џлажи Жањице, код Херцеј Новој, пијуцкала, мезила и разјоварала. У једном шренућку, маслина поред нас с шреском је џала. Шо и више јодина је расла и раћала и онда решила да се сруши у присусћву песника. И она је очекивала да ће песници од ње направиши нову сиварности. Стеван је одмах посшавио циширано пишање, али прошло је јошово четрдесет јодина док један од нас није написао песму о шом доћађају. Али шо је већ ново време, маслине не падају у присусћву песника, нећу у присусћву шртоваца дрвима.²

...Поезија је сироче, и надраге су још једна од ретких преосшалих њених веза са друшћвом и знак да поезије има. Из ових мојих актуелних надрага, у џамћењу су ми осшали неки дешаљи: на скадарском осшрву Бешка, поред Блајовешшешкој манастира који је подила Јелена Балшић, засадио сам, на пошшцај мишројолиши Амфилохија, лозу која ће носиши име моје мајке; у порши Љубосшиње, ишуманија ми је исшричала како је њена породица побела 1941. из Појовој поља у Србију, избеавиши шако судбину породице моје мајке; у Калиновику, док сам шримао надрагу, био сам брдо-два далеко од месша на Дрини где се родио мој ошца; полишшчар који ми је уручивао једну надрагу, шайнуо је, дајући ми повељу, да је књићу прочишао и да му се веома свидела; у „Звездара шешшру“, након свечаносши, рекао сам, у шренућку изненадне власшшше смелосши, шј. нешрисшјносши, једном необичном и необично славном човеку да ћу ја, из пошшшовања, посешшши у његовом завичају.

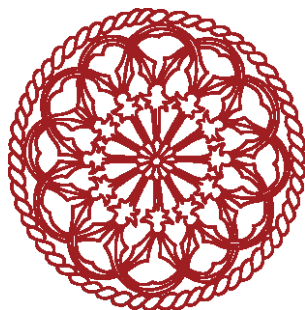
Има у надрагама, ешћу, исшјавања ашшешшшшчнот живошша.

...У двадесетом веку, у Хрвашској је радикално, по Будаковом рецешш са шрећинама, решен проблем Срба: више их нема, осим малобројних, осшављених као украс за Евројску унију. А Срби и даље смешјају. То је неки велики унушрашњи проблем, мени је јасно како је насшцао, али моћу да ја реше само Хрваши. А шшћо се шшче понављања, у Хрвашској ја неће биши, јер нема више ко да се убије, шрошера или покашшшшчш. Али, лешос, дућо сам разјоварао са ишуманијом манастира Љубосшиње, о судбинама наших породица, а она је неколико пушша изјоворила реченицу: „Све ће се шо поновиши“.

На које понављање је она мислила?³

² Из разговора са Весном Капор, за националну ревију „Србија“, 2017.

³ Из интервјуа датог Зорану Радисављевићу, 2017. године, за часопис „Зора“.

песничка приношења

Зоран Хр. Радисављевић

СПОМЕНИК ТОРБИ

Једној црној торби
Од коже
Купљеној у нека боља времена
Која се сва распала
Од терета отрцала
Торби која ме је отхранила
Споменик ћу подићи

Ишла је са мном
На сва моја школовања
У Рашку
У Крагујевац
У Београд
Торби која ме је отхранила
Споменик ћу подићи

У ту торбу
Брижна мајка пакује
Сарме
Топлину породичног дома
Пршуту
Сетна сећања на Рашку
Мед
Цветне ливаде са Копаоника
Сир
Сунце из Ваљева
Кајмак
Носталгична сећања из Краљева
Орахе
Постојаност Жиче
Манастира Градац
И Студенице

У свакој шерпи
У свакој тегли
Мајчина љубав

Торби која ме је отхранила
Споменик подижем
У овој песми

МАТЕМАТИКА

Куповао је плаве корице
Српске књижевне заједнице
Напунио кућу књигама
А очекивао да будем
Као он
Економиста

Гледао сам га увече
Како сабира и одузима
Како сваки динар преврће
Као предратни министар финансија
Да породицу прехрани

Сакривао сам се
У плаве корице
Српске књижевне заједнице
Бежао сам од очеве
Математике живота

Од те бољке
Болујем и данас
Кућа је пуна књига
Али
Деца ништа не читају
Латиницом пишу
Кока-колу пију
Страну музику слушају
Занима их само математика

И даље се дружим с књигама
Не одустајем од ћирилице
Али схватам
И литература
У коју сам веровао
Постала је математика

Милица Бакрач

ЉЕТО ВЈЕЧНОГА ВИЈЕНЦА

*Благо томе ко довијек живи,
ког владика Раде себи приви,*

*и напоји водом са свог зденца,
и озари огњилом Вијенца.*

*Благо оном ко је с Вуком био,
чашу жучи док је с миром пио*

*не тражећи ни кап сласти меда.
Благо оном кога Његош гледа!*

*Вражја сила одсвуд оклопила,
благо оном ко сачува крила:*

*језик српски са хиљаду рана,
ћирилицу сваког Видовдана.*

*Благо оном ко препозна Млетке,
и пред Крстом не обрука претке.*

*И онеме ко пред страшном јавом
заплака за Батрићевом главом.*

*И ко се у освит Бадњег дана
сјети слова игуман Стефана:*

*Нема дана без очињеї вида!
Благо оном ко зна да зарида*

*за Његошем, док му дјело кроје
браћа која Бога се не боје.*

ЈЕФИМИЈИН ВЕЗАК

„Ја се сећам тебе и твојега дома.“
Ево нове речи уточиште ишту.
Фреска с ликом кнеза, мучна и питома,
Изгубљене главе на вечном попришту,

Мотри на те, Род твој, разасута чеда,
Изгнану браћу, сестре бледог лика...
Јефимијо, да л' нас око твоје гледа,
И „отмену душу“ боли ли та слика?

Није моја рука твом имену вредна
Вести покров речју, ни трагом из вида.
Ево само једна чежња неизмерна,

За молитву кћери, што искрено рида.
Ако мила „госпо“ за нас слабе молиш,
Крепиш нас везом и наше боли болиш!

Иванка Рагмановић

ХЕРУВИМСКА

Блажено, твојом руком
Роса небеска умива
Нетом пробуђен цвет.
Под твојим крилом
Небо побегло из мрака
Златно светли над маслињаком.
Заштити ме, молим ти се,
Дозволи трајност овог тренутка,
Боју и мирис акације медоносне.
Подари ми, молим ти се,
Мудрост и безметежност
У неомеђеном краљевству.
Буди ми близу ока, уха и мисли
У дверима непрохода, молим ти се,
Да избегнем замке срца, гордог и неситог.
Допусти да ти чујем глас
У неслућеном часу, молим ти се,
Кад вео, ланен и тишином ткан
Размакне се на путу ка
Отачеству твојом.

РИТУАЛ

Пет сати ујутро
Сунчано
Почиње
Испред њене куће
Мирисом липе, мирисом хлеба
Свеже испеченог
У пекари на дну улице.

На свом је месту
У фотели крај отворених
Уличних врата
Као и сваког јутра
Првопробуђена
У великој кући
Пуној заспалих унука.

Обучена у вечну црнину
Чешља своју дугу
Блиставобелу косу
Мирним покретом
Молитвено, смирујуће
Од темена на доле
Уједначеним ритмом.
Кроз косу
Просијава сунце
Нестваран призор
За унуку која
Седи на првој степеници
Крадом сишла са
Горњег спрата
Невиђена
Опчињена тишином
Ритмом чешља
Свиленим њихањем
Обасјане косе
Заранак-очима
Које је не примећују.

Кроз косу са сваким покретом
Пролазе
Синов и кћери
Којих више нема
Муж у сну отишао
Тихо и без речи
Као што је и за живота био
Браћа, рођаци, знанци.
Нема туге. У њеном погледу
Влада океан
И смирај за који има спремну
Одору.

Звук потпетица на плочнику
Оглашава крај њеног
Ритуала. Уплиће косу у
Две дуге плетенице
Које као круну обавија
Око главе
Пали цигарету, прво испија лозу,
Затим кафу. Тиме завршава
Листу порока.
Спремна је. Да не чује.
Осим изабраног.

Босонога унука
Беспотребно бешумно
Клизи уз степенице.

Дејан Алексић

ЧЕКАОНИЦА

Некада сам мислио да је то посвећенички
посао, само реткима поверен – читаве ноћи
изливати пресне речи у калупове стиха,
у страху да их поспаност не развеје,
као што одјек звона са светиње распе
рафале врабаца у глуву плавет.

Бејах, дакле, сакривен од себе самог,
истодобно решен да се пронађем,
У потрошеној вечности несанице.
Будност се држала на танкој петељци
кроз коју речи напуштају значења.

Вечерас, под хладним светлима клиничке
чекаонице, речи долазе као ослонци
за слике, већ распоређене у стихове,
као годови у прошлост жеђи. Неког су
управо прозвали. Једна старица са села уздише
као усамљени монарх. Удно ходника кашље
свештеник који ме је крстио. Посматрам
те руке са којих је на мене сишла Тајна.

Ипак, пожелим ли да измакнем речи,
шта ће остати од тих слика? Довољно је
да заклати се будност и попусти петељка;
и мисао одлутаће већ ка знањима о паду;
паду неког царства или паду дуње крај сеоског
пута, опшивеног отисцима копита у којима
купају се врапци. Поезија је чекаоница.
Ђутећи чекам да између два кашља
ходником одјекне моје име.
Будан сам у тами својих уста.

Али, заправо, хтедох да кажем нешто друго:
у таме мојих уста речи се играју жмурке.
Свака жмури пре но што крене у потрагу
за собом. Наравно, никада се не пронађу,
и зато се враћају да жмуре. Заувек.

ДАНИ УЧЕЊА У САМОЋИ

Моје уверење да поезија нису речи,
Већ одсуство оног о чему сведоче,
Добило је потврду сасвим ненадано,
Једног септембарског поподнева
Кад су мирисале печене паприке
У двориштима на периферији града.

Чуо сам лавез и видео како се
На конопима у празне загрљаје
Везују рукави мокрих кошуља.
Било је знакова игре и живота иза живица
И олаког схватања лепоте у вртовима.
Једино није било људи, као да у скрајнутим
Летњим кухињама послују доброћудни
Духови јесени од чијег уздисања
По свету пада орахово лишће.

Овако, разумео сам, поезија долази –
Са мирисом печених паприка
И мртвим ораховим лишћем, славећи свет
Насељен одсутним људима.

Шта сам могао него да продужим
Улицом, за циљем ког се не сећам данас.
Као што се не сећам ни песме
Тог поподнева написане, док је мајка
За шпоретом пословала око зимнице
И дозивала ме да изађем из собе,
Не веће од орахове љуске.

Андрија Рагуловић

БИВШЕ КРАЉЕВСТВО

Нисам више сигуран
У ријеке
Мора
Језера
Гдје сам ловио сутоне

Нисам више сигуран
У птицу
Која обећава зору
У мраве
Пужа
Корњачу
Јежа
Змаја који сам испустио
Као дјечак
И који још путује небом
Као пјесма без наслова

Побркао сам језике
Стране свијета
Улице
Градове
Књиге
Светионике

Нисам више сигуран
У пса
Који ме гледа
Невинијим очима
Од маслачка
Мене крвавих лактова
Из крсташких ратова
Са смоквиним листом
И штитом на коме носим
Своје срце

Годинама
Вјековима
Међу вама
Њежним кћерима и
Глагољивим синовима

СТИЈЕНСКИМ ЉУДИМА
И ГРАЂАНИМА ГОРДИМ
ПРЕМУДРИМ ТРГОВЦИМА
У ЦАРСКИМ ЈЕЛЕЦИМА ИСПИСАНИ
АРАПСКОМ АЗБУКОМ ЦРНООКОМ
ПЕКИНШКОМ СВИЛОМ
ЧАКШИРОМ СРЕБРОМ И ПОРФИРОМ
ЧЕТРНАЕСТОКАРАТНИМ РАСПЕЋЕМ ЗАЛИВЕНИ
И БЛАЖЕНИМ ОСМИЈЕХОМ
КАМЕЊЕМ ПРЕДРАГИМ
ЛАКШИ ОД ПЕРУШКЕ ТИТУЛАНТИ
ЧИБУКАШИ ЗЛАТОУХЕ СВЕЗНАЛИЦЕ
СА СТЕПСКИМ ВУКОМ
ПОД ПАЗУХОМ
ЗА ЧИЈИМ АСТАЛИМА
ПТИЧИЦЕ КЉУЦАЈУ
ЗРНЕВЉЕ СВАРОВСКИ

ЗАЗИДАН СЛОВИМА
КАО ГРЕШНИ ВИТЕЗ
ЕНГЛЕСКЕ КРАЉИЦЕ ГРОБОВИМА
ВУЧЕМ ОКОВЕ И ВИЧЕМ
А ВИ МЕ НЕ ЧУЈЕТЕ
НЕ ВИДИТЕ

ГЛАВУ ЦЕЗАРУ ОКРЕЋЕМ
ДОК КОЦКУ БАЦА
И ЧЕТРДЕСЕТИ РАТНИК САМ
БЕСМРТНЕ СПАРТЕ
И ЗАПИСНИЧАР ТАЈНИ
ВАСЕЉЕНСКИХ СУДАНИЈА
И СОКРАТОВЕ СМРТИ
КОВАЧ НЕСАНИЦЕ И ПРИЈАТЕЉ

Ивана Грозног
Анђео осмуђених крила
Који је спасавао свете књиге
И московска звона
Од ватре и Монгола
Кормилар бијелих једрењака
Шекспиров шаптач сонета
Љубав Катарине Велике
Читач смрзнутих мапа Бонапарте
Краљ из рукава
Пушкинов невидљиви секундант
Гавран кнез и гласник наших поља
И сибирски тигар
Кога стално држе на нишану

И нож сам који је запјевао
као Харфа
Султану мјесецу младом
Под грлом кога чувају
Иза девет брава и кришом се огледају
Наследници цариградски и константинопољски
У сјечиву
Као у црном извору
Кад копља окрећу
И коњицу оштракају
Ка Бечу
У оно смутноје времја
Вучјом земљом бестрага

И храст сам од хиљаду и више љета
Који вам прича
И ружа коју залива
Царска рука
И чадо с острва грчких
Који је видио Индију
Чудесну галију
Плаву луну од слонове кости
Са очима звјерке
Којој је пјевао Орфеј

И страх сам на Периклеовом лицу
И књига сам у пламену
Која је полетјела
На небо
Из Вавилонске библиотеке
Као из гнијезда човјечанства

И роб грдни сам из Палестине
И суза оне Ријечи
Која је потегла
С небеси
Због вас
И прашина сам на колском путу
Которском тргу
Као што сам и голуб
С којим је последњи пут
Разговарао Тесла
У Њујорку

И кап мастила сам
Која слика
Душу разбојника
И путеве отвара
Кроз густе магле
Кнежевима Пољске
И Баварске
Викинзима
Златорогим витезовима сјеверних мора
Лапоније
Грофовима Трансилваније
Конквискадорима
Коњаницима Ломбардије
И инима што мачем царства снивају

Прије више од шестстотина љета
Пао сам уз раме
Честитогa кнеза
Као звијезда из Малене Бањске
Тукао се на Куликову

Погинуо на Неви
И опет око Цетиња војевао
Слова од неба изливао
У орловинама љубио
По пећинама клечао
И воштанице зажимао
Уз Иже јеси

А с вама сам ево
За шанком
Као за облаком
И гуштерица
С мјесеца ми се јавља
Ко из наше међе
И само што се не срушим
Као гром
Од алкохола
И стихова

Нисам више сигуран
У звијезде далеке
У небо склоно
У дане који долазе

Милан Вучићевић

ЛЕТЊИ ПРЕДЕО ПОРЕД ЖИЧЕ

... манасџирски вођњак
после пљуска... усамљена монахиња
која одмиче између пусџих ниских
дрвореда посџаје шоила црна
црџица о седмој свеџлосџи...
о задиханим клијенџима
вечносџи...

а давно веђ прешао сам ѣраницу

бележим дађе (одлучно, сџиснуџих
зуба) када се „џлачање мојих сџихова“
у пџзну рубну охолосџи клонулосџи
претџворило...

неоџходну зџуру,
снежносуџиџи мук
о изронилим ниџима
ка оџајнијој
 ваџри
линија и џкива,

блеле цистерне, цемент, праџина и део воденичног камена
на улазу у нечији врт (обриси заџџићених ѣродужетџака
касне месечине и џива... неџџо џолико деџињасџо
и сребрнасџо да пџчиње да зјаџи око ових сџабала
у ведрој нођи... око укриџених ѣранџица ка млеку
космичких жмиркања...

неџџо џџо неђе ѣроџуџаџи само себе...)
тамно жито,

напуштена циглана, освит,

плавет руј и влати о пипању у мраку
а у језгру си и дишеш...

и, о потонулим лађама и плимама
издане крви као да нико никада
певао није...

о воденим шиљцима пробијеним
па придобијеним појмовима...

микронским растројствима
оних који сада, негде,
широм отворених очију
(заиста) повраћају крв

о заустављању и благом
урастању у недоглед...

о нечему што, исконима,
неће прогутати само себе...

ОПИСИ, ОПИСИ...

повраћах са летовања...

... аутобус је стао. сањиво и мрзовољно излазим напоље.
*невољно размишљам о себи, о „људима у којима се
наднаравно није пробудило“...* обилазим црне издужене
локве... хладно ми је... долазим до ниске бетонске оgrade
иза које почињу тамно сјајне потопљене ливаде. црна
стабла пробијају сребрнасто намрешкану воду,
рујно плаве пеге...

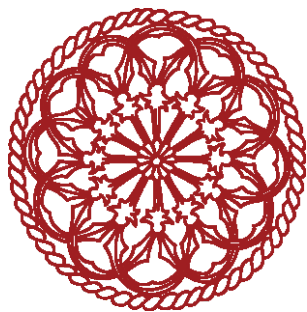
облаци, неколико секунди је у питању... тмурно
камење... потом поглед поново упирем у сивкасте
небеске пећине, у здепасти остатак дуге...

*обећавајућа прожимања калџица
и фотона*

*на чијем се крају њише омамно ошцање
овој светли*

*о саввореној светлости
и сонорним косицима*

*ка светлости без почетака
и краја...*

љубосињско јосиљубље

Клеопатра Либери

ЈЕЗИК НАС НЕПРЕКИДНО СТВАРА¹

Долазиће из земље класичне поезије, из језика Хомера. Шта одликује савремену грчку поезију и где видиће себе у њој и колико се она наслања на те старе темеље?

Платон је сматрао Хомера педагогом Грчке. Хомерски епови имају све саставне компоненте које можемо наћи и у савременој грчкој поезији (сматрам и у светској): наративност, лиризам, драматичност, надреалистичке призоре, реализам, линеарно време, машту. Једино што се променило јесу форме и тематика. Грчки песници, који падају периоду између два светска рата и после, почели су да прате различите европске струје испуњавајући традицију новим надахнућем. Поезија која се данас пише у Грчкој углавном је под утицајем Американаца – конфесионалне струје Роберта Лоуела и најсавременијих лингвистички оријентисаних песника. Не бих рекла да се ја налазим окренута том правцу. Бавим се делатношћу чији је циљ да удружи поезију и филозофију, употребом надреалистичких елемената, језичких игара, растављањем и поновним успостављањем смисла, разарањима и губицима. Мој циљ, непрекидно откривање једног суштинског језгра.

Сусрет са поезијом монахиње Јефимије, значи и сусрет са простором манастира Љубосића где сје насупростили. Какве сје утиске добили?

Јефимија је личност која ме дотиче не само поезијом и својом духовном префињеношћу, већ и борбом преживљавања коју је водила као човек. Евидентно је да је поседовала нарочито духовно васпитање, а да је написала више дела, верујем да бисмо данас у својим рукама имали значајан књижевни опус. Изградила је, сматрам, први степен да заштити и ода почаст положају жене у српском друштву. Стога, представља предводницу не само у поезији или монашкој традицији, већ и у феминистичком питању земље. Манастир у коме је живела, такође, ме је дотакао. Осим природном лепотом свог предела, зрачи истим оним духовним искуствима старих монаха, деловима оне исте историје ваше земље.

¹ Разговор са грчком песникињом Клеопатром Либери, водили су Драгиша Батоћанин и Верољуб Вукашиновић. Превод разговора, текстова и песама са грчког Јелена Бићанин.

Бавиће се и превођењем страних песника, углавном америчких. Је ли то избор по сродности душе, или...?

Превела сам и доста балканских песника, као на пример мени веома драгог Радомира Андрића и свакако постоји могућност да објавим у Грчкој једну пригодну антологију. Амерички песници, а посебно Ана Секстон и Силвија Плат, којима сам се бавила, припадају струји конфесионалне поезије која је изузетно утицала на савремену књижевност и у том смислу можемо их сматрати значајним. Плат сматрам прецењеном – није песникиња коју преферирам иако разумем оригиналност и тежину коју има њен мрачни свет. Секстон ме у већој мери дотиче непосредношћу, искреношћу, смелошћу, еротичношћу која се прелива и својом темпераментном женском топлином, у њој препознајем један веродостојнији и убедљивији језик. Преводила сам Американце јер је енглески језик једини страни језик којим говорим. Али и зато што ме је интересовао конкретан период ове културе, период 60-их, који је изнедрио интелектуалну ерупцију, са генерацијом *beat*-а, хипика, феминистичким покретом, новим друштвеним и књижевним тенденцијама. У мојој земљи се на Америку увек гледало потцењивачким погледом, на ону која је родила чудовиште капитализма и отуђеног савременог човека (једну климатизовану ноћну мору, како је писао Хенри Милер), упркос истини да су 60-их постојали уметници који су дали занимљиве и оригиналне ствари. Романисијер Норман Мајлер, на пример, у својој јединој песничкој збирци „Смрт за госпође (и остале катастрофе)“, чији сам део превела, употребио је посебну форму „малог низа“, коју су касније опонашали многи песници.

Шта за Вас значи писање?

За мене, књижевност није једноставно стварање једног естетског облика, каквом је сматра тренутно књижевно схватање. Осећам да је песнички облик прилика да се истакну дубљи светови, идеје и Смисао, тајанствени кодови, мудрости свеукупног човековог постојања и његове трансценденталне стране, оне коју језик назива Духом. Паунд је написао: „Поезија је језик испуњен смислом у највећем степену.“ Смислу бих додала осећајност као неопходни предуслов у испуњењу једног надахнућа. Подједнако важном сматрам, наравно, форму и зато ме интересује оригиналност, не само у изговору језика, већ и у целокупном излагању песничке идеје. Обично се трудим да разорим уобичајени смисао, свом комфору постављам препреке, изнова трагам за новим

изворима, не задовољавам се лако. Рекла бих да је моја повезаност са целокупним процесом писања веома заморна. Углавном зато што тражим суштину. Основу.

Шта сања и о чему сања Клеопатра Либери?

Сањам да се изразим унутар једног ширег гласа, општег језика Логоса. И мислим да падам, као песникиња, али и као човек, када се затварам у једну јалову индивидуалност.

Који је то простор у Вама у коме се рађају Ваши стихови, Ваша надања, Ваше љубави и сиремљења?

Ваше питање је обојено неком више метафизичком нијансом. Даћу Вам један искуствени одговор. Осећам да у мени заиста постоји један обасјани кутак из кога све извире, али мислим да се тај доживљај не може описати. У питању је осећај мог сажимања са свиме – са човеком, природом, световима, космосом. Из овог унутрашњег кутка мени долази језик који је најчудеснија тековина људског постојања. Језик нас непрекидно ствара. Језик нас повезује са другима. Језик су други. Без њега (и, наравно, без разборитости) не бисмо могли да се приближимо ни појму божанског. Од свог додира са тим обасјаним центром, схватила сам још нешто: језик није индивидуална тековина, па стога, када пишем, нисам ја „стваралац“, већ он. Ја једноставно преузимам улогу да његовом кретању дам облик, преузимам одређену одговорност, а то је углавном духовно искуство.

Чезнете ли за нечим?

Тражим себе. У питању је Хераклитов израз. Мистичари га преводе: желим да упознам истински живот. Под овим подразумевам уметност, људске односе, свакодневна интересовања, потрагу за смислом. За мене је стара грчка филозофија један снажан темељ.

Песникиња, преводилац, критичар, борац, и шта још јесте?

Као млађа, бавила сам се музиком и сликарством, али мислим да и једно и друго убрајам у своју поезију. Бавила сам се скоро свим уметностима. Један мој пријатељ ме у разговору назива „ренесансним уметником“.

Шта за Вас значе изрази: моћ речи, моћ говора, једном рецју, моћ поезије?

Језик, речи, говор су једно огромно оружје, стваралачко, али и разарајуће – зависи од онога ко их употребљава. Политички и филозофски говор, на пример, обликују мисао, ставове, режиме, идеолошке системе, стварају утопије, у служби су циљева за промену света. Поезија не може да дела у истим овим правцима, не поседује ту моћ. Моћ поезије лежи у утицају који има на наш унутрашњи живот, приказујући нам се у машти, сновима, у трансценденталним световима и чулима, поспешујући сензибилност и обликујући психолошке просторе. Песничка реч, као она која се убраја у лепе уметности, пружа чулни ужитак, она је, иначе, његово првобитно одредиште. Међутим, поседује и једну другу способност: дела у правцу излечења мрачне бољке од које обично болују песници. Представља, дакле, терапеута. Најзад, највећа моћ поезије је што је историјски гледано, у свакој епохи, показатељ вредновања квалитета збирних психолошких особина човека.

Клеопатра Либерти

ЈЕФИМИЈИНА ТУЖБАЛИЦА

Жена песникиња² у грчкој антици је било много, што потврђују многи историјски извори. Међутим, у периоду хришћанства, који ће уследити, област поетске уметности је била резервисана само за мушкарце ствараоце.³ Из византијских текстова и верске традиције православља дознајемо да је прва песникиња у Византији била грчког порекла, владарица Јевдокија (401-460), која је рођена у Атини.⁴ Створила је еп посвећен победи њеног супруга, Теодосија II Млађег, у борби против Персијанаца 422. године. Четири века касније на поетску сцену Византије ступа прва жена химнограф, свима нама позната као Касијана.⁵

² Осим веома познате Сапфе са Лезбоса (VII-VI век п. н. е.), која се, заправо, сматра првом грчком песникињом, песничком уметношћу су се бавиле и Праксила из Сикионе (V век п. н. е. – увела је праксијски метар), Корина из Танагре у Беотији (VI-V век п. н. е. – била је награђена пет пута Пиндаровом наградом на песничким надметањима), Миртис, такође из Беотије (VI-V век п. н. е.), Дамофила, Сапфина ученица и пријатељица (VI век п. н. е.), Телесида из Аргоса (VI-V век п. н. е. – жена хероина у рату између Аргоса и Спарте), Теана из Локриде (V век п. н. е.), Ирина са Тилоса (IV век п. н. е.), Носис, пореклом из јужног дела Италије (IV-III век п. н. е.), Анита из Тегеје (III век п. н. е. – у песничку уметност је увела бројне новитете, крећући се од херојских прича ка темама из свакодневног живота).

³ Изузетак ове појаве је Ипатија (370-415), Гркиња која се бавила неоплатонском филозофијом, астрономијом и математиком, али и поезијом. Живела је у Александрији, као руководилац тамошње неоплатонске школе, а била је кћи математичара и астронома, Теона. Њена дела нису сачувана. Како се није слагала са хришћанским идејама, убили су је хришћански фанатици.

⁴ Била је кћи професора реторике Филозофског факултета у Атини, а по рођењу названа грчким именом, Атинаис. Стекла је велико образовање. Ступивши у брак са царем Теодосијем II Млађим, бива покрштена, а са задовољством доприноси учвршћењу како нове религије, тако и Византијског царства. Оснивањем Свеучилишта, такође је допринела и учвршћивању грчког образовања и грчког језика. Последњих 17 година свог живота провела је на светим местима, бавећи се истраживањем и списатељским радом (написала је, између осталог, историју Јеванђеља хомерским стиховима) и стварајући на тај начин дело значајно за читаво друштво. Православна црква је поштује као светитељку.

⁵ Рођена је у Константинопољу (810-865), а потицала је из аристократске породице и поседовала изузетно образовање. Података о њеном животу је мало. Живела је у манастиру, кога је, како наводе извори, она и подигла и била прва игуманија у њему. Састављала је црквене химне, али и световну поезију, мноштво пословица и епиграма, претежно у јампском триметру. Православна црква је поштује као светитељку.

Пратећи Касијине кораке, српска монахиња, Јефимија (1350-1405), у световном животу Јелена, ћерка ћесара Војихне, високог званичника цара Стефана Душана, прва је жена у српској средњовековној књижевности, која је „приложила“ писану реч, поезију надахнуту аутентичним језиком срца. И сама је била грчког порекла (говорила је оба језика, и српски и грчки). Постала је трагични лик, попут хероја античких трагедија јер је била приморана да се суочи са многим недаћама током свог кратког живота. Написала је свега три текста, али су ти текстови, упркос забранама током средњег века, били довољни да је уздигну као симбол ослобођења нетакнутог женског језика. (Превода њених дела на грчком језику, нажалост, нема, те се тако у Грчкој за њу и не зна.)

Њена поезија садржи елементе узвишеног стила, као што је то случај и код Касијане, али такође поседује и једноставност и непосредност човека из народа, који се истиче својом изразито дубоком природношћу. Иако се чини да је своја изражајна средства прилагодила уобичајеним црквеним формама химни званичне цркве, није желела да усвоји строго црквено усмерење. Њено дело је спонтано преливање једног сентименталног живота и једне рањене душе, која, под теретом због многих губитака, посматра мрачну страну света.

Јефимија се служи приповедањем у првом лицу, чињеница која даје посебну тежину њеним стиховима, не само зато што је женски говор био одсутан у то време (у друштвеном животу и у књижевности), већ првенствено зато што осликава став жене као појединца у историји. У текстовима које нам је оставила настојала је да сачува тренутке личних доживљаја, мајчинске љубави, тужбалице посвећене смрти свог детета, дивљења кнезу Лазару, који је дао свој живот борећи се у Косовском боју (и ова песма садржи елементе тужбалице). Целокупно надахнуће, тон и управљање језиком у поменутих текстовима крећу се као одјек црквене традиције, али с тим да нису директно повезани са једним искључиво теолошким аспектом. Јефимијин осврт на Бога и хришћанску особеност свакако су потврда вере и надахнућа човека који је у молитви, но не смемо је због тога сврстати у званичне црквене химнографе. Ипак, због своје монашке особености, али и зато што су њени стихови утиснути на једној икони и двома црквеним тканинама, њено дело се сасвим природно у потпуности доводи у везу са верским окружењем у коме је живела.

Посебно ћу се задржати на песми, коју је Јефимија написала за своје преминуло дете (датира отприлике из периода 1369-1371), једној тужбалици, која за српску књижевност представља језички и историј-

ски „споменик“ и која се сматра почетком женске српске поезије. У Грчкој је нарицање за мртвима вековима представљало један читав женски занат, па чак се и данас практикује у неким крајевима. Сачувано је путем усмене традиције, али и кроз писану народну песму, те зато имамо изврсне примере такве поезије. Овај начин изражавања био је једина могућност да жене приступе јавном простору, вековима једини званични женски говор. Први пут се појавио у античкој Грчкој, где су пописиване професионалне нарикаче, које су примале новчану надокнаду, а наставило се управо на исти начин и у Грчкој новијег доба, задржавајући, на неки начин, вредност женског гласа.

Грчка тужбалица, данас дефинисана као класична књижевна врста, потиче директно из античке трагедије и улоге хора, који је својим хорским певањима (заједничка беседа мушкараца који су посебним одевањем опонашали жене) преузимао приповедање путем музике између различитих драмских епизода.

Међутим, из једне веома кратке студије српске књижевности, открила сам да је тужбалица, као строго женски облик лирске поетске традиције, заједничка многим словенским језицима и да се повезује са великим приповестима, са песмама херојског епа (нпр. тужбалица Јарославе у „Песми о Игоровом походу“).

Закључак: српска и грчка народна традиција повезане су под земљом.

Јефимијина песма о смрти њеног детета одраз је дубоке духовности, док показатељ мајчинства и мајчинске улоге, али и сама тужбалица као посебни сентиментални запис који налази своје место у друштву, продиру у тужбалицу Пресвете Богородице за разапетог Исуса, дакле у смисао боли, која, као духовни сегмент, представља врхунац православне хришћанске традиције. Вредност овог дела не огледа се у ограниченом опису индивидуе, већ се шири према свеукупном смислу мајчинства и светости пожртвовања жене, представљајући све српске мајке и све мајке овог света, чиме се, са поетске стране, постиже универзалност.

Клеопатра Либер

НЕУНИШТИВИ ДУХ ДЕТИЊСТВА

(о песнику Андрији Радуловићу)

Детињство је истинска песникова домовина.

Жан Пол Сартр

Иако нисам упозната са целокупним стваралаштвом Андрије Радуловића, те немам јаснију слику о његовом раду, преводећи (са енглеског) неколико упечатљивих примера његове поезије из ранијег периода стваралаштва, открила сам једну префињену уметност, јасан стих, форму која се простире и завршава унутар једноставности, а која притом не издаје машту. Начин на који сагледава свет открива нам осећајног писца, који препознаје лепоту у свакидашњици и истовремено тежи ка њеном допуњавању и проширивању, додајући јој надреалистичке елементе. И упркос утицају савремене постмодернистичке поезије, која се некада осврће на претходна песничка остварења, некад се бави традицијом, а некада за језик нуди мешавину различитих стихова, он остаје веран класичној форми, која нагиње више ка модернизму.

Детињство је истинска песникова домовина. Најлепше Радуловићеве песме се рађају управо из тог дечијег погледа, кога карактеришу романтичарски дух и простирање фантазије, из једног погледа који окупља твари времена и успомене, али исто тако и спољашње појаве, како би их преобратио у чаробни догађај, разоткривајући „потпуно стварни свет“, како је говорио Новалис. На тај начин, ова нам поезија, на наше задовољство, пружа лепоту, изненађење, трансценденталну димензију.

Покретац своје инспирације Радуловић обично налази у једној истинитој теми, служећи се реалним животом, или кроз своје појединачне доживљаје – летимичне описе, ликове, посебне сентименталне периоде или кроз универзалне догађаје, историјске и друштвене. Његова намера: да продре у време и да му нову димензију, ново надахнуће. Његово посредство у језику, нарочито у песмама „Чизме“ и „Јагње“, подсетило ме је на необичан и супстрактиван Американке, Силвије Плат, која је још крајем XX века подстакла читаву европску поезију својим својеврсним стваралаштвом.

Моје су чизме басале некуд
крцаше
иужева, алџи мрџивих
мрава
морске шраве и неке чудне шџишине.
Десна ми одмијенила јасџук.
Јесу ли дубоки снови моји? („Чизме“)

Кад шарка звизне јаџње
жена са шареном марамом
доџрчи
и језиком немушџим
избрише слику немилу и враџи џа у сазвежђе
на ливаду. („Јагње“)

Супстрактивна техника претходних песама ствара отворени амбијент, који ломи разбориту повезаност са читаоцем, наводећи га на општење другачијег карактера, сањалачко и надреално. Међутим, у осталим песмама Радуловић је чврсто повезан са реализмом, бирајући добро познату класичну позадину, која његово дело чини приступачним просечном читаоцу.

Имали смо црноџ џса
Био нам је Неко
Најрођенији...
Свезаше му камен о враџи
баџише у ријеку. („Пас“)

Овде се јављају сажете, изненадне мисли, које песми дају посебну тежину, један озбиљни призив, што Радуловић постиже тиме што оставља речи да извиру саме, не оптерећујући их икаквим литерарним елементима. Реч је о мајсторству, које намеће песниково повлачење, а не уплитање.

Приповедање прича је још једна одлика ове поезије. Те приче имају класичну структуру, увод, разраду, закључак (у песмама „Генерал“, „Пас“, „Златокоса и мачак“), а некад су у питању одломци са малим бројем стихова састављени од приповедачких времена, која изненада бивају прекинута. Можда је и најбоље обележје Радуловићеве технике управо тај прекид у приповедању, када између стихова умеће надреалистичке елементе, стварајући прекид тока, чиме читаоца води

у друге крајеве. На тај начин се ствара двосмисленост, магија која настаје из саме супстрактивне технике и преображаја јасног значења у недефинисану слику.

Песма „Златокоса и мачак“ ме је посебно ганула, зато што садржи много елемената из богатог и реторичног корпуса грчких народних песама. Додала бих (са опрезом) да се овде јавља могућност Радуловићеве употребе позајмљеница из српске народне поезије, којима се, наравно, служи у савременом и слободнијем стилу.

*Удавала мајка ћерку
јодину за јодину
златокоосу раскошну
Смјењивали се јросци
мужевни богаташи кнежеви јјесници
црни и риђи у мамузама
на шрициклима ашима.*

Песма „Генерал“ (једна од најлепших које сам прочитала у овом кратком прегледу) ме подсећа на америчку *Beat* поезију својим бујним и жустрим језиком, изузетном језичком развијеношћу, здруживањем многих разнородних догађаја у један непрекидан ток са изостављеним тачкама. Пошто нисам читала његове књиге, не знам да ли овај стил и овакав поредак стихова одликује целокупно Радуловићево стваралаштво. Стога, нисам у могућности да прецизно одредим степен утицаја *Beat* поезије на његово стваралаштво.

Као што је познато, сва чар поезије лежи у метафори, у томе да се говори о једној, а мисли на другу ствар – тако некако је сручен „ужитак скривања“, како је то Роберт Фрост говорио. Управљање метафором је једно од најјачих Радуловићевих оружја, чиме он ствара богате асоцијације, које уплићу елементе обојене маштом, допуњујући основну тему новим сликама и осећањима.

„Слика“ представља основни кључ ових дела. Под тим не подразумевам процес стварања уобичајене слике, већ само проширење слике, које отвара нове димензије и поља маште, стварајући још времена, разноврсне ситуације и узбуђења. Стварање узбуђења је, уосталом, једино што се захтева у овој поезији, оној која не заговара одређени поглед на свет. Оно што желим рећи је да њу не интересују смицао и идеје, не нагиње ка филозофском поимању, нити намеће велико питање постојања и бивствовања, које је окупирао уметнике XX века. Радуловић је посматрач ситног догађаја, избегавајући да се лично

уплиће у свет који креира. Не истиче то „ја“, више игра улогу неутралног приповедача. За њега је човек више једна песничка твар, него живо биће испуњено осећајношћу, те тако не залази дубље у човеков душевни свет. Зато нам и не излаже директно сопствену збрку из душе – нешто са чиме се обично срећемо у врсти исповедне поезије.

Међутим, ако судим по двома, трима песмама, које ми је недавно проследио, у његовом последњем стваралачком периоду уочавам да тежи ка напуштању уопштених и безличних форми. Љубав и однос са женом долазе у први план, употребом првог лица, постављајући у средиште то песниково „ја“. У тим песмама Радуловић нам се приказује као један нежан мушкарац окренут љубави.

Упркос томе што није увек лако открити тајну једног књижевног дела (а не би ни требало да буде – ако узмемо у обзир став Валтера Бенцамина, који чврсто стоји иза идеје да критичар треба да посматра песму из угла спољашње структуре и да не залази никада у њену срж), са дозом ризика бих рекла да се, продирући до саме сржи ове поезије, срећем са стањем истинске невиности, дечијег духа, непомућеног током дужег низа година, који рађа сву магију. Како се један такав свет првобитно јавља код свих стваралаца, али обично не остаје нетакнут, тако Радуловић припада поклоницима једног крајње чистог света, па и не скреће пажњу на песникову улогу. Тако његово стваралаштво, некад као чиста трансцендентност, а некад као чист реализам, одаје утисак аутентичности, као и сваки вид поетског стваралаштва, кога карактеришу истинске душевне појединости.

Нижући неке од врлина његових песама (једноставност, збијеност речи, јасан језик, недостатак реторике и сентименталности, пригушена светла, дирљива атмосфера, уравнотежена повезаност стварног и фантазије), сматрам да је Радуловић један од оних песника кога је немогуће не запазити. Усвојивши елементе модернизма, успео је да да свој лични печат једним занимљивим уметничким стваралаштвом. Његово стваралаштво ме упућује питањима о савршености и хармоничности, која је са собом донела такозвана европска „чиста“ поезија (као што су прибележили Маларме и Валери). Међутим, сматрајући корисним ово што сам напоменула, понављам да овај сажет критички приступ покрива само делић његове поезије и не представља укупни суд.

Ημεδιάρα Συμείρον ΤΟ ΝΕΟ ΒΡΕΦΟΣ

Πιερίμια, γυνήμην μητέρα,
μη, μην χείρας τα έξέταρα
μη, χαίτωνες πόνη βρούς διαμπερούς, ωκεανού,
η ζέση θάνατος είναι άγανη, η ζέση αιώμηση
είναι άλάνη.
Λοι, γράφω ένα βιβάνο για το παιδί σου:
τη ζέση αιωριόμηση
(ποδοδάτω την ήμφο της ερήμου).

Αυού: η Φως, η
ευδονδοζόμεν Παρομίζω,
άλλο το δένδης σου τώρα μίλοι:
Εγω είμι θα έδωτα τη Φωνή
σου άρπιο γυναιμής ποιο,
την άρπια σου ούαρεα, Πιερίμια,
Εγω είμι το άρπιο αίτιο της αγάμης
Εγω είμι η καρδιά
δου άλλο το βώμα σου μετ'ά υαπα έγω,
άδω, άδω, γρω, άδω.
-βάρτον τον πυθλο βένταζω
μεγαίνεας τα βυζάννα σου ανοίχτη
να πυρίβεις το άρπιο αιώμηση
της γυναιμής.

Εο άρπιο αιώμηση γοννίεται άλάντα
γυμνα, πατωμένο.
-αδωγρω βέντ αιδόμια του άλάνη
έκρημνώντων
ή ανίε, εις πυρές βραίρες
άλλο άρπιας άδωκαρμής αγάμης,
Εγω είμι οι ζέεις, τα άπορροζίμια
τα άλάνη άγίβρατα της γυναιμής

μέσα στο πρώτο-δοιμήα-κουζίνα για την
ζυγμένη γυναίκα @ το νέο
βρεφος.

(Είδη βίβλες η Παρουσία τους)

Από την ίδια την αγάπη της βεβαιότητα
για το υπερασμένο της παιδί

(υπεράσφα)

Είχε η Φως βρέφα, μάτια, χάρια
αυτή, τα υπεράσφα του δόντου
θα υπεράσφισαν σαν υπεράσφατοι
βίον υπεράσφα του
σε έφτασε το πρώτο-δοιμήα
της γυναίκας.

Ποιος, αχ, πόσος θα το υπεράσφισα
αυτο το νέο βρεφος — (εγώ;)

2017

Κλεοπατρα Λυμπερη

ΤΟ ΝΕΟ ΒΡΕΦΟΣ

(στη Jemifia)

Jefimia, λυπημένη μητέρα,
μη, μην κλείνεις τα βλέφαρα,
μην ξαπλώνεις μόνη στους παγωμένους ωκεανούς,
η λέξη θάνατος είναι πλάνη, η λέξη απώλεια
είναι πλάνη.

Σου γράφω ένα σάβανο για το παιδί σου:
τη λέξη αιωνιότητα
(Ποδοπατώ την άμμο της ερήμου).

Άκου: Η Φως, η
επονομαζόμενη Πατρομήτωρ,
από το στήθος σου τώρα μιλάει:
Εγώ Ειμί που έδωσα τη Φωνή,
τον πρώτο γυναικείο λόγο,
την πρώτη ύπαρξή σου, Jefimia,
Εγώ ειμί το πρώτο αίτιο της αγάπης,
Εγώ Ειμί η καρδιά,
που από το σώμα σου κυλάει πάρα έξω,
πάνω, κάτω, γύρω, πλάι,
– σ' αυτόν τον ρυθμό σε ανεβάζω
κρατώντας τα σπλάχνα σου ανοιχτά,
να χωρέσεις το πρώτο ποίημα
της γυναίκας.

Το πρώτο ποίημα γεννιέται πάντα
γυμνό, ματωμένο.
Ξαπλώνω στην απομέσα του πνοή,
ελεήμων ζωή
σ' αυτές τις μικρές σφαίρες
από στρώσεις αδαμάντινης αγάπης.
Εγώ Ειμί οι λέξεις, τα φτερουγίσματα,
τα πόρινα χτίσματα της φωτιάς

Клеопатра Либерти

МЛАДО ЧЕДО

Јефимији

Јефимија, ожалошћена мати,
не, не заклапај очи,
не препуштај се сама залеђеним океанима,
реч „смрт“ је илузија, реч „губитак“
је илузија.

Пишем ти покров за чедо твоје:
реч „бесмртност“
(Газим песак пустиње).

Почуј: Светлост,
названа Богомати,
из дубине душе ти сада говори:
Ја сам она која даде Глас,
прво женско слово,
твоје прво биће, Јефимија,
Ја сам први разлог љубави,
Ја сам срце,
које из твог тела тече ван,
горе, доле, наоколо, поред,
– у том складу те уздижем
држећи ти утробу отвореном,
да примиш прву песму
жене.

Прва се песма увек рађа
нага, окрвављена.
Пружам јој изнутра дах,
милостиви живот
у тим малим сферама
из простирке љубави,
чврсте попут дијаманта.
Ја сам речи, лепршање,
ватрена здања жара

μέσα στο πρώτο ποίημα-φωλιά για τη
λυπημένη γυναίκα και το νέο
βρέφος.
(Έτσι μίλησε η Πατρομήτωρ.)

Από την ίδια την αγάπη της Jefimia
για το πεθαμένο παιδί
(κατάλαβα)
πήρε η Φως βλέφαρα, μάτια, χάρδια,
κι ακόμη τα κρύσταλλα του πόνου
που κροταλίζουν σαν πολυέλαιοι
στον ταραγμένο νου
κι έφτιαξε το πρώτο ποίημα
της γυναίκας.
Ποιος, αχ, ποιος θα κρατήσει
αυτό το θείο βρέφος – (εγώ;)

2017.

унутар прве песме – гнездо за
ожалошћену жену и младо
чедо.

(Тако је говорила Богомати)

Из те исте Јефимијине љубави
за умрлим дететом
(како схватих)

Светлост је узела капке, очи, умилност,
па чак и кристале боли
који звекећу попут полијелеја
у узбурканом уму,
и створила прву песму
жене.

Ко ће, ах, ко задржати
ово свето чедо – (ја?)

2017.

Η ΛΕΞΗ ΘΕΟΣ

Από θανάσιμο θήτα η λέξη Θεός• μου ψιθύρισε χθες πως
κάτι κάτι θέλει να μου πει, θέλει να μιλήσει να εξηγήσει
να βάλει το πράγμα στη θέση του – τόσες εκδοχές
τόση ερημιά (αφού από θήτα ο θάνατος, κι η αθανασία
του θήτα επανάληψη).

Χρειάζομαι κάποιες λέξεις να σε πω – άλλες από εκείνες που
ξαπλώνουν στα ανάκλιντρα των ποιητών.

Ας σχηματιστεί το ηφαίστειο: Ουράνιος; Νεφεληγερέτης;
Κινδυνώδης; Τρεχούμενος; Ιπτάμενο ιστίο; Φως στα
υπόγειο της σαρκός; Υπερών;
Στο ταμείο του ευσεβούς να σε ψάξω;
(η λέξη ευσέβεια, σήμερα, μάλλον αστεία)

Ποια λέξη; Οίνος ή σταφύλι; Για τα χείλη; Για την καρδιά;
Φάρμακο για την αρρυθμία; Πώς σε εννοούν
όλοι οι άλλοι; Στην έννοια «υπάρχω» στην έννοια
«δεν υπάρχω»; Να σε πω, ον εξ απορρήτων;

Είτε υπάρχεις είτε δεν υπάρχεις
το αίσθημα αυτό, μιας γλώσσας που κάτι αναζητά
λαμπτήρας είναι που μόλις άναψε και καίει
(όπως το τέλειο ποίημα που φλογίζει το νου του ποιητή
σαν μια υποσχόμενη φτερούγα).

РЕЧ СВЕВИШЊИ

Од смртоносног слова с реч Свевишњи; јуче ми је шапнуо да
ми нешто жели рећи, жели да проговори да одговори
да постави ствар на своје место – толико тумачења
а толико пустоши (јер од с је смрт, а бесмртност
слова с понављање).

Имам потребу за било каквим речима да ти кажем – друкчијих
од оних испружених на диванима песниковим.
Нек настане вулкан: Небески? Облаконосни?
Смртоносни? Текући? Онај што протиче? Лелујајуће једро?
Светлост на дну тела? Мансарда?
У ризници побожности да те нађем?
(реч побожност данас је више шала)

Која реч? Вино или грозђе? За усне? За срце?
Лек за аритмију? Где те убрајају
сви други? У појам „постојим“ у појам
„не постојим“? Рећи ћу ти, у биће тајанствености?

Или постојиш или не постојиш
тај осећај, осећај језика који за нечим чезне
светиљка, управо запаљена и већ гори
(попут савршене песме која осветљава ум песников
попут обећаног крила).

Ресникиња Клеопатра Либерти, јоси на „Јефимијиним данима“ у Трсџенику
8. јуна 2017. године – цртеж Василија Петровића, архиепископа из Трсџеника

КЛЕОПАТРА ЛИБЕРИ

Клеопатра Либери, чији су родитељи били просветни радници, рођена је 1953. године на Халкиди у Грчкој. Бави се: писањем поезије, прозе, есеја, књижевном критиком и превођењем дела са енглеског. Превела је дела стваралаца попут: Силвије Плат, Ане Секстон, Нормана Мајлера, Алена Гинсберга, Џејмса Сутерленд Смита, Арманда Ромера, бенгалских песника, као и балканских, попут дела: Радомира Андрића, Бећира Вуковића, Андрије Радловића, Сибиле Петлевски, Данице Вукићевић, Ненада Милошевића, Милице Лилић, Ранка Радовића, Оље Савићевић-Иванчевић, Петре Колманчић, Маје Видмар и других. Студирала је на Музичкој академији и уједно похађала часове сликарства на Факултету примењених уметности у Атини. Такође, похађала је факултативно часове филозофије и историје уметности. До сада је издала укупно 15 књига. Редовно објављује есеје, критике и преводе у различитим новинама и књижевним часописима. Радила је као књижевни критичар за новине „Слободна штампа“ и као новинар посебних текстова за новине „Напредна Еубеја“. Члан је и уједно оснивач електронског књижевног часописа „Poeticanet“ (www.poeticanet.gr). Међу првима је учествовала у покрету за оснивање Слободног Радија и у Међународном мировном покрету против промене режима у Грчкој.

Члан је Удружења грчких писаца и члан Песничког круга.

Дела – Истраживања: *Суседи Халкиде* (1989); Поезија: *Смрти мошћоциклстие* (1990); *Мала филхармонија* (1993); *Њејова Нова година* (1997); *Глајол гладујем* (2001); *Музика сфера* (2007); *Нула у њезду* (2017); Проза: *Флауер* (2003); *Укој трофа Орџаза* (2015); Антологије: *Песме 2013* (2014); *Песме 2014* (2015); Белешке/фрагменти: *Седмојогишња девојчица* (2011); *Поезија на чешири ноје – шире и лакргдије* (2017); Преводи: *Три дискусије* – интервју Алена Гинсберга и Алана Кларка (2001); *Смрти за јосиоје и остале кашасирофе*, Норман Мајлер (2008).

Живи и ради у Атини, где данас свој допринос даје активистичком духовном покрету усмереном ка промени света.

Песникињино кришћење

Са родишћелима

На школској приредби

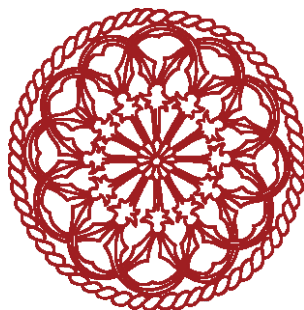
Са ћерком Таијаном

Чишање поезије у „Кући мира“

Са Радомиром Андрићем

од рода свейла и славна

Даница Андрејевић

СЛОВО О ЈЕФИМИЈИ И МИЛИЦИ

Од Сапфо до Десанке Максимовић и надаље траје женски глас и женски сензибилитет у поезији. И Срби имају родоначелницу такве експресије. Имају дијамантско почело лирике, првосвештенице поезије Јефимију и њену заштитницу, кнегињу Милицу. Имају две дубоке женске туге, две још дубље љубави и свељубави и две понорне женске ода-ности кнезу Лазару и нацији нашој. Обе у својим текстовима мисле на физички и метафизички свет Лазареве земље, на општежиће народа и саможиће човека. Једна од легенди о манастиру Љубостиња каже да је кнегиња Милица сваки камен и стену уграђену у ово здање љубила и да отуда потиче топоним цркве. Дајући камену свој благословени дах љубави, она је у њега уградила иманентну бол и љубав за Бога, народ и мужа. Исто као што је то уградила у своје текстове. А Јефимија више од шест векова клечи и као да још увек везе своју молитву у новмитској ситуацији једног новог косовског страдања. Иако она клечи и везе, ми се до места на коме клечи морамо попети. Морамо стићи на то тамно страшно место постојања из кога се уздиже духом и по коме хода тамом, а тама је не обузима јер је штити светлост њеног руковеза. У тами после боја она сама и кнегиња Милица чине две луче, два светла места нашег саборног умља, наше свељубави, генске меморије и примарне истине. У тој жижи је српска синтеза и наше антрополошко и онтолошко средиште, како учи Павел Флоренски. Њих две сабирају у својим текстовима вертикалу која као светска оса пролази кроз српско почело и нашу данашњу стварност подједнако моћно и одређујуће. Помоћу њих две се присећамо нашег јаства, нашег сопства и наше прве уметности.

После Косовског боја српство је било понајвише између Гордијевог чвора и Дамокловог мача. Косовска Атлантида тонула је на очи ове две жене, као што и данас тоне на наше очи. Та стална паралела, тадашња реалност Косова и наша савремена говоре да историја увек зове Србе на вечеру, како рече Добрица Ћосић, и да нам је хронотоп чиста патња. Укрштамо стално њихову и нашу стварност и као да се за више од шест векова ништа није променило, бар не набоље. „Јефимијин вез“ и Миличине речи звоне и чују се њихови гласови кроз дубоко време. Чак је авангардиста и заклето надреалиста, Душан Матић, рекао да гласови мртвих нису мртви гласови. Знао је да традиција функцио-

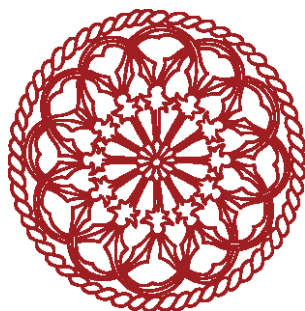
нише као ред, као закон, онда кад кристалише своје најбоље иманентне садржаје. Добра традиција увек ће бити модерна и актуелна, као што свака добра модерност једном постаје класика и традиција културе. Дакле, гласови мртвих нису мртви гласови. Ми чујемо гласове Јефимије и Милице, послушајемо њихову бол узроковану слепом историјом и те гласове идентификујемо као протопоетичке, основне, које по интуицији и знању преносимо даље кроз дубоко време. Ми гледамо вез, али и чујемо глас, живи глас мртве песникиње, глас наоружан болом, откинут с врха аниме. Чујемо и молитве кнегиње Милице, њен големи бол, осећамо њен пољубац на камену, поклоњен нама, да у времену остане криптотекст за садржину свега нашег постојања. Јер поезија има у себи нешто религиозно, као што религија има у себи нешто поетско.

Ода, химна, удивљење и поклоњење Лазаревим сенима тако је крвворођено и истинско да и данас, упркос архаичности језика, има етичку и естетичку изворну снагу. Оно реинкарнира бол и љубав, показује нам да Лазарев дух из вечности јесте монолитни део нашег колективног архетипа, легендарнији и митскији него кад је у ту вечност ушао, пре више од шест векова, титрајући на сталној Бергсоновој непрекинутој траци времена – прошлост, садашњост, будућност. Између Јефимије и Милице и нас струји невидљиви млаз светлосних година и протеже се дијахронијска златна жица нашег континуитета вредности, наше егзистенције и есенције. Њих две су две каријатиде, два монолитна стуба, два обелиска, наша парадигма за постојање уметности која укида смрт и оставља мистичну супстанцу јачу до времена. Кроз наш ноумен, унутарње видело, ми водимо вечни дијалог с њима и с другим маркерима српске традиције. Ове претчаснице су почеле битку која у нашој стварности не престаје – битку против неправде, зла, силе и невере. Има битака које се увек морају водити – за језик, који је културни и национални граничар, за духовност и уметност коју нам не могу отети. Од примордијалности до будућности, од иманентног ка трансценденталном, две големе Српкиње маестрално нас осовљују на наше почело. Одбацивши сваки страх, Јефимија уметнички надахнуто и обожено, у сливности мисли и осећања, родољубља и поноса, благословена у духу, вери и култури, пише заветну Похвалу пресветом кнезу Лазару. Њена напаћена мудрост и понорна бол, висока и особита ватра љубави, рефлексивна и нежна, достојанствено сабира небеске метафизичке знаке палог кнеза. Ова узбудљива молба и молитва, исповедна, али са саможићем у општежићу, даје велику синтезу духовности и традиције, колико и хуманистичке људске патње. Она се храни Лазаревим духом и

успоменом да „утиша буру љуту душе и тела“. Јефимијина „Похвала“ химнички дивинизује кнеза који је „изашао на змаја измаилћана“, противника божанствених цркава. Лазар јој се указује као мартир сједињен с војницима отачества. У том везу и тој похвали је родно место српске духовности. На том месту станује свети Грал који може спасити Србе. То велико слово славимо и данас. Њена дружбеница и господарица, отмена госпа Милица, потом монахиња Евгенија, написала је седам правних докумената као владарица у које је уткала литерарну снагу свога израза. Посебно се истиче Дечанска повеља, настала након њене посете овом манастиру. На том красном месту она испишује молитву по лепоти и стилу равну казивању у везу монахиње Јефимије. Она иште милосрђе од Бога, окрепу њених чеда у доброј вери. Кнегиња Милица је, вероватно, судећи по стилу, емоцији и тону тужбалице, морала срочити бар неки од стихова и Јефимијине „Похвале кнезу Лазару“, будући да су њих две биле свакодневно упућене једна на другу, а духовно сублимна бића. Евгенија слави бестелесне силе Господа и снагу и лепоту које нуди духовни дом Дечана. У свом тексту „Удовиштву мојему женик“ она ће реинкарнирати Лазарев феномен, позивајући га да прими оружје, устане и стрелама одбрани њену жртву. Милица тражи у њему „потпору свом падању“, ограду од зала, сабирање расејаних чеда – „да не једе вук од стада њенога, да прогна од њих безаконе варваре.“ Лазар је најсјајнија звезда космоса, непоколебиви стуб цркве, болесника лекар, иноцима спаситељ и апостол. Литерарни бисери настављају низ у лирској бројаници Лазаревих владарских особина – сјајан крин, пустињацима наставник, тихо пристаниште путницима, нагима одећа, удовицама хранитељ. Нема похвале које није достојан, записује Милица. Нема ни похвале коју не заслужије национална етика и књижевна естетика кнегиње Милице. Њих две се конституишу у српском времену као културне хероине и националне иконе – два женска витеза, две Орлеанке у дипломатији.

На то је мислио Душан Матић кад је рекао да гласови мртвих нису мртви гласови. Ја не знам живљих ни данас гласова од ове две свевремене жене које су с мушком одлучношћу у свом страдалништву оставиле вечно сведочанство о српском свету победа и пораза које нас и данас прате. Будемо ли боље послушкивали живе гласове из матерње мелодије наше прошлости можда ћемо наћи спасење. Ове две велике жене свакако нас на то обавезују.

источники, дарови

Матија Бећковић

ПРАХУ ОЦА ПОЕЗИЈЕ

Нема тајне коју о теби не знамо
Ал Тајну твог духа још одгонетамо
Знамо ти постање претке и прапретке
Али за ту Тајну нема одгонетке
Све потанкости и свеувидности
Дале су само Књигу оданости
Али Тајну није нико растајнио
А највећа си ти сам себи био
Да си који јеси ни ти ниси знао
Више од икога за њом си трагао
А она остаде иза оних брава
Које овог света кључ не откључава
Да, свагда ми драги дождудниче
Небесима осијан песниче

Знамо и да те Господ издвојио
И издвојеника свога украсио
Над милионима и душом и телом
Па с троједном творевином смелом
И то двоје с трећим отројчио
И сродио с васионом целом
И свепеснику и свевременику
Бесквасноме хлебу и језику
Назначио за даља чудеса
Педаљ земље и цела небеса
Да чоечанству како зна и уме
Пренесе поруку коју не разуме
Да, свагда ми драги племениче
Небесима осијан песниче

Знамо да таквих немамо двојицу
Што немају душу него позорницу
Где се одиграва драма васионска
И ликује светлост и радост сионска
Што нису врсници својим врсницима
Ни парбеници другим песницима
Што немају сина ни усиновљеника
Синови јединог сина свих језика
Песму им знају сви неизборојеници
Како усменици тако писменици
А нико не зна вредност остварења
За које толико паде поколења
Да, свагда ми драги тајновидче
Небесима осијан песниче

Знамо да се није над тобом ведрило
И да судбине такве није било
Знамо ти удес веру пупковину
Ал не и њен значај за нашу судбину
И нема никог да нам протумачи
Значај тог значаја шта све за нас значи
И какав му је коначни смисао
Докле не допире ничија мисао
А тражити га то је најважније
И позваније и заниманије
Задатак који си нама завештао
А једини си му био дорастао
Да, свагда ми драги заветниче
Небесима осијан песниче

Кад Срби почеше ником поницати
И предаде се сваки свакијати
Језик се не шће у ланце везати
Него се горских венаца дохвати
И окатуну се у каменом скиту
Преобучен у искру извиту
Идући за својом звездом преоднициом
Опамећеноме свету за границом
У наднебеску утече пустињу
И пустињака нађе на Цетињу
И заневести га студеним каменом
Невестом верном вечном ванвременом
Да, свагда ми драги нежениче
Небесима осијан песниче

И језик се поче света одрицати
Подвизавати се и заветовати
Да ће за живот вечни живот дати
Да ће пре умрети него се предати
И јоту од својих права одустати
Ни преобратити ни преименовати
Нити ће га ико икад наморати
На чин којим ће име изглибати
А издајом себе своју главу спасти
Само је језику било испод части
А да је језик чоека створио
Нико није први то изговорио
Да, свагда ми драги језичниче
Небесима осијан песниче

Знамо и да је Цетиње цедило
Кроз које се небо процедило
А зрнце које је на њему остало
На језику је српском засјактало
На коме те само учитељ манити
Што си научио мого научити
И зависника космичких висина
Где нема Србина Грка ни Турчина
Пошкропити лудотворном водом
И опјанити песничком слободом
Да у најдаљих звезда тастатуру
Укуцаш удеса људског партитуру
Да, свагда ми драги причесниче
Небесима осијан песниче

Када нам је кућа изгорела
Оста искра испод грдила пепела
А сунчев круг се српскога језика
Без дна и врха и без ободника
Сажижио у једну варницу
На једна уста и једну перницу
А та перница и та сажижница
И непотопнице земље подланица
За уножиште песника-јединца
И мастионицу најдубљу скривницу
За посланицу и за разјасницу
Да је дело многих дато појединцу
Да, свагда ми драги сажижниче
Небесима осијан песниче

Да реч не рече гласноговорниче
Камење би почело да виче
Да си занемео и закаменио
Сваки би те камен заменио
Да ниси рекао то што си рекао
Творац би се свога дела одрекао
Сад и да нестане нашег национа
Живео би у земљи званој васиона
И кад би нам се кућа ископала
Нама би Луча образ осветлала
И лучињска би претрајала зубља
Космичкога вечног родољубља
Да, свагда ми драги првопишче
Небесима осијан песниче

Чим си над собом небо угледао
Сетио си се одакле си пао
И ко је теби све горе остао
Простора си само над главом имао
И пре полетео него проходао
Озгор се рађао и увис падао
А атлас неба тад није ни био
Шкрип где си упao ни забележио
А она нахија каменог хаоса
Још није била и део космоса
А не бисмо га космосом ни звали
Кад места у њему не бисмо имали
Да, свагда ми драги космоторче
Небесима осијан песниче

Где си на голе речи издушио
Ту је облаке Ловћен пробушио
Ту је и Господ небеса савио
Ту си и први табак пресавио
Ту си на престо реч усталичио
И силоречјем хаос покорио
У недођибог тај од вајвактила
Косовска је барка упловила
И укотвила се ради идеала
Јединог једрила којег је имала
И усидрила се на путу свих сила
Да би се истина и обистинила
Да, свагда ми драги небодржче
Небесима осијан песниче

Устава се језика пунила
Док је пламеног поету родила
Који је на једно перо изручио
И у једну књигу сву испоручио
Да имамо себе на своме језику
И спасотворца у своме песнику
Инока и слугу службе непостидне
Једине цркве звучне а невидне
Који је судбину нашу одлучио
Уречио је и овековечио
Ни труном својим није натруњиво
Оно што му је језик наређиво
Да, свагда ми драги прозорљивче
Небесима осијан песниче

У каменом си се катуну родио
Наречјем катунским и проговорио
И дух васионски у њему открио
У свему што си на њему творио
Творац је теби слао напутице
Преко катунске језикаонице
Да до Ориона Сатурна Нептуна
Стигнеш наречјем једнога катуна
И да узано катунско поднебље
Постане опширно небеско ходнебље
Језиконоснија и једноземнија
Поезија је и све небеснија
Да, свагда ми драги неботиче
Небесима осијан песниче

И јеванђеља тако су створена
На наречју два три мајушна племена
Која су причала приче препричане
Док су саставнице биле углачане
А из сијасета усмених верзија
Оцедила се чиста поезија
Кад су словеса била намирена
Записана је и опапирена
И певанија безброј усменика
Поста писанија четири песника
Које сви умето да опонашамо
Али да тако пишемо не знамо
Да, свагда ми драги особниче
Небесима осијан песниче

У надоблачној држави-собичку
Трон си поставио на једном камичку
Само је мисао ту могла порасти
А језиком се могла опасати
Са тог камичка необоривога
Гледао си престо престолодржнога
И обилазио миروه свемира
По овој страни чистог папира
Где се изгнездило гнездо православно
И испилило пиле двојеглавно
И у ускоме шкрипу-сулундару
Подорлила крила небопару
Да, свагда ми драги побожнице
Небесима осијан песнице

Пламени језик није пао тада
На апостоле и више никада
На песника се спустио и сада
О Тројицама као и некада
Где су падали пламени језици
Дочекивали су их троруци песници
Најпламенији у новоме веку
Пао је у твоју камену колевку
И задојио свог изабраника
Највећег сина српскога језика
Који је зрак сунца као трепавицу
Превезо китећи суву каменицу
Да, свагда ми драги бираниче
Небесима осијан песнице

По првој речи што си изустио
Видело се да се на тебе спустио
И док си четири недеље постио
Небогладнео и небожеднио
И до најдоњих се у мозгу спратова
Пео на позив далеких светова
Нико није лакше по небу ишао
И универзум пешке обишао
Насеоке закутке џепове општине
Широм небескога шара ширевине
Сем Оног што је озгор и сишао
Да би прекогробно натраг отишао
Да, свагда ми драги Боговидче
Небесима осијан песниче

Док си велике посте испостио
Над провалијама длаком си мостио
И од исконца концу некидивом
Ишао у недод дому недодивом
И на небеса жедан кидисао
Све вишим језиком за вишу мисао
Над безданима си стрмоглав висио
Од сваке речи ти је живот зависио
Док си на литици ваздушне пучине
Обискивао о нит паучине
Зар се није Онај што је све саздао
На крају у ваздух само поуздао
Да, свагда ми драги посветниче
Небесима осијан песниче

Свемогућство ти је истину шаптало
А да је видиш очи ти је дало
И у души ти лучу искресало
И све границе у њој избрисало
Да у понорима и под понорима
У просторима и за просторима
У сну и иза снова и визија
Ко дан буде јасно Бог је поезија
Христос је дошао само да открије
Да је чоек дело с Богом армоније
И мимотекуће сухоједеније
Каже све је ништа ако и све није
Да, свагда ми драги Богопримче
Небесима осијан песниче

Кад се Сатана с Богом споречкао
А потом у голе речи похватао
Небо није срело таквих саперника
Нити горљивијих чуло полемика
На сва уста су се смртно ривалили
Али су чојски све одмегданили
С најсамоглавијим је Господ одступником
Причао као са својим исписником
Не памти ни време од себе старије
Да је разговарао с неким озбиљније
А да би сви знали шта су говорили
На катунском су разговор водили
Да, свагда ми драги словесниче
Небесима осијан песниче

Никог није више бирача бирало
Од оног кога је Небо избрало
Нит га је моћнији ко обгрљавао
Доцуривао му и дострујавао
Без њега нема ни свенародника
Једномајчића једнорођеника
Самогудих гусли лаута и лира
Аеда рапсода Хомера Шекспира
Ни орлова испод Христовог хитона
Дантеа Гетеа Пушкина Милтона
И од свих већег песника незнаног
Што зна све језике а ни једног страног
Да, свагда ми драги Христиче
Небесима осијан песниче

Кад је све језик узео под своје
Настало је твоје песмоторје
А да принесе небу анафоре
Изабрао је твоје песмоторе
И овенчао те књигом небодатом
Вечнога живота дословним цитатом
Коју нам је тобом ниспослао
Да се врати оном ко нам је и дао
Камена столица поста престоница
Васаљенска кула и певница
С које си без иједног труна на језику
Натпевао овог света хероју
Да, свагда ми драги псалмопојче
Небесима осијан песниче

Док се масив огња и жара хридина
Уривала у гротло небеских клачина
Ти си у скиту постио и бдео
И уз себе се на врх неба пео
У све свемире душом урастао
Како си се у себи самом разрастао
Навишицом се небу снисходећи
А нанижицом земљи узводећи
Ко од мајке рођен обучен изнутра
Окретао си звежђе наунутра
И бројао неба колико их има
Која су движима која недвижима
Да, свагда ми драги умотворче
Небесима осијан песниче

Први крок који си по земљи крочио
Одскок је којим си у небо скочио
У празном простору речи су те хтеле
И претварале се у крила и скеле
И новотвориле новотворенице
Што уз небеске воде степенице
И нису биле речи из речника
Него навојице лестви лествичника
Уз које си к небу препутио
И успутиштем свемиром пртио
Катунскога каменог полома
Не би ни било без твог неболома
Да, свагда ми драги лествичниче
Небесима осијан песниче

Песник који је језика оруђе
Никад своје стопе не меће у туђе
Већ доноси своје мере и законе
Законоправилом целе васионе
А по слободи и небеској пракси
Повинује се сопственој синтакси
У дела смртника и људске прашине
Уноси божје мере и аршине
У умећу мрава пчела и цветова
Он градитеља назире светова
А блесак ума га не може занети
Да не остане увек при памети
Да, свагда ми драги пометниче
Небесима осијан песниче

Кад је Сатана с непребројном војском
После пораза на тлу васионском
Створио две војске од једног народа
И кренуо да лиши престола Господа
Искрцао се на Пољу Косовском
Цар Лазар је са књигом искомском
Одступио ка царству поетском
А непредата Милошева душа
Под барјацима звезда заставуша
Зауоставила се поизнад Његуша
Докле се подигло море понад горја
Сем извиискре изнад црногорја
Да, свагда ми драги испосниче
Небесима осијан песниче

У свему на свету што се дешавало
Само се питање смисла решавало
И сваки песник зато је писао
Не би ли се смислом издефинисао
Уздајући се у моћ поезије
У њене пророчке моћи и визије
Пред питањем смисла ум се предавао
Али поразе није признавао
И преклињао и бројао числа
Да негде искрсне искрица сувисла
И Луча није искрсла случајно
Већ је богодарјем дарје даровано
Да, свагда ми драги лучоношче
Небесима осијан песниче

Није те мучио ни постанак света
Ни птица ни риба ни других планета
Али јесте постанак човека
И смисао људског живота и века
Јер се у смислу његове судбине
И сакривала суштина суштине
А суштина је у тајни човека
А тајна човеку човек је довека
Твар је од Творца смисо од промисла
Остало све је власништво бесмисла
Па и кад најдражи оде и нестане
Опет смисао живота остане
Да, свагда ми драги смислениче
Небесима осијан песниче

Искуство си будућег времена имао
И мислио да би се сећао
А сећао се да би осећао
Дубље него што си мислио и знао
Жива сећања на та осећања
Била су једина могућа сазнања
Да запамтимо једино и знамо
Зато нас и уче да заборављамо
Памћење није оно што је било
Већ оно у што се све преобразило
Памћењем се крају и приближавамо
Васкрсавамо и васионставамо
Да, свагда ми драги памјатниче
Небесима осијан песниче

У језику се саздатељ сакрио
И цео стао и невидљив био
Творитељним се појем заносио
Ал разума није никада губио
Поезија је вечна загонетка
Која нема краја камоли почетка
Песниково је званије свештено
А не наручено или научено
Поезија је и свесазнатељка
И овог и оног света створитељка
Живи памтиша свега највишега
Коначнога и бесконачнога
Да, свагда ми драги свештениче
Небесима осијан песниче

Због малог броја језика и људи
Језик је језик и људи су људи
Због једног човека и човек је човек
А ни један народ не постоји увек
Понекад покаже да је увек био
И да није ништа ни заборавио
Од једног песника су постали песници
Од једног језика сви други језици
Од оног којим је свемир говорио
Нема га али се није изгубио
Једна књига је родила остале
А које није нису постојале
Да, свагда ми драги црниришче
Небесима осијан песниче

Сви су песници у сваком песнику
И сви језици у сваком језику
И свака реч је оличење звука
И дамар неба и божја азбука
Сузвук и одзвук одзвон римарника
Језик у језику језици језика
Онај што царствује над свим језицима
Матерњи је дао песницима
Упутио је и тебе ка нама
У пустолину над пустолинама
Међу виорима да би виорио
И над виорима да би виор био
Да, свагда ми драги виорниче
Небесима осијан песниче

Тек си Христове године имао
А већ си се смрти будуће сећао
И на позив си се мирно одазвао
И изасмртни живот замишљао
Или да код Оца вечни сан боравиш
Ил у бесмертном хору да га славиш
Не може живети нико у бесмислу
Ни својим смислом мислити о смислу
Овај свет је пука фантазија
А не нека стварност Европа Азија
Све је причина присен и фикција
А једина је стварност Поезија
Да, свагда ми драги несмртниче
Небесима осијан песниче

У земљи без тајне ти си Тајна био
У њој си и себе од себе сакрио
Свету без светиње светиња једина
Свету без истине једина истина
Ти си створио то племе и себе
Што не зна шта ће с тобом ни без тебе
А за дух си народа српскога
Учинио највише после Свемоћнога
И због тог греха морао си знати
Да ти ни гроб не може опстати
Да се ниси на Ловћен копао
Један од вас би лакше претекао
Да, свагда ми драги ископниче
Небесима осијан песниче

И поред свезнања и светумачења
Твоја појава је изван објашњења
Поезија ти јесте родитељка
А језик родна кућа и колевка
Нема другога који би *ши* био
А ко си зна онај који те створио
И нема никог ко би под небеси
Казао да ниси онај који јеси
Кад би тој тајни врата затворили
Тартару бисмо их широм отворили
А када би се Тајна растајнила
Судбина би нам бесмислица била
Да, свагда ми драги бездомниче
Небесима осијан песниче

Три пута је ад тријумфовао
Кад је победио и кад је пропао
И када су и после пропасти
Његови синови остали на власти
У новонасталој људској епопеји
Рађали су се нови садужеји
Који су свога Бога веровали
А Божијега сина одрицали
Јер човек верује све осим једнога
Да може бити човека чеднога
И да Господ опрашта свакоме грешнику
Колико и грешник својему крвнику
Да, свагда ми драги свесветниче
Небесима осијан песниче

Млади мучениче Христових година
Прошлост нам је будућност једина
Не остављај нас више и не дај нас
Сети се ко смо а не шта смо данас
Подсети Саву припитај Лазара
Расклопи Небо да се не затвара
Ти пред Господом још имаш слободу
Да проговориш о своме народу
У те се уздамо од тебе иштемо
Пре него се као жути избиштемо
И постанемо мимосветна сорта
Што нема светиње сем запта и зорта
Да, свагда ми драги одважниче
Небесима осијан песниче

Док нико ништа није ни радио
Ништа орао сејао садио
Док је слободно свако говорио
Речи рађао и производио
Док ниједну није куповао
Ни увозио ни позајмљивао
На својој се речи подизао
И матерњим се звуком задајао
Хранио тешио госте чашћавао
Испраћао и дочекивао
И једино се од речи бојао
Без ништа могао и тако опстао
Да, свагда ми драги темељниче
Небесима осијан песниче

Док није имала ничег сем језика
И није рађала никог сем песника
Ишла боса да не би обула опанке
И увредила косовске јунаке
Када је чојство надбило јунаштво
И надјуначило их незнано монаштво
Док јој је реч била и сва имовина
Сва очевина и уштеђевина
Пребјене паре док није имала
Горски вијенац није расплитала
Откада је душу продала животу
Убраја се у танку работу
Да, свагда ми драги извисвитче
Небесима осијан песниче

Дође и оно доба никадније
Свако постаде баш оно што није
Помислише и твоји потомци
Ако нису Срби да су Црногорци
Када којега упитају ко је
Одговара да је све оно што није
Све баталио и испазарио
И постао све што није био
Не разликује истину од лаже
Али зна сваки шта треба да каже
А разнебошена и разњегошена
Лаж је била само губљење времена
Да, свагда ми драги братствениче
Небесима осијан песниче

Кад су два пилота из два авиона
Са две а бомбе од два килотона
За два минута два града убила
Тад су два света места заменила
И победила техника човека
И бомба постала Бог новог века
Века без хероја и без кукавица
Без светих ратника и без издајница
Где је сваки носач атомског кофера
Јачи од Џингис Хана и Хитлера
А миш из мишје базе и склоништа
Може земљину куглу смаћи као ништа
Да, свагда ми драги сунчаниче
Небесима осијан песниче

Освану вода сва у пликовима
Блесну фабрички снег по врховима
Кркља удављен поток душецима
Океан се од вуне надима
Закрчена је река шпоретима
А зелене гране без кесе не има
Пучина се морска оприштила
А више рибе него воде има
Каширано небо сунце прегрејава
Док модификована плева провејава
А на људескаре онечоечене
Гледају твоје стене намрштене
Да, свагда ми драги очевидче
Небесима осијан песниче

Више нас нема у реалном свету
Али нас има свуд по интернету
На профилима и на сајтовима
По фејсбуцима и по порталима
Потврдили смо себе дигитално
А у стварности нас нема ни случајно
Направили смо од слика штитове
Преселили се у фотошопове
А ко није ћорав и уме да чита
Види другу страну и шопа и штита
И као легенде компјутерске сцене
Трајемо колико месечеве мене
Да, свагда ми драги мучениче
Небесима осијан песниче

Срамотише те а не осрамотише те
Прогонише те а не прогнаше те
Понижаваше те а не понизише те
Клеветаше те а не оклеветаше те
Ругаше те а не поругаше те
Обурдаваше те а не обурдаше те
Проклињаше те а не проклеше те
Распињаше те а не распеше те
Отимаше те а не отеше те
Ископаваше те а не ископаше те
Крампахе те не раскрампахе те
Разнебошаваше не разнебожише те
Да, свагда ми драги довечниче
Небесима осијан песниче

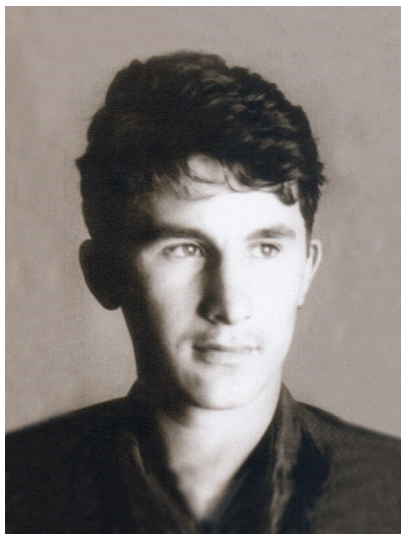

Надвремениче и Недостижниче
Поднебесовићу и Једноничиче
Пештеринче и Умозрениче
Надмоћниче и Венцоносниче
Каменштаче и Пророковниче
Овековечитељу и Троимениче
Савакупитељу и Солиљебниче
Пострижниче и Помазаниче
Звездочатче и Безграничниче
Песмовођо Светловођениче
Надахнитељу и Митроносниче
Господару Немаништениче
Да, свагда ми драги светрпниче
Небесима осијан песниче

2016.

Оџац – Вук

Син – Маџија

НИКО НИЈЕ ВЕЋИ ОД ОЦА

Нико није већи од оца
Камоли син
Нити је иједан отац
Раван оцу
Ако има сина
Који зна шта је отац
Једино ако га нема.
Кад би иједан син
Био већи од оца
И онај први син
Јединац света
Био би већи
од Бога оца
Јединог оца
који није син.
Синовима су очеви
Али ни један син није Отац
Па ипак нико на земљи
Није сироче без оца
Само ако обори очи
И завири у себе
Или их подигне
И погледа у небо

МАТИЈА БЕЋКОВИЋ

Матија Бећковић рођен је 29. новембра (на дан Св. Апостола Матеја) 1939. године у Сенти. Отац Вук Бећковић, официр Југословенске краљевске војске, и мајка Зорка, рођена Таушан из Кањиже, живели су у Сенти, а Други светски рат затекао их је у Новом Саду, где му је отац службовао у Петроварадинској касарни. По капитулацији Југословенске краљевске војске (1941), да би избегла заробљеништво, породица одлази на очевину у село Веље Дубоко, Ровца, у Црној Гори.

Веран заклетви, после избијања грађанског рата, песников отац постаје командант Југословенске војске у отаџбини у родном крају, готово не напуштајући Ровца. На крају рата, у којем је изгубио четири брата, „одступио“ је и „нестао“ у 35. години живота.

Матија Бећковић је од своје друге до десете године живео у Вељем Дубоком, где је завршио основну школу. Ниже разреде гимназије учио је у Колашину и Славонском Броду, а вишу гимназију с матуrom у Ваљеву. На Филолошки факултет уписао се школске 1959/1960. године и од тада живи у Београду.

Бавећи се новинарством, радио је у „Језу“ и у „Јежевим“ издањима. У време када је уредник дечјег програма био Душан Радовић, сарађивао је на Телевизији Београд. За дописног члана Српске академије наука и уметности изабран је 1983, а за редовног 1991. године. Председник Удружења књижевника Србије (1988-1992) и члан Круноског савета од његовог оснивања (1992).

Објавио је следеће књиге: *Вера Павлагољска* (библиофилско издање Р. Стевића Раса), *Меџак луџалица*, *Тако је говорио Матија*, *О међувремену*, *Че – шраџедија која шраје* (са Душаном Радовићем), *Рече ми један чоек*, *Међа Вука Манићога*, *Леле и куку*, *Поеме*, *Служба Светиом Сави*, *Кажа*, *Чији си ти, мали?*, *Двадесет и једна ђесма* (рукописна збирка), *Надकोки* (библиофилско издање – цртежи Моме Капора), *Бојојављење*, *Изабране ђесме и ђоеме*, *Мој ђреџиосџављени је Геџе* (разговори), *Сабране ђесме* у 6 књига, *Ово и оно*, *Поџиис* (библиофилско издање Јовице Вељовића, Хамбург), *Ђерађемо се још*, *Покајница*, *Хлеба и језика*, *Вера Павлагољска*, *Послушања*, *Саслушања*, *Кукавица* (библиофилско издање – цртежи Моме Капора), *Трећа рука*, *Небош* (илустрације Југослава Влаховића), *Ниси ти више мали*, *Вера Павлагољска* (библиографско издање сликара Драгана Стојкова, на српском, руском и италијанском језику), *Сабране ђесме* у 9 књига, *Изабране ђесме* у 3 тома, *Каг ђудем млађи*, *Каг дођеш у било који ђрад* (на руском, енглеском, италијанском и српском језику), *Каг ђудем још млађи*, *Сабрана дела* у 12 књига, *Три ђоеме*.

У библиофилским издањима Јовице Вељовића објављене су књиге: *Пошћис, Унук Алексе Маринкова илаче над Црном Гором, Пуш којей нема, Господе помилуј, Учини ми љубав, Господе помилуј / Учини ми љубав / Парусија за Веру Павладољску, Слава шеби Боже.*

Написао је трећи чин комедије *Београд, некад и сад*, заједно са истоименим комедијама Стерије и Нушића – изведена у Савременом позоришту у Београду. У Народном позоришту изведена је *Међа Вука Манићковића* у драматизацији Борислава Михајловића Михиза, потом монодраме Петра Божовића *Рече ми један чоек* и Соње Јауковић *Не знаш ти њи*. Песниково усмено издање це-деа *Ђераћемо се још* режирао је Емир Кустурица.

Драмска поема *Че – трагедија која траје* (са Душаном Радовићем) преведена је на немачки и енглески језик и извођена је као радио-драма и позоришна представа у Немачкој и САД-у. Заједно са записима из књиге *О међувремену*, објављена је у Њујорку под насловом *Random Targets*. Тројезично издање ове књиге (*Че – трагедија која траје, Che – A Permanent Tragedy, Ce – Tragaudio, die andauret*) објављено је у Београду. *A stone Between Two Worlds* (Торонто), поема *Бољојављење (Epiphany)* објављена је двојезично у Торонту, *When I/m Junger* у Новом Саду, а *Vera Pavladoljska* (на румунском, *Lumina*, Панчево), *Вера Павладољска* (на руском).

Драматизовао је *Горски вијенац* (са Бориславом Михајловићем Михизом). Приредио избор из песништва Петра II Петровића Његоша *Пусињак Цетињски* и избор из дела Симе Милутиновића Сарајлије *Шраљке ума*. Приредио је (са Мирославом Максимовићем) и књиге Душана Радовића *На острву писачеј сјола* и *Крајке приче*. Изабрао је и написао предговор за *Најлепше приповећке* Милована Ђиласа.

О Бећковићевом делу објављен је зборник *Поетика Машије Бећковића* (са научног скупа на Филозофском факултету у Никшићу), затим књиге Стевана Кордића *Њејош и Машија*, Драгана Лакићевића *Рече ми један песник*, потом *Машија Бећковић песник* (зборник са скупа поводом Жичке хрисовуље), *О песмама, поемама и поезији Машије Бећковића* (Институт за књижевност и језик, Учитељски факултет, Дучићеве вечери поезије) и *Поезија Машије Бећковића* (зборник поводом Десанкине награде), као и књиге Милоша Јевтића *Овако говори Машија* и *Машија – сјари и нови разговори*, те *Библиографија Машије Бећковића* – Дејана Вукићевића.

За своје песништво добио је многе награде, међу којима: Милан Ракић, Октобарска, Седмојулска, Просветина, Нолитова, Бигзова, Змајева, Дисово пролеће, Беловодска розета, Златни крст кнеза Лазара,

Равногорска, Стефан Митров Љубиша, Одзиви Филипу Вишњићу, Јован Дучић, Лаза Костић, Раде Драинац, Вукове задужбине, Десанка Максимовић, Његошева, Вукова, Андрићева, Рачанска повеља.

Почасни је грађанин Сенте, Суботице и Приједора.

О десетогодишњици Крунског савета, престолонаследник Александар одликовао га је орденом Витез Великог Крста ордена Белог орла.

Поводом 70 година живота одликован је Орденом Светог Саве.

ПОСВЕТЕ

Од Миодраћа Павловића – стрелцу и кентауру, дакле тотемском брату...

Од Борислава Пекића – у нади да делимо оно што безуспешно кријемо...

Од Миодраћа Булајићовића – читао си ово, Баћо, али нека ти буде при руци поред кревета, јер злу не требало...

Од Душка Радовића – Матији, оно мало мрва што ће остати после мене...

Од Бране Петровића – изабраном на небу, земаљски његов друг...

Од Милована Ђиласа – понекад помислим да смо се познавали пре него што смо се упознали...

Од Сјевана Раичковића – Матији, да попуни стан...

Од Данила Киша – Вери и Матији, с љубављу (као и увек)...

РЕЧИ

На сахрани Борислава Пекића, изјавио: „Спавај мирно и нама се дрема.“

Поводом смрти Десанке Максимовић: „У земљи у којој је мука један дан бити човек, она је то била 95 година... Видео сам је јуче, спремну за пут. Лежала је на одру као искушеница на црквеном поду, приликом монашења. Била је лепа, отмена, озарена, права и танка као свећа. Ништа са собом не понесе до скрштене беле руке и праведна дела своја...“

На откривању спомен-плоче српским ђацима страдалим у фашистичком рату 1941-1944. године најомиље: „Тешко земљи чији су издајници и злочинци песници, а судије и хероји њихове убице... Није им узет само живот него и право на смрт. Колико знам, ово им је и једини гроб...“

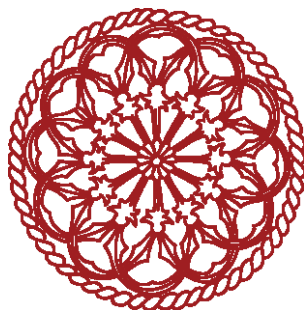

На комеморацији поводом смрти Душка Радовића, казаће: „На разгледницама које је Душан Радовић слао пријатељима има више поезије него у читавим збиркама песама. Те реченице би се комотно могле укључити у његова сабрана дела. А писао је као што је говорио и подједнако се мучио и са једним и са другим... Радовић је себе доживљавао као примењеног песника који ради по кућама... Кад бисмо и ми на некој планини клесали главе својих великана, један од првих који је то заслужио био би Душко Радовић, а имао би и одговарајућу главу...”

Ог Меше Селимовића опростиће се овим речима: „Већ седам година се твоји пријатељи опраштају од тебе. Дошао је час да се коначно опростимо. Свом си се животу осветио и себе заменио несмртним делом... Нико није своје ране тако претворио у златнике као што си то учинио ти... Кад бисмо се сахрањивали усправно, ти би био један од првих који је то заслужио...”

О својој поезији, рећи ће: „Чини ми се да сам се осетио писцем тек кад су се речи које сам у различитим временима и на разним местима прибележио саме спојиле у целину где је свака заузела своје место. Касније се догађало да нека од њих буде баш она једина и права која ми недостаје, за којом је вапило њено место... Те речи су блеснуле у мраку, као претходница и најава песама о којима још ништа нисам знао. Кад изврнем цеп у некој творевини, потрошим благо које сам сакупио...”

* Избор за „Посвете“ и „Речи“ је из илустроване монографије *Маџија*, Радована Поповића, Нови Сад, 2009.

сїарославник

Окруїли сїю: Свѣта Пейка и Лазаревићи

Драгиша Бојовић¹

МОТИВ ПРЕНОСА МОШТИЈУ У СТАРОЈ СРПСКОЈ КЊИЖЕВНОСТИ

Айспракић: Мотив преноса моштију је један од најтипичнијих у житијној књижевности. Присутан је већ у Савином *Житију Светиої Симеона*, а посебно је развијен у Доментијановом *Житију Светиої Саве*. Писци старе српске књижевности описују и пренос моштију Светог кнеза Лазара, Свете Петке и других светитеља. Овде посебну пажњу придајемо преносу моштију Светога Саве у Доментијановом „Житију“.

Кључне речи: житије, свети, мошти, опис, стара књижевност.

Дар светитељства обележен је и посебним феноменом нетрулежности моштију, које се могу сматрати једном од највећих реликвија у Православној цркви. Услед различитих околности (упокојење светитеља у туђини, ратне и друге опасности), мошти се често преносе из једног у друго место. Ти преноси постају најчешће предмет описа у житијној књижевности, али је овај мотив присутан, када је реч о старој српској књижевности, и у жанровима као што су: слово, похвално слово, служба, канон.

Стари српски писци говоре о преносу моштију ових светитеља: Свети Симеон (Сава, Стефан Првовенчани), Свети Сава (Доментијан, Теодосије, Непознати Ученик), Света Петка (Григорије Цамблак), Свети Јован Рилски (Димитрије Кантакузин, Владислав Граматик), Свети кнез Лазар (Патријарх Данило Бањски) и Свети Лука (Непознати Смедеревац).

Највише преноса моштију је из бугарског града Трнова, те је и највише ових описа. О преносу моштију Светога Саве из Трнова у Србију пишу Доментијан, Теодосије и Непознати Ученик (у *Служби преноса моштију Светиої Саве*). Владислав Граматик и Димитрије Кантакузин говоре о преносу моштију Светог Јована Рилског, а Григорије Цамблак пише о преносу моштију Свете Петке из Трнова у Видин и Србију. Пренос моштију не треба мешати са преносом тела будућих светитеља, као што је то случај на примеру краљице Јелене и краља Милутина.

¹ Универзитет у Нишу, Филозофски факултет, Центар за византијско-словенске студије.

Света Петка је једна од најпоштованијих светитељки. Њено опширно житије написао је патријарх Јефтимије крајем XIV века. Цамблак пише слово о преносу њених моштију² и, највероватније, неколико стихира преносу моштију Свете Петке.³

Најзначајнији и најлепши опис преноса моштију у старој српској књижевности је свакако Доментијанов опис преноса моштију Светога Саве из Трнова у Милешеву.⁴

Доментијаново *Житије Светиога Саве* јединствено је у нашој средњовековној књижевности и по намери писца да првог српског архиепископа пореди са самим Христом, а кулминација овог поређења остварена је у завршници дела преко описа преноса моштију Светога Саве из Трнова у Милешеву. Кроз симболику Христових празника (Божих, Цвети и Васкрс), Доментијан користи прилику да свог учитеља пореди са самим Христом. У опису посебно доминира симболика Васкрса јер подизање Савиног нетрулежног тела из гроба пружа прилику за подсећање на догађај Христовог васкрсења. Сам пренос моштију обављен је, највероватније, после Васкрса 1237. године, што и самог писца и друге актере догађаја држи у празничном расположењу.

На самом почетку описа Доментијан саопштава кога је све краљ Владислав окупио и повео на пут у Трново, где су већ почивале Савине мошти: „Сабра велики клир свога светогатачаства, богогласне светитеље, часне игумане и богоносне изабране чрнце, и попове и ђаконе, и сав чин црквени“.⁵ Одмах након тога, писац наглашава да је краљ повео „изабране слуге свога великога краљевства“, али и „децу Преосвећенога“, што значи да је сабран и државни врх, али и представници цркве, међу којима су важно место имали Савини ученици.

Већ сам опис поласка из Србије у Бугарску обилује снажним сликама и симболима: „И умне његове овце, Богом вођене, саме пођоше тражећи свога пастира, пресветлу Даницу, која је на истоку зашла под Земљу, а која им је пре показала истинити живот, и који их је учинио причасницима незалазног дана. И пођоше са радошћу веселим но-

² Дамњан Петровић, *Књижевни рад Григорија Цамблака у Србији*, Приштина, 1991, стр. 208-225.

³ Дамњан Петровић, *Цамблакова литерарна делатност у Србији*, у: Григорије Цамблак, *Књижевни рад у Србији*, приредио Дамњан Петровић, Београд, 1989, стр. 43-44.

⁴ Опширније о овоме у нашем раду: *Доментијанов опис преноса моштију Светиога Саве у светлу Христових празника* (у штампи).

⁵ Доментијан, *Живот Светиога Саве и Живот Светиога Симеона*, приредила Радмила Маринковић, Београд, 1988, стр. 224.

гама, хотећи открити пресветло светило на истоку, богоразумну зраку која сија у срцу земље, сакривену свету ризницу многоценог бисера и од самог Господа уштеђену богољубној деци светога отачаства, од младости засађенога у дому Господњем, и који је, по речи пророчкој, као финик процветао по лицу целе васељене, и као кедар у Ливану умножио чеда своја, који и под земљом опет неувело цвета“.⁶ Овај је опис у знаку три симбола – позајмица из богослужбене поезије, нарочито из *Канона Пасхе*, чији је аутор Свети Јован Дамаскин.⁷ Први симбол је симбол светлости и везан је за догађај када су жене мироносице кренуле ка Христовом гробу уочи његовог васкрсења, „тражећи пре сунца Сунце које зађе негда у гроб“, како се каже у шестој песми *Канона Пасхе*. Као што је из Светог јеванђеља познато жене мироносице су пре изласка сунца кренуле на гроб Христов: „И врло рано у први дан недјеље дођоше на гроб око изласка сунца“ (Мк 16,2). И Савини ученици полазе да нађу светлост. У *Канону* Христос се назива Сунцем, а у Доментијановом опису Сава је *пресветила Даница, пресветило светило и богоразумна зрака*, која је „на истоку зашла под земљу“, као што, у *Канону*, Христос „негда зађе у гроб“. Очигледно да ову слику Доментијан позајмљује из наведеног канона и тиме пореди Саву са Христом. Следећи је симбол *незалазног дана*, који симболише вечну светлост и Царство небеско, у коме нема таме. У деветој песми *Канона Пасхе* пева се: „Подај нам да се потпуно сјединимо с Тобом, у незалазни дан Царства твога.“ У поменутом Доментијановом опису говори се да је Сава своје ученике и стадо коме је био пастир „учинио причасницима незалазног дана“, па се и овде може говорити о утицају Васкршњег канона на Доментијанову симболику. Последњи симбол је везан за псаламску симболику (Пс. 91,13) и односи се на живот праведника и моћ умножавања, што симболишу финик и кедар.⁸ У претходном Доментијановом тексту говори се о благодатном умножавању Савиних ученика, што писац, по нашем мишљењу, преузима из већ написане *Службе преноса моштију Светиога оца нашега Саве* (на стиховње стихире, глас 2, подобан), коју је, највероватније, написао Савин ученик Атанасије: „У дому Божјем процветао си као финикс и као кедар умножио

⁶ *Исхо*, стр. 225.

⁷ Цитати из Дамаскиновог *Канона Пасхе* преузети су из следећег превода: http://www.novisrbliak.narod.ru/PDF_files/Mojirad/pasha.pdf

Види и: http://www.spc.rs/sr/vaskrsnji_kanon

⁸ Атанасије Велики Свети, Василије Велики Свети. *Блајослови, душо моја, Госјода. Свети оци шумаче Псалтир*, превод са старогрчког Антонина Пантелић, Београд, 2003.

јеси чеда своја, стога ти свети пренос славимо“. Ова служба спада у најстарије текстове о Светоме Сави и могла је извршити утицај на Доментијаново житије, као и неки други ранији текстови.

У даљем опису, пре него се врати васкршњој симболици, Доментијан бележи неколико важнијих догађаја: долазак краља и пратње у Трново, сусрет и невоље са бугарским царем, страшно виђење бугарског цара након чега одлучује да дозволи пренос моштију, света литургија и надгробна пјенија за покој преосвећенога. Мошти из гроба подиже отац Атанасије, кога Доментијан назива богоносним и свељубазним (Савиним) сином. То је прилика да се писац врати симболици васкрса и мотиву подизања тела из гроба, односно васкрсењу из гроба. Над гробом у Трнову Атанасије изговара плач, чији први део је дословно преузет из девете песме *Канона Пасхе*. Само је Христово име замењено Савиним, односно синтагмама „богогласни Сава“ и „боголепни Сава“, а слатком гласу додат је израз преосвећени: „О Божија, о љубазна, о слаткога и преосвећенога гласа, богогласни Саво; истинито се обећа да ћеш са нама бивати до скончања века, боголепни Саво; а ми љубимо чеда твоја, имајући те као државу и богомисаону наду, сада се радујемо“.⁹ У *Канону* стихови гласе овако: „О, божанског, о, љубљеног, о, најслађег твога гласа, јер си нелажно обећао да ћеш бити са нама до свршетка века, Христе. Њега верни (за) утврђење наде имајући, радујемо се.“ Атмосфера Светле седмице и празника Христовог васкрсења преноси се, доласком Савиних ученика, из једног простора у други, из Србије у Бугарску, а химнографске позајмице у Доментијановом опису стварају амбијент Васкршњег празника, чиме се и на непосредан начин пореди новозаветни догађај Христовог васкрсења са вађењем из гроба моштију Светога Саве. Тиме је онај, који је могао, како сведочи Доментијан, и мртве васкрсавати, али се због смерности клонио тога, и у овоме постао подобан Господу Исусу Христу. На догађај Христовог васкрсења подсећа и облачење Светога Саве: „А богосветла чеда његова, ваистину нашавши велику ризницу, тога самога Преосвећенога, обукавши га у пресветле ризе, и обавивши часним поњавама, управише га на пут ка његову отачаству“.¹⁰ У јеванђељима се описује догађај када ученици, након распећа, облаче тело Христово: „Тада узеше тијело Исусово, и обавише га платном с мирисима, као што је обичај у Јудејаца да сахрањују“ (Јн 19, 40).

⁹ Доментијан, *Наведено дело*, стр. 227.

¹⁰ *Истио*, стр. 227.

Након тога следи Доментијаново подсећање на догађај кад су слуге персијског цара, Авгара, „пуне великог страха“, у Витлејему насликале и пренеле у своју земљу икону Христову и његове мајке: „И као што они персијски волсви од Витлејема града пречисти образ Господњи насликан и његове пречисте Матере, пуни великога страха однеше тајно у своју земљу, истим начином и чеда овога Преосвећенога, обузети великим страхом и са великом журбом утекоше тајно од града Трнова, не мислећи да ће однети толики дар од тога богољубивог цара.“¹¹ Писац, по страху који су мудраци имали, то пореди са преносом моштију Светога Саве, али и подсећа да је то истовремено велики дар који носе од богољубивог цара. Овде се експлицитно асоцира да се Сава уподобио самоме Христу и да је његов лик уподобљен лику самога Христа. За причу о преносу Савиних моштију Доментијан није могао наћи другу паралелу везану за Господа Исуса Христа, већ само ову о преносу његове иконе.

Доментијан даље говори о чудима Светога Саве, која су се догађала у Трнову. Међу њима је и чудо са монахом Неофитом, којем се посвећује посебна пажња. Овом приликом скрећемо пажњу на само један детаљ, који се, такође, може довести у везу са симболиком Васкршег празника. Монах Неофит, који је од пијанства заспао у цркви, на Савином гробу, пробудиће се здрав и проходаће, без коришћења штака, „у појање петлова“. Доментијан сигурно зна да је у древној цркви било предвиђено да Васкршње бденије траје „док не запоје први петао“.¹² (Мирковић, 1961: 176), те да појање петлова има снажну богослужбену симболику везану за Васкршње празновање. Тренутак појања петлова одваја пост од причешћа, бдење од евхаристије, један циклус богослужбених песама од других. Чудо са Неофитом је једно од многих које чини Свети Сава, а које је, у ствари, понављање Христових чуда. Неофитово подизање са Савиног гроба је слика тријумфа живота из гроба, коју симболише васкрсли Христос.

У даљем опису преноса моштију евоцирају се они догађаји из Новог завета који служе као погодне паралеле за илустровање кретања поворке и дочека моштију. Прво се истиче паралела са звездом и мудрацима са истока, чиме се у јеванђељима наговештава рођење Господа Исуса Христа. Сава се пореди са звездом, а његова духовна чеда су

¹¹ Ова прича није сачувана у библијском, већ у апокрифном тексту, а прича из апокрифног текста ушла је у чувену Божићну беседу Светог Јована Дамаскина.

¹² Мирковић, Лазар, *Хеортолоџија или историјски развишак и бојослужење Православне источне цркве*, Београд, 1961, стр. 176.

мудраци, који иду самоме Христу, „друга богозарна источна звезда са великом радошћу води друге волхве, богољубну децу своју“.¹³ Реч је о догађају који претходи Христовом рођењу и који је описан у Јеванђељу по Матеју (2, 1-12), а чита се на литургији на Дан Рождества Христовог: „А кад се Исус роди у Витлејему јудејскоме у дане Ирода цара, гле, дођоше мудраци од Истока у Јерусалим и рекоше: Гдје је цар јудејски који се роди? Јер видјесмо његову звијезду на Истоку и дођосмо да му се поклонимо. Кад то чу цар Ирод, уплаши се, и сав Јерусалим са њим. И сабравши све првосвештенике и књижевнике народне, питаше их гдје ће се Христос родити. А они рекоше: У Витлејему јудејскоме; јер је тако пророк написао: и ти Витлејеме, земљо Јудина, ни по чем ниси најмањи међу кнежевима Јудиним; јер ће из тебе изићи Вођа који ће напасати народ мој Израиља. Онда Ирод, тајно дозавши мудраце, са- знаде од њих када се појавила звијезда. И пославши их у Витлејем, рече: Идите и распитајте се добро за дијете, па када га нађете, јавите ми, да и ја дођем да му се поклоним. А они, саслушавши цара, пођоше, и гле, звијезда, коју су видјели на Истоку, иђаше пред њима док не дође и стаде одозго гдје бјеше дијете. А кад видјеше звијезду, обрадоваше се веома великом радости. И ушавши у кућу, видјеше дијете са Маријом матером његовом, и падоше и поклонили се му се, па отворивши ризнице своје принесоше му даре: злато, тамјан и смирну. И примивши у сну заповјест да се не враћају Ироду, другим путем отидоше у земљу своју.“

Као што се може видети, путовање Савиних ученика ка Савином отачаству, практично ка месту где је рођен њихов учитељ, има паралелу у путовању мудраца, које звезда води ка месту Христовог рођења. То је она иста светлост, која је дошла са неба и она светлост, која је устала из гроба.

Сам дочек моштију, када се поворка приближила отачаству, пореди се са Христовим дочеком у Јерусалиму, односно са празником Цвети: „И када се приближио земљи свога отачаства, а преосвећени отац наш богоносни велики сапрестолник тога Преосвећенога, богогласни архиепископ Арсеније са свеосвећеним епископима и са часним игуманима, и са свом децом црквеном, и као што јерусалимска чеда изиђоше у сусрет Христу са гранчицама и гранама, вапијући и говорећи: *Благословен који иде у име Господње, цар Израиљев*, и чеда овога Преосвећенога сретоше га са богохвалним песмама место масли-

¹³ Доментијан, *Наведено дело*, стр. 231.

чних грана, узашиљући различне гласове ка вишњему за покој Преосвећенога, и раширивши љубавна срца раније запојена боголепним његовим учењем и ушлађена богоговорним језиком његовим, течаху на сусрет издавна жељеноме, богосветлој зраци која иде од истинитог сунца, и славују богогласног јеванђелског учења, који им је бодрим умом и неуснулим очима испрва објавио божаствену радост неизречиве благодати¹⁴. Као што је познато, саме Цвети претходе празнику Христовог васкрсења, а радост која испуњава дочек Христа у Јерусалиму наговештава радост Христовог васкрсења. Доментијановом опису преноса моштију у Србију ова асоцијација даје ту емотивну димензију. Веома је експлицитна и паралела између израиљског и српског рода, односно између „јерусалимских чеда“ и деце Савиног отачаства.

У епилогу описа потенција се сусрет са „богосветлом зраком“ која долази од „истинитог сунца“, а то је оно Сунце из *Канона Пасхе*, које „негда зађе у гроб“. Савин долазак се посматра у контексту његовог повратка из Свете Земље и тај долазак има две деонице, једна од Јерусалима до Трнова, а друга од Трнова до Милешеве. То је пут једне светлости, која ће у Милешеву као „сунце да сија“, чиме слика Савиног уподобљавања Христу добија завршни облик. Транслацију моштију прати пут незалазне светлости ка незалазном дану Царства Христовог. Љубљени Савин ученик, Доментијан, у мајсторском стваралачком маниру, завршава Савино житије стварајући још једну особену паралелу између свог духовног учитеља и књижевног јунака, са једне стране, и „љубитеља Христа“, са друге стране. Христови празници (Васкрс, Божић и Цвети) и њихова симболика контекстуализовани су кроз причу о преносу моштију, при чему је предност дата обрнутој хронологији – прво се прави паралела са Васкрсом, па тек онда, у опису кретања ка Србији, асоцира се на Божић и Цвети, као и на догађај о преносу иконе Христове из Ветлејема у Персију. И сама Васкршња служба, на чији смисао се угледа Доментијан у опису преноса моштију, представља учвршћену „везу главних догађаја из црквене године“, чиме та служба „постаје јединствена грађевина чији је врх у Ускрсу“¹⁵. Како у служби, тако и опису преноса моштију, асоцира се на најважније Христове празнике. Може се закључити да Доментијанов прозни текст прати основне идеје васкршње химнографије.

¹⁴ Доментијан, *Наведено дело*, стр. 231.

¹⁵ Лазар Мирковић, *Наведено дело*, стр. 199.

Пошто опис преноса моштију представља финале житија, Доментијан користи прилику да ефектним аналогијама још једном потврди непрестану стваралачку тенденцију поистовећивања Светог Саве са самим Христом. Утврдили смо да, поред библијских места, значајно се користи позајмицама из богослужбене поезије (*Канон Пасхе* Светог Јована Дамаскина), а раније је већ показано да је писац користио и Дамаскинову *Беседу на Светио Христово рођење*. Нарочито је важно истаћи да Доментијан, као и древни химнопојац, кроз васкршњу тематику сабира важне догађаје из Христовог живота користећи их као паралеле или аналогије у илустровању светости архиепископа Саве.

Можемо закључити да Доментијанов опис преноса моштију Светога Саве представља најлепшу и најзначајнију обраду догађаја преноса моштију у целокупној старој српској књижевности. Са другим описима он сачињава посебан тематско-мотивски круг, који фасцинира лепотом и богатством нарације.

Извори

Доментијан, *Живоїи Светиої Саве и Живоїи Светиої Симеона*, приредила Радмила Маринковић, Просвета – Српска књижевна задруга, Београд, 1988.

Јован Дамаскин, *Канон Пасхе*:

http://www.novisrbijak.narod.ru/PDF_files/Mojirad/pasha.pdf (29. 01. 2017)

http://www.spc.rs/sr/vaskrsnji_kanon (29. 01. 2017)

Јован Дамаскин, *Празничне беседе*, Превод са грчког и увод епископ Атанасије (Јевтић), Српска књижевна задруга, Београд, 2002.

Јовановић, Томислав, *Апокрифи новозавешни*, приредио Томислав Јовановић, Просвета – Српска књижевна задруга, Београд, 2005.

Теодосије, *Житија*, Приредио Димитрије Богдановић, Просвета – Српска књижевна задруга, Београд, 1988.

Нови Завјеш, превод Комисије Светог архиепископског синода СПЦ, Библијско друштво, Београд, 2012.

Трифуновић, Ђорђе, Србљак, *Службе, канони, акаџисџи, књиџа љрва*, приредио Ђорђе Трифуновић, Српска књижевна задруга, Београд, 1970.

Литџераџура

Атанасије Велики Свети, Василије Велики Свети, *Блаџослови, дуџо моџа, Госџоџа* – *Светиџи оџи џумаче Псалџиџр*, превод са старогрчког Антонина Пантелић, Београд, Православна мисионарска школа при храму Светог Александра Невског, 2003.

Богдановић, Димитрије, *Најџџариџа служџа Светџом Сави*, Српска академиџа наука и уметности, Београд, 1980.

Боџовић, Драџиџа, *Поеџиџка џуџа*, „Зборник Матице српске за књижевност и џезик“, књ. 62, св. 3, Нови Сад, 2014, стр. 639-648.

Влаховић, Вл., *Литџурџиџки матџериџал у џтарим срџским биоџрафиџама XIII века*, „Богословџе“, год. VII, св. 4, Београд, 1932, стр. 335-351.

Андреј Вујновић, *Светозар Радојчић – животи и дело*, Завод за уџбенике, Београд, 2015.

Данијел Дојчиновић, Мисао о свјетлости од Светог писма до Доментијана, *Наука и традиција (филолошке науке)*, Посебна издања – научни скупови, књ. 7, т. 1, Универзитет у Источном Сарајеву, Филозофски факултет, Пале, 2013, стр. 591-600.

Атанасије Јевтић, „Епоха, живот, дела, беседе Светог Јована Дамаскина“ у: Свети Јован Дамаскин, *Празничне беседе*, Српска књижевна задруга, Београд, 2002.

Љиљана Георгиевски-Јухас, „Библијске паралеле у функцији грађења јунака у Доментијановом Животу Светиога Саве“ у: *Српска књижевност и Светио писмо*, Научни састанак слависта у Вукове дане, Београд, 1997, стр. 51-60.

Кипријан Керн, *Лишурџика са химнографијом и хеорџолоџијом*, Истина, Шибеник, 2003.

Александра Костић-Тмушић, „Богослужбене песме у житијном опусу јеромонаха Доментијана и Теодосија Хиландарца“ у: *Црквене студије*, Центар за црквене студије, Ниш, 2014, стр. 513-526.

Лазић, Милорад, *Естетика Доментијанових житија*, Подгорица, Октоих, 1997.

Радмила Маринковић, „Доментијанов опис преноса моштију Светога Саве из Трнова у Милешеву“ у: *Милешева у историји српског народа*, САНУ, Београд, 1987, стр. 121-135.

Смиља Марјановић-Душанић, „Реликвије, чудотворења и furta sacra – Прилог истраживању српско-бугарских односа током четврте деценије XIII века“ у: *Зборник радова Византолошког института*, XLVI, Београд, 2009, стр. 281-298.

Снежана Милојевић, „Јеванђеље у Доментијановом Животу Светога Саве“ у: *Зборник радова Филозофског факултета*, 2, Косовска Митровица, 2015, стр. 63-90.

Бојан Миљковић, *Житија Светиога Саве као извори за историју средњовековне уметности*, Византолошки институт САНУ, Београд, 2008.

Лазар Мирковић, *Хеорџолоџија или историјски развијак и богослужење Православне источне цркве*, Свети архијерејски синод СПЦ, Београд, 1961.

Светозар Радојчић, „Лик Светога Саве у Доментијановом Животу и подвизима архиепископа све српске и поморске земље преподобног оца и богоносног наставника Саве“ у: *Сава Немањић – Свети Сава. Историја и предање*, САНУ, Београд, 1979, стр. 215-221.

Светозар Радојчић, *Одабрани чланци и студије 1933-1978*, Издавачки завод Југославија, Нови Сад – Матица српска, Београд, 1982.

Споменица Светозара Радојчића, Поводом стогодишњице рођења, Филозофски факултет, Београд, 2009.

Станоје Станојевић, Душан Глумац, *Светио Писмо у нашим старим споменицима*, Српска краљевска академија, Београд, 1932.

Ђорђе Трифуновић, „Доментијан песник светлости“ у: *Стара књижевност*, Приредио Ђорђе Трифуновић, Нолит, Београд, 1972.

Станислав Хафнер, „Доментијан и Слово о закону и благодети митрополита кијевског Илариона“ у: *Глас СССР СРПСКЕ академије наука и уметности*, Одељење језика и књижевности, књ. 12, Београд, 1984, стр. 61-76.

Милосав Ђерић

ЗАШТО СЛАВИМО СВЕТИТЕЉЕ /УОПШТЕНО/

Реч „светитељ“ на грчком „*αγιος*“, означава човека другачије од осталих обичних људи. Он је савршенији у вери, у љубави, у надању на милост божију. Он је најлепши пример еванђелског живота. Светитељ је човек који је за живота свакодневно растао у врлини и на крају све више живео Христовим животом, а све мање животом земаљског човека. Због тога је свети апостол Павле при крају свога живота рекао: „Не живим више ја, него Христос живи у мени“ (Гал. 2, 20). Својим животом и радом светитељ је, Христос сведок. Не пропагатор Христове вере, већ сведок, који својим животом и радом сведочи како се доживљавају Христове истине – управо онако како је Спаситељ затражио од својих првих ученика, да буду Његови „сведоци“. Зато су светитељи веома често жртвовали своје животе и лако подносили најтежа мучеништва, јер су Еванђеље доживљавали као најпотпунију стварност Христове личности и Његовог живота. Не као неку теорију, већ као свој лични доживљај, осведочен личним искуством. Један песник, певајући о лику светитеља, каже да је он „Христово огледало“. Другим речима, у животу светитеља се огледа личност Христова. Светитељ је човек који је за живота у свету показао колико је Христос моћан, колико милостив, човекољубив, праведан, истинољубив, и како спасава свакога човека, који живи по Његовим начелима и иде Његовим путем. У једној црквеној песми из Псалтира се пева: „Диван Бог во свјатих својих“ – Бог је диван у ликовима својих светитеља пс: 67, 35.

Божија савршеност се огледа у свим Његовим створењима, највише у личностима племенитих људи, а међу таквима најдивнији су светитељи. Због тога су светитељи најуспешнији гласници божанских истина. Неки Ава гледао је вечерњом светлошћу обасјану икону једнога светитеља у прозору неке цркве. Том приликом је рекао: „Светитељ је човек кроз кога сија Божија светлост“. Светитељи, заиста, светле Христовом светлошћу. Месец нема своју сопствену светлост, већ добија светлост од сунца, и има својство да ту светлост пребацује на земљу и на остала небеска тела. Тако светле светитељи и остали праведни људи. Они отварају своје душе Христу Спаситељу, који је „Сунце правде“ (Мал. 4, 2), па упијајући те зраке светлости пребацују их и у душе других људи. Они то чине својим примером и својом молитвеном моћи. То је најважнији разлог што славимо светитеље.

Записана је и прича о једном младићу, који је био добар хришћанин, али је желео да постане светитељ. О тој својој жељи је стално размишљао. Једне ноћи сањао је да је био у рају и нашао се у једном рајском дућану. Иза тезге је седео анђео. „Шта имаш за продају“, упитао је младић. „Све што ти срце зажели“, рече овај анђео-продавац. „Желим да купим све најплеменитије особине, које су потребне човеку да би постао светитељ“, одговори овај младић. „Ти тражиш готове плодове“, рече опет анђео. „У рајском дућану има семење за светитељство. То је еванђелско семење које се сеје у људска срца и у њима полагано расте. На крају то семење доноси богате плодове у вери и моралу, врлини, истини и правди. Тако Људи постају светитељи“.

Ова прича је настала у сну, али она наговештава праву стварност. Човек се не рађа изграђен; семе божије истине и правде у њему расте током читавог живота. Потребно је само да човек еванђелско семе у својој души непрестано залива, окопава, негује, непрестано да плеви башту своје душе од трња и корова, греха и порока. Сваки човек је створен да буде добар, племенит, поштен и честит, чак и да буде светитељ. Стога је и Спаситељ рекао: „Будите савршени као што је савршен ваш небески Отац“ (Мат. 5, 48). У том контексту и свети апостол Павле пише да су сви хришћани позвани да буду „освећени у Христу“, то јест, да буду свети (Кор. 1, 2). Угледање на светитеље много је помогло у животу и раду свим оним људима који су тежили да се високо уздигну, духовно и морално, па су као примери служили свим будућим нараштајима. То су хришћански светитељи.

Нажалост, наше је време преоптерећено превеликим поштовањем и обожавањем тренера, истакнутих јунака на пољу разних спортова, игара, забава и других мање значајних вештина. Са друге стране, опало је поштовање према јунацима науке, културе, уметности, поготово према херојима духовног и моралног живота. Међу свим кризама, које преживљава човечанство и које ми данас преживљавамо, ово је најопаснија и најтежа криза. Вреднује се и цени оно што најмање значи у животу човека, а потцењује, па чак и ружи оно што је најзначајније и што највише вреди.

Ако хоћемо и ако желимо да се ситуација поправи и ова наша криза превазиђе на свим нивоима, морамо почети изнутра, од суштине живота. Морамо почети вежбањем душе и срца да бисмо постали бољи, племенитији, поштенији и честитији људи. На том послу наши најбољи „тренери“ су били и остали хришћански светитељи, које је кроз векове славила хришћанска црква, а у њој посебно наша, Српска пра-

вославна црква. У том смислу, Свети апостол Павле пише Коринћанима: „угледајте се на мене као што сам се ја угледао на Христа“. Другим речима, угледајте се на моју веру, моју љубав, наду, човекољубље, на моју жртву и храброст, на моје самоодрицање и светост. Угледајте се на мој пример, да бисте лакше савладали искушење, кризе и тешкоће у животу. Угледајте се на мене, да бисте лакше могли да се подигнете ако сте пали, да се покајете ако сте погрешили, да се преобразите и исправите.

Угледајте се, ради духовног и моралног узрастања, и трудите се да колико можете, живите по угледању на велике хришћанске светеље. А управо ово наше време је право време за узрастање, за труд, за угледање, право време, да се о томе што више и што чешће размишља.

* Аутор је надахнуће за текст потражио у књигама проповеди почившег владике жичког, господина Стефана, *Пазимо на време*.

Милош Ивановић*

ПОЛИТИЧКИ ЗНАЧАЈ СВЕТИТЕЉСКИХ КУЛТОВА КРАЈЕМ XIV И ПОЧЕТКОМ XV ВЕКА У ДРЖАВИ ЛАЗАРЕВИЋА**

Апстракт: У раду се разматра утицај светитељских култова на политички положај Лазаревића у времену након Косовске битке. Централно место имао је култ кнеза Лазара који је значајно допринео учвршћивању легитимитета његових наследника. Ради његовог ширења настао је велики број кулtnих списа. Помоћ у борби против својих непријатеља Лазаревићи су очекивали и од моштију Свете Петке које су 1398. године пренете на њихову територију. Прати се такође постепени преображај кнежевог култа и његово падање у други план када је деспот Стефан почео да јаче истиче своје сродство са Немањићима.

Кључне речи: светитељи, култ, Лазаревићи, кнез Лазар, Света Петка, политика, Турци, Бранковићи.

Светитељски култови су у српској средњовековној држави, поред духовног, имали и свој политички значај. Посебно се то односи на чланове владарских породица који су канонизовани. Сам чин успостављања њиховог култа носио је и одређену политичку поруку. Уз то вреди напоменути да су свети владари су доживљавани као заштитници државе и династије.¹ Чини се да посебно важну улогу играли у држави Лазаревића крајем XIV века када је био доведен у питање њен опстанак.

Након Косовске битке наследници кнеза Лазара нашли су се у незавидној позицији. Поред Османлија, њихове поседе почео је да угрожава и угарски краљ, Жигмунд Луксембуршки (1387-1437).² Такође, изгледа да је и део властеле покушао да се отргне испод њихове

* Историјски институт, Београд; e-mail: misaveritatem@gmail.com

** Рад је настао као резултат истраживања на пројекту Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије *Средњовековне српске земље (XII-XV век): политички, привредни, друштвени и правни процеси* (Ев. бр. 177029).

¹ С. Марјановић-Душанић, *Свети краљ: култ Стефана Дечанског*, Београд 2007, стр. 103, 109-119, 153-155, 157-170; И. Коматина, *Историјска подлога чуда Св. Симеона у животију Сименовом од Стефана Првовенчаног*, Зборник радова Византолошког института 51, 2014, стр. 112-129.

² Више о томе: В. Трпковић, *Турско-угарски сукоби до 1402*, Историјски гласник 1-2, 1959, стр. 96-97; П. Рокаи, *Краљ Жигмунд и Угарска према Србији после Косовске битке*, Глас САНУ 378, 1996, стр. 145-146, 149.

врховне власти.³ Такав развој догађаја приморао је кнегињу Милицу да заједно са синовима прихвати вазалан положај у односу на Османлије. Сматра се да се то догодило најдаље до средине 1390. године.⁴ Са друге стране, кнежев таст, Вук Бранковић, наставио је да пружа отпор Турцима. У последње време се са правом сматра да је управо он тада уживао првенство међу преосталим српским обласним господарима.⁵ Такав закључак може се извести и из чињенице да се након смрти патријарха Спиридона августа 1389. године на челу српске цркве поново нашао њен ранији поглавар, Јефрем, који је очито био близак Вуку Бранковићу.⁶ Коначно, не треба занемарити ни снажне везе које је Вук и у то доба имао са манастиром Хиландаром захваљујући брату, монаху Герасиму.⁷

Како би повратили своје првенство Лазаревићи су убрзо предузели два значајна корака. Најпре, успели су да смене Јефрема са положаја патријарха и да на његово место доведу Данила. Претпоставља се да је сабор на коме је дошло до промене одржан крајем 1390. или почетком 1391. године у манастиру Жичи.⁸ Нови патријарх Данило био је близак Лазаревићима. Изнета је претпоставка да је он био син монаха Доротеја, ктитора манастира Дренче.⁹ Постављање новог црквеног

³ *Константин Филозоф и његов животи Стефана Лазаревића десјоша српској*, пр. В. Јагић, Гласник Српског ученог друштва 42, 1875, стр. 262; М. Шуица, *Власиела кнеза Стефана Лазаревића (1389-1402)*, Годишњак за друштвену историју 1, 2004, стр. 24; М. Шуица, *Српске земље између Турске и Угарске: од Косовске до Анторске бишке* (необјављена докторска дисертација), Београд, 2006, стр. 144-145.

⁴ В. Трпковић, *Турско-угарски сукоби*, стр. 100-102; *Историја српској народа II*, Београд, 1982, стр. 47-48 (С. Ђирковић).

⁵ М. Шуица, *Вук Бранковић: славни и велможни јосјодин*, Београд, 2014,

⁶ Д. Поповић, *Патријарх Јефрем – један јоносредњовековни светишћелски кули*, Зборник радова Византолошког института 43, 2006, стр. 116, 119-120; М. Шуица, *Вук Бранковић*, стр. 128-130.

⁷ М. Благојевић, *Кнез Лазар–китијор Хиландара*, у: исти, *Немањићи и Лазаревићи и српска средњовековна државност*, Београд, 2004, стр. 349-350; М. Шуица, *Вук Бранковић*, стр. 129-130.

⁸ Ђ. Сп. Радојичић, *Избор патријарха Данила III и канонизација кнеза Лазара*, Гласник Скопског научног друштва 21, 1940, стр. 67, 76, који се најдетаљније позабавио питањем избора новог патријарха сматра да је сабор на коме је изабран одржан 1390. године. Н. Радојичић, *Српски државни сабори у средњем веку*, стр. 168-169; М. Шуица, *Вук Бранковић*, стр. 129; *Историја српској народа II*, стр. 129 (Д. Богдановић); М. Пурковић, *Српски патријарси средњег века*, Диселдорф, 1976, стр. 124, 127.

⁹ М. Шуица, *Немирно доба српској средњег века: Власиела српских обласних јосјодара*, Београд, 2000, стр. 94; М. Пурковић, *Српски патријарси*, стр. 127-128, 132-133.

поглавара био је за наследнике кнеза Лазара неопходан потез ради спровођења другог значајнијег чина. Реч је о преносу кнежевих посмртних остатака из Приштине у његову задужбину, манастир Раваницу, који се одиграо највероватније 1390/1391. године.¹⁰ Детаљно сведочанство о том догађају оставио је управо патријарх Данило III. Сматра се да се при састављању свог дела Данило угледао на Теодосијево *Житије светіої Саве*.¹¹ Исто тако, транслација кнежевог тела има значајно место у *Слову о кнезу Лазару* непознатог аутора.¹² Према Даниловим речима, поворци која је кренула из Приштине Вук и његова супруга Мара заједно са властелом изашли су у сусрет ван поменутог града. Пошто су једно време ишли са моштима, вратили су се назад.¹³ Највероватније се Вук кретао са поворком до граница своје области.¹⁴ По преласку на територију под влашћу Лазаревића мошти су преноћиле у Брвенику у манастиру Новој Павлици поред гробова кнежеве сестре, Драгане, и њених синова, Стефана и Лазара Мусића.¹⁵ Сматра се да су Лазареви сестрићи највероватније страдали у бици на Косову 1389. године,¹⁶ те је боравак кнежевих моштију у њиховој задужбини имао додатан симболички значај. Из Брвеника литија се упутила ка Раваници где је кнежево тело дочекала његова супруга, Милица, са синовима Стефа-

¹⁰ При датирању овог догађаја истраживачи су се ослањали на исказе патријарха Данила и аутора *Пећкої летописи*: В. Ђоровић, *Силуан и Данило. Српски писци XIV и XV века*, Глас СКА 136, 1929, стр. 95; Љ. Стојановић, *Стиари српски родослови и летописи*, Сремски Карловци, 1927, стр. 98; Ђ. Сп. Радојичић, *Избор патријарха Данила III*, стр. 47-48, 67; Ђ. Трифуновић, *Српски средњовековни списи о кнезу Лазару и Косовском боју*, Крушевац, 1968, стр. 54-55; М. Шуица, *Вук Бранковић*, стр. 136.

¹¹ С. Марјановић-Душанић, *Династија и светлост у доба породице Лазаревић: стиари модели и нови узорци*, Зборник радова Византолошког института 43, 2006, стр. 79.

¹² Р. Михалчић, *Лазар Хребељановић: историја, култи, предање*, Београд, 1989, стр. 149; С. Марјановић-Душанић, *Династија и светлост у доба породице Лазаревић*, стр. 79; Издање овог списка код: А. Вукомановић, *О кнезу Лазару. Из рукописа XVII века*, Гласник Друштва србске словесности 11, 1859, стр. 108-118.

¹³ В. Ђоровић, *Силуан и Данило*, стр. 96; М. Шуица, *Вук Бранковић*, стр. 137-138.

¹⁴ М. Шуица, *Вук Бранковић*, стр. 138; Р. Новаковић, *Којим се путем мола крећаш и поворка с моштима кнеза Лазара и где је мола била граница између Вукове области и земаља породице Лазаревић од 1389. до 1392. године*, Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор 3-4, 1960, стр. 286.

¹⁵ В. Ђоровић, *Силуан и Данило*, стр. 96; Р. Новаковић, *Којим се путем мола крећаш и поворка*, стр. 286-287, детаљније о траси којом су се кретале кнежеве мошти.

¹⁶ С. Миливојевић, *Мусићи. Просопографско истраживање једне српске средњовековне породице*, Историјски часопис 33, 1986, стр. 28, 30, 32; М. Шуица, *Немирно доба*, стр. 98, 116.

ном и Лазаром и властелом. Над телом свог мужа она се по Данилу плачући пожалила да су њене девојке и младићи отишли у ропство. Нагласила је и да су се непријатељи обрадовали њеним мукама.¹⁷ Јасна је овде алузија на ситуацију у којој су се она и њени синови нашли након Косовске битке. Аутор истиче и да су потом бројни представници свештенства изашли у сусрет моштима појући надгробне песме. Потом је кнежево тело положено у припремљен гроб у његовој задужбини.¹⁸ Непознати писац *Слова о кнезу Лазару* не саопштава којим су се путем мошти кретале, али назначава да су Лазаревићи извршили овај чин уз саветовање са патријархом. Такође, он наглашава присуство архијереја, игумана и властеле приликом овог догађаја.¹⁹ Према пишчевим речима, кнежеви синови су се ридајући над очевим гробом, пожалили како су их многе невоље и напасти снашле након његове смрти.²⁰ Уочавамо, дакле, да је и непознати аутор истицао незавидан положај у коме су се Лазаревићи налазили у то време. Пренос моштију може се сматрати суштинским чином установљења култа кнеза Лазара или бар најважнијим кораком у том правцу.²¹ Доиста, извори не дају податке о тачном времену увршћења кнеза у ред светитеља.²² Аутори *Слова о кнезу Лазару Жиџија и начелства кнеза Лазара* који су нам непознати по имену помињу да су мошти нађене целе, као и да су точиле миро, те да су као свете положене у гроб у манастиру Раваници.²³ Колико је било старање црквених кругова да се овај култ ојача, најбоље сведочи податак да је до 1419/1420. године настало чак десет списа посвећених светом кнезу.²⁴ Реч је о далеко највећем броју култних саста-

¹⁷ В. Ђоровић, *Силуан и Данило*, стр. 97.

¹⁸ *Истио*, стр. 97; Треба рећи да се и у *Пролошком жиџију кнеза Лазара*, једном од најстаријих култних списа који је посвећен овом светитељу наводи да се кнежево тело налази у Раваници: Ђ. Сп. Радојичић, *Похвала кнезу Лазару са стиховима (један досад непознат сѝис са краја XIV века)*, Историјски часопис 5, 1955, стр. 253.

¹⁹ А. Вукомановић, *О кнезу Лазару*, стр. 113.

²⁰ *Истио*, стр. 116.

²¹ Р. Михаљчић, *Лазар Хребељановић*, стр. 149, 152, 156; Ђ. Сп. Радојичић, *Избор патријарха Данила III*, стр. 48, 67, био је мишљења да годину преноса моштију треба узети као време проглашења кнеза Лазара за свеца. С. Марјановић-Душанић, *Династија и свештосћ у доба породице Лазаревић*, стр. 78-79; *Историја српског народа II*, стр. 129 (Д. Богдановић).

²² Р. Михаљчић, *Лазар Хребељановић*, стр. 153, 155.

²³ А. Вукомановић, *О кнезу Лазару*, стр. 113; Љ. Стојановић, *Стари српски родослови и леѝиописи*, стр. 98; Р. Михаљчић, *Лазар Хребељановић*, стр. 155.

²⁴ Детаљно о свим списима код: Ђ. Трифуновић, *Српски средњовековни сѝиси о кнезу Лазару и Косовском боју*, Крушевац, 1968.

ва који је посвећен неком српском светитељу.²⁵ Међутим, мора се нагласити да су сви, сем последњег настали до 1404/1405. године²⁶ о чему ће нешто ниже бити више речи. Треба указати да је као *свѣтѣи кнез* први пут јасно означен од стране својих наследника у повељи коју су 1400. године издали руском светогорском манастиру Светог Пантелејмона на Светој Гори.²⁷

Успостављање кнежевог култа несумњиво је помогло Лазаревићима да ојачају свој политички ауторитет. Такав углед није уживала ниједна друга српска властеоска породица.²⁸ Мора се ипак нагласити да је кнежев култ био другачији у односу на оне владаре из лозе Немањића. Реч је о култу владара-мученика кога је изузетна смрт учинила светим. Циљ није био да култ буде основа за стварање нове свете династије. Намера му је била да успостави легитимитет светитељевих наследника и да помогне њихово учвршћивање на власти.²⁹ Вреди ипак истаћи и да је Данило у свом спису подвукао родбинску повезаност кнеза Лазара са Немањићима преко супруге Милице.³⁰ Орођавање кнеза са Немањићима наглашено је и у српским родословима.³¹ Сам Стефан Лазаревић се доиста тек у време када је већ носио деспотску титулу позивао на сродство са Немањићима,³² али је очито да је терен за истицање тог сродства био припремљен раније. Непосредни значај канонизације кнеза Лазара нам, додуше, измиче. Индикативно је, међутим, да патријарх Данило у спису који је њему посвећен пре завршне похвале светитељу наводи да је његов син Стефан када је постао пу-

²⁵ Р. Михаљчић, *Лазар Хребељановић*, стр. 152.

²⁶ Детаљније о датирању поменутих списа код: Ђ. Трифуновић, *Српски средњовековни списи о кнезу Лазару*, стр. 9, 34-36, 67-69, 103-104, 126-128, 143-144, 178-180, 199-204, 258-259, 283, 303.

²⁷ А. Младеновић, *Повеље и писма деспоиша Стефана Лазаревића. Тексти, фотографије, снимци*, Београд, 2007, стр. 295-296; Р. Михаљчић, *Лазар Хребељановић*, стр. 158; За датовање ове повеље види: *Actes de Saint – Pantélémon. Édition diplomatique. Texte*, par P. Lemerle, G. Gargon, S. Ćirković, Paris, 1982, стр. 186-187.

²⁸ М. Благојевић, *Стефан Лазаревић и суверенишест српске државе*, у: исти, *Немањићи и Лазаревићи и српска средњовековна државност*, Београд, 2004, стр. 412.

²⁹ С. Марјановић-Душанић, *Династија и свѣтосѣ у доба породице Лазаревић*, стр. 78-83.

³⁰ В. Ђоровић, *Силуан и Данило*, стр. 86; Р. Михаљчић, *Лазар Хребељановић*, стр. 135.

³¹ Љ. Стојановић, *Сѣтари српски родослови и летописи*, стр. 40, 44, 50, 86-87, 200, 287.

³² Види његове повеље манастирима Хиландару и Милешевци: А. Младеновић, *Повеље и писма деспоиша Стефана Лазаревића*, стр. 184-185, 362; С. Марјановић-Душанић, *Династија и свѣтосѣ у доба породице Лазаревић*, стр. 84-87.

нолетан уз благослов патријарха именован за кнеза и самодршца, те да се назвао владарем Срба.³³ Црква је на тај начин недвосмислено истакла ко ужива њену подршку и ко је легитимни наследник кнеза Лазара.³⁴ Тачан датум када је Стефан преузео власт није забележен. Основано се претпоставља да се то догодило 1392. или 1393. године.³⁵ Управо у то доба услед притиска Османлија постало је јасно да Вук Бранковић не може остварити своје политичке амбиције. Султану Бајазиту он се морао покорити у лето или јесен 1392. године након што је изгубио важан град Скопље.³⁶ Нешто касније Вук је опет почео да делује против Османлија које су током 1396. године сломили његов отпор. Највећи део његове области султан је препустио свом верном вазалу, Стефану Лазаревићу.³⁷

Убрзо се, међутим, показало да Бајазиту I не одговара јачање српског кнеза. Наиме, почетком 1398. године одиграо се несупешни поход Турака на Босну. Кривицу за такав исход завојевачи су приписали Стефану Лазаревићу, који је учествовао у тој војни.³⁸ Нерасположење Турака према кнезу покушали су да искористе његови властелини, Никола Зојић и Новак Белоцрквић. Њихов циљ, по речима Константина Филозофа, био је да се изједначе са њим тако што ће се измаћи испод његове врховне власти.³⁹ Циљ им је, дакле, био да се директно потчине врховној власти султана.⁴⁰ Они су како даље саопштава Константин измишљали Стефанове кривице које су предочавали Бајазиту. Неко од њих је оптужио Стефана да подиже Угре против султана.⁴¹ Сазнавши од извесног Михаила за заверу, Стефан се одлучно обрачунао са њеним предводницима. Николу Белоцрквића је позвао на свој двор

³³ В. Ђоровић, *Силуан и Данило*, стр. 98-99.

³⁴ М. Благојевић, *Стефан Лазаревић и суверенитет српске државе*, стр. 412.

³⁵ *Исто*, 412; А. Веселиновић, *Држава српских деспота*, Београд, 2006, стр. 235.

³⁶ С. Бојанин, *Повеља Вука Бранковића којом ослобађа манастир Хиландар и плаћања „шурској данка“*, Стари српски архив 9, 2010, стр. 150-151, 153-154, 158; М. Шуица, *Вук Бранковић*, стр. 144.

³⁷ М. Орбин, *Краљевство Словена*, Београд, 2006, стр. 102; М. Динић, *Обласи Бранковића*, у: *исти*, *Српске земље у средњем веку*, Београд, 1978, стр. 160-161, 172-173; М. Шуица, *Вук Бранковић*, стр. 163-166.

³⁸ *Константин Филозоф*, 270; Ђ. Тошић, *Босна и Турци од Косовске до Анђорске бишке*, Зборник за историју Босне и Херцеговине 1, 1995, стр. 92-93.

³⁹ *Константин Филозоф*, пр. В. Јагић, стр. 266.

⁴⁰ М. Шуица, *Завера власице против кнеза Стефана Лазаревића 1398. године*, Историјски гласник 1-2, 1997, стр. 17.

⁴¹ *Константин Филозоф*, пр. В. Јагић, стр. 266.

где га је погубио, док је Николу Зојића који се склонио у тврђаву Островицу натерао да се замонаши са својом женом и четири кћери.⁴² Утврђено је да су се ови догађаји одиграли у првој четвртини 1398. године.⁴³ Посредно о побуни двојице истакнутих властелина говори и *Похвала кнезу Лазару* монахиње Јефимије. Она је затражила од светеља да моли Бога за његове синове и оне који им служе, јер су против њих подигли побуну *они који једу њихов хлеб*.⁴⁴ Даље је у похвали замолила светог кнеза да се обрати светим ратницима и великомученицима за помоћ како би његови синови како би извојевали победу.⁴⁵ Позив за помоћ је, дакле, и у овој деликатној ситуацији упућен новом светитељу, што нам предочава снагу његовог култа у то време.

Разрачунавање кнеза Стефана са побуњеном властелом пореметило је, међутим, његове односе са султаном Бајазитом. Како би се изгладила новонастала ситуација на Порту су кренуле Стефанова мајка, монахиња Јевгенија и поменути монахиња Јефимија, удовица деспота Јована Угљеше. Писма које су Дубровчани упутили Јевгенији 4. и 23. маја 1398. указују да су се две монахиње са султаном састале током месеца априла или почетком наредног месеца.⁴⁶ Њихова мисија била је успешна, али није могла да у потпуности изглади однос два владара, због чега је у јесен 1398. године и сам Стефан морао да оде османском владару.⁴⁷ За нас је у овом раду значајније да су две монахиње на повратку са свог пута донеле мошти Свете Петке. Приповест о томе забележио је Григорије Цамблак 1404-1405. године у свом делу *Слово о преносу моштију Свете Петке из Трнова у Видин и Србију*.⁴⁸ Потребно је

⁴² *Истио*, стр. 266.

⁴³ М. Пурковић, *Кнез и деспот Стефан Лазаревић*, Београд, 1978, стр. 47; М. Шуица, *Завера власијеле*, стр. 17.

⁴⁴ Љ. Стојановић, *Сѣтари срѣиски записи и наѣијиси* I, Београд, 1902, стр. 61-62, бр. 198; М. Шуица, *Завера власијеле*, стр. 18.

⁴⁵ Љ. Стојановић, *Записи и наѣијиси* I, стр. 62; М. Шуица, *Завера власијеле*, стр. 18.

⁴⁶ Љ. Стојановић, *Сѣтаре срѣиске цовеље и писма* I-1, Београд – Сремски Карловци, 1929, стр. 185; М. Пурковић, *Кнез и деспот Стефан Лазаревић*, Београд, 1978, стр. 50, 52-53; *Историја срѣиског народа* II, стр. 62-63 (С. Ђирковић).

⁴⁷ *Константијин Филозоф*, стр. 266-267; Дубровчани су у писму монахињи Јевгенији од 30. новембра 1398. изражавали задовољство због Стефановог повратка из посете султану: Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I, стр. 188; М. Пурковић, *Кнез и деспот Стефан Лазаревић*, стр. 53, сусрет се према овом аутору одиграо октобра 1398. године; *Историја срѣиског народа* II, стр. 62-63.

⁴⁸ Ђ. Трифуновић, *Слово о преносу моштију Свете Петке из Трнова у Видин и Србију*; Пожаревац, 1972, стр. 5; Д. Петровић, *Цамблакова литерарна дјелатност у Србији*, у: Г. Цамблак, *Књижевни рад у Србији*, пр. Д. Петровић, Београд, 1989, стр. 38.

најпре рећи да су мошти поменуте светитељке од 1231. до 1393. године почивале у Трнову, када је овај град освојио султан Бајазит. Тада су пребачене у Видин, средиште друге бугарске државе коју Турци још нису освојили. Међутим, само три године касније, Османлије су покорице и Видинско царство.⁴⁹ Значајно је нагласити да је у доба Асеноваца она постала заштитница Бугарске и њене престонице. Пред коначни пад Трнова њене мошти су постале једно од главних места окупљања и последња нада у спас од Турака.⁵⁰ Након што је забележио како су мошти доспеле у Видин, Цамблак прелази на главну тему свог дела. Српско посланство које су према писцу чинили монахиња Јевгенија, њени синови, Стефан и Вук, као и монахиња Јефимија затражили су од султана мошти Преподобне Параскеве. На ту њихову молбу Бајазит се наводно насмејао зачудивши се што траже *сухе косице* које су непокретне. Како су они наставили да инсистирају на добијању моштију нудећи све друго у замену за њих, султан им је жељу испунио. Уследио је потом њихов свечани пренос у Србију.⁵¹ Неопходно је додати да је истицање моштију Свете Петке наспрам свих земаљских добара опште место које је писац преузео из бугарских текстова који се односе на преговоре цара Ивана II Асена са Латинима око исте реликвије.⁵² Није познато да ли је писац свесно начинио грешку помињући Стефана и Вука као део посланства које је донело мошти Свете Петке из Видина. Сматрамо да се не може искључити могућност да је то учинио са намером да додатно нагласи важност догађаја о коме пише. Исто тако уз Стефаново име ставио је деспотску титулу, што је, као што знамо, погрешно за време о коме пише. Услед нејасног Цамблаковог описа није лако закључити где су се мошти Свете Петке налазиле након преноса. Наиме, он пише да су положене у цркву која се налазила у дому Лазаревића.⁵³ Следствено оваквом опису помишља се да су мошти највероватније донете у дворску цркву Лазарицу у Крушевцу.⁵⁴ Било је са дру-

⁴⁹ Ђ. Трифуновић, *Слово о преносу моштију Свете Петке*, стр. 5; Д. Петровић, *Цамблакова лијерарна делатност*, стр. 37; Д. Поповић, *Реликвије свете Петке: Gloria Bulgariae – Gloria Serviae*, у: иста, *Под окриљем светости: култ светих владара и реликвија у средњовековној Србији*, Београд, 2006, стр. 275, 278, 286.

⁵⁰ Д. Поповић, *Реликвије свете Петке*, стр. 278, 285.

⁵¹ Ђ. Трифуновић, *Слово о преносу моштију Свете Петке*, стр. 13-14.

⁵² Д. Поповић, *Реликвије свете Петке*, стр. 275, 289.

⁵³ Ђ. Трифуновић, *Слово о преносу моштију Свете Петке*, стр. 14.

⁵⁴ Ђ. Сп. Радојичић, *Григорије из Горњака*, *Историјски часопис* 3, 1952, стр. 100; Ђ. Трифуновић, *Слово о преносу моштију Свете Петке*, стр. 11; М. Пурковић, *Кнез и деспот Стефан Лазаревић*, стр. 51-52, *нап. стр.* 192; Д. Поповић, *Реликвије Свете Петке*, стр. 289.

ге стране мишљења да су мошти смештене у манастир Љубостињу.⁵⁵ Истраживачи се слажу да су пренете у Београд када је он постао де-спотова престоница.⁵⁶ Остаје, међутим, спорно у ком храму су оне биле положене након преноса у Београд. Извесно је да су се од пете деценије XV века, ако не и раније, налазиле у цркви Успења Богородице, седишту београдске митрополије.⁵⁷ Додајмо да су 1398. године монахиње Јевгенија и Милица по свој прилици пренеле у државу Лазаревића и мошти царице Теофано.⁵⁸

Следеће на шта треба обратити пажњу су искази Григорија Цамблака којима је указао на преимућства која су поменуте мошти донеле средини у којој су се нашле. Пишући о месту где су смештене мошти, нагласио је да су оне беспрекорно чувале Лазаревиће од надолazeћих напада.⁵⁹ Надаље истиче како су они много страдали од Османлија, али да су живели молитвом „Преподобне, која предводи своје као и од почетка, правоверје множећи и врлине плодећи“.⁶⁰ Како би оправдао пренос моштију, Цамблак је похвалио врлине српске земље. Закључио је да је Бог Светој Петки одузео бугарску, а даровао јој српску славу.⁶¹ Поводом преноса моштију исти писац је саставио стихире које су ушле у састав службе посвећене светитељки. Назвао ју је у тим стиховима помоћницом српској земљи и заштитницом околних земаља. Замолио ју је да избави *сѣаго* својим молитвама.⁶² Коначно, наглашава се да је српска земља са тим моштима нашла непотрошно богатство, те да се она моли непрестано за спас душа.⁶³ Из наведених пишчевих исказа може се извући више закључака. Уочава се да му је била намера да оправда пренос моштију Свете Петке из Бугарске у српске земље, које је зато обасуо похвалама. Такође, напоменуо је да су оне требале по-

⁵⁵ М. Пурковић, *Кнез и деспоин Стефан Лазаревић*, стр. 51.

⁵⁶ Ђ. Трифуновић, *Слово о ѡреносу моштију Свете Пеѣке*, стр. 11; Д. Поповић, *Реликвије свете Пеѣке*, стр. 289-290; М. Пурковић, *Кнез и деспоин Стефан Лазаревић*, стр. 51-52, нап. стр. 192.

⁵⁷ Детљано о томе код: Д. Поповић, *Реликвије свете Пеѣке*, стр. 290-291.

⁵⁸ *Истио*, стр. 288; С. Марјановић-Душанић, *Династија и свешошћ у доба ѡро-дице Лазаревић*, стр. 90.

⁵⁹ Ђ. Трифуновић, *Слово о ѡреносу моштију Свете Пеѣке*, стр. 14.

⁶⁰ Цитат је донет према преводу на савремени српски језик Ђорђа Трифуновића у овде већ навођеном издању Цамблаковог списка: Ђ. Трифуновић, *Слово о ѡреносу моштију Свете Пеѣке*, стр. 10.

⁶¹ Ђ. Трифуновић, *Слово о ѡреносу моштију Свете Пеѣке*, стр. 15.

⁶² Ђ. Трифуновић, *Цамблакове стихири ѡреносу моштију свете Пеѣке*, у: Зборник Владимира Мошина, пр. Д. Богдановић, Б. Јовановић-Стипчевић, Ђ. Трифуновић, Београд, 1977, стр. 203; Више о самим стихирама у истом раду: стр. 199-203.

⁶³ *Истио*, стр. 203-204.

моћи Лазаревића да одоле пред притиском Османлија. Мошти знамените светитељке требало је уз кнежеве да им обезбеде помоћ код Бога. Лако је уочити да су и Лазаревићи моштима Свете Петке наменили исту улогу које су оне имале у Бугарској. Свакако да је култ Свете Петке већ постојао у српској средини. Познат је српски препис службе овој светитељки који потиче из средине XIII века. Сведочанство о њеном штовању у српској средини пружа и ликовни материјал.⁶⁴ Храмови посвећени њој, који су остали забележени у српским изворима, углавном су се налазили на подручју Македоније.⁶⁵

Ваља нагласити да је ситуација за Лазаревиће била компликована и у време настанка Цамблаковог дела. Наиме, након битке код Ангоре деспот Стефан ушао је у сукоб са Бранковићима који су имали подршку принца Сулејмана. Нешто касније њему се прикључио и Стефанов брат, Вук. Успео је, ипак, да до октобра 1404. године регулише односе како са Сулејманом и Бранковићима, тако и са својим братом.⁶⁶ У време када је Цамблук писао своје дело настали су неки од култних списа посвећених кнезу Лазару. Садржај тих састава сведочи да је култ мученика почео да прераста у култ заштитника актуелног владара.⁶⁷ Тако у *Служби кнезу Лазару* непознати писац упућује молбе светитељу да деспоту помогне у борби против Османлија и да му донесе мир.⁶⁸ Захваљујући тим стиховима, са правом се закључује да је ова служба настала у време деспотових сукоба са Турцима у периоду од 1402. до 1404. године.⁶⁹ Из истог раздобља, по свој прилици, потиче и једно *Похвално слово кнезу Лазару* у коме се такође светитељ моли за помоћ у одбрани од непријатеља.⁷⁰ Коначно, по свој прилици деспот је 1403.

⁶⁴ Д. Поповић, *Реликвије светих Петке*, стр. 286-287.

⁶⁵ М. Пурковић, *Попис цркава у старој српској држави*, Скопље, 1938, стр. 42-43.

⁶⁶ *Историја српског народа* II, стр. 66-69, 75-76 (Ј. Калић); М. Пурковић, *Кнез и деспот Стефан Лазаревић*, 66-73, 76-81; М. Николић, *Византијски писци о Србији (1402-1439)*, Београд, 2010, стр. 52-54.

⁶⁷ С. Марјановић-Душанић, *Династија и светлост у доба породице Лазаревић*, стр. 84-85, 87.

⁶⁸ Ђ. Трифуновић, И. Шпадијер, *Служба светом кнезу Лазару*, у: Свети кнез Лазар. Споменица о шестој стогодишњици Косовског боја, стр. 209, 211-212, 215; Ђ. Трифуновић, *Српски средњовековни писци о кнезу Лазару*, стр. 201-202; С. Марјановић-Душанић, *Династија и светлост у доба породице Лазаревић*, стр. 84.

⁶⁹ Ђ. Трифуновић, *Српски средњовековни писци о кнезу Лазару*, стр. 203-204.

⁷⁰ Ђ. Даничић, *Похвала кнезу Лазару XIV-XV века*, Гласник Друштва србске словесности 13, 1861, стр. 360, 366-367; Ђ. Трифуновић, *Српски средњовековни писци о кнезу Лазару*, стр. 254-258; За датирање списка види: Ђ. Сп. Радојичић, *Избор псалтирјарха Данила III*, стр. 53-56.

или 1404. године подигао на месту очеве погибије стуб са натписом који говори о самој Косовској бици.⁷¹ Његов симболички значај лежао је и у чињеници да је то био споменик Лазаревића у држави Бранковића.⁷²

Када је реч о светитељским култовима у српској средини крајем XIV и почетком XV века потребно је напоменути да је постојао својеврсни ривалитет између Лазаревића и Бранковића. Наиме, у скорије време је скренута пажња да је пећки епископ Марко настојао да у области Бранковића успостави култове више особа из црквених редова. Изнета је претпоставка да је култ архиепископа Никодима успостављен негде између 1390. и 1392. године када се Јефрем други пут налазио на патријаршијском трону. Епископ Марко је вероватно око 1403-1404. године покушао да установи култ поменутог Јефрема који је преминуо 1400. године. По свој прилици, култ није успостављен јер су се Бранковићи и Лазаревићи измирили у време када је то требало бити учињено.⁷³

Након што се деспот Стефан измирио са Турцима и учврстио на власти, наступила је осека у настанку култних списа посвећених кнезу Лазару.⁷⁴ Запажа се да је деспот у први план почео да наглашава континуитет са Немањинима, посебно истичући Светог Симеона и Светог Саву као своје *прадедове*.⁷⁵ У уводу *Новобрдског законика* из 1412. године деспот је назначио да се ослободио османске доминације захваљујући Богу, Богородици, светом Симеону, Светом Сави и кнезу Лазару.⁷⁶ На неки начин Лазар се прикључио двојици светих као заштиник влада, што указује да његово штовање није било сасвим запостављено.

Култови кнеза Лазара и Свете Петке о којима је првенствено било речи у овом раду одиграли су несумњиво важну политичку улогу крајем XIV и почетком XV века. Настојали смо да покажемо да су допринели консолидацији политичког ауторитета Лазаревића, у бурним

⁷¹ За датирање подизања стуба види: Ђ. Трифуновић, *Српски средњовековни списи о кнезу Лазару*, стр. 283.

⁷² Р. Михаљчић, *Лазар Хребељановић*, стр. 166.

⁷³ Д. Поповић, *Патријарх Јефрем*, стр. 120-122, 124.

⁷⁴ Р. Михаљчић, *Лазар Хребељановић*, стр. 163.

⁷⁵ А. Младеновић, *Повеље и писма деспоша Стефана Лазаревића*, стр. 184-185, 362; С. Марјановић-Душанић, *Династија и светлост у доба породице Лазаревић*, стр. 84-87; А. Веселиновић, *Држава српских деспоша*, стр. 13-22.

⁷⁶ Н. Радојчић, *Закон о рудницима деспоша Стефана Лазаревића*, Београд, 1962, стр. 37.

⁷⁷ С. Марјановић-Душанић, *Династија и светлост у доба породице Лазаревић*, стр. 84-85, 87.

временима након Косовске битке када је било доведено у питање њихово преимућство међу српским великашким породицама. Може се рећи да су Лазаревићи и на идеолошком пољу однели превагу над Бранковићима. На том плану било је кључно што су уживали подршку српске цркве. Занимљиво је у контексту те идеолошке борбе поменути да је Цамблак своја дела стварао у Дечанима, који су се у то време налазили на територији под влашћу Бранковића.⁷⁸ Пошто је учврстио своју власт, Стефан Лазаревић је ослонац нашао у деспотској титули којом је прихватио идеалну супрематију византијског цара и инсистирају на континуитету са династијом Немањића.⁷⁹

Milod Ivanovic

The Political Importance of the Saints' Cults at the End of the 14th and Beginning of the 15th Century in the State of the Lazarevics

Summary

The heirs of Prince Lazar were in a difficult position after the Battle of Kosovo. Their territories were endangered by the Ottomans and Hungarians. In such a situation they accepted supreme authority of Sultan Bayezid I (1389-1402) by mid-1390. On the other hand, Vuk Brankovic, who continued to give resistance to the Turks, had primacy among Serbian local rulers. In order to regain their supremacy the Lazarevics organized the transfer of Lazar's relics to his monastery Ravanica in 1390/1391. It was the key act in establishing the cult of Prince Lazar. During the next decade, the representatives of Serbian church composed many texts to spread the new cult. One of the authors was the Serbian Patriarch Danilo III. Nun Jevgenija, spouse of Lazar Hrebeljanović and his sons got legitimacy thanks to the Saint Prince. Political position of Lazarevics was shaken again in 1398 when Prince Stefan Lazarevic suppressed the plot of his unfaithful noblemen. However, this action disturbed his relations with the sultan. That is why his mother nun Jefimija had to justify him before Bayezid I. On that occasion they were given the right to transfer relics of Saint Parascheva from Vidin to the Lazarevics' territory. This event was described by Grigoriје Camblak who emphasized that the relics were supposed to keep the Lazarevics from Turkish attacks. After Despot Stefan consolidated his power in 1404 he began to express kinship with the dynasty of Nemanjics. The Saint Prince Lazar joined the cults of Saint Simeon and Saint Sava as the protector of the state.

⁷⁸ М. Динић, *Обласи Бранковића*, стр. 166-167, не помиње Дечане, али наводи, чини се са правом, да је султан Бајазит 1402. године Бранковићима вратио све што је држао његов отац.

⁷⁹ А. Веселиновић, *Држава српских деспота*, стр. 41.

Ташијана Субошин-Голубовић

ТРАНСФОРМАЦИЈА СЛУЖБЕ СВЕТОЈ ПЕТКИ У СРПСКИМ РУКОПИСИМА ОД XIII ДО XVII ВЕКА

Култ свете Параскеве/Петке Епиватске добио је јако упориште код балканских Словена када је бугарски цар, Иван Асен II, пренео њене мошти у своју престоницу Трново (1230/1231). Тим поводом су са грчког били преведени хагиографски и химнографски текстови посвећени овој светици. Култ се брзо проширио код Бугара и Срба, те је најстарији српски препис службе сачуван у рукопису из средине XIII века (Архив САНУ 361). Најстарији бугарски препис ове службе сачуван је у рукопису с краја XIII века (Зограф 54) и веома је сличан српском. Ова најстарија редакција службе сачувана је како у једном броју српских, тако и бугарских рукописа XIV века. После пада Трнова у турске руке (1393), мошти Свете Параскеве биле су пренете у Видин где су остале до турског освајања овога града (1396). Старањем кнегиње Милице мошти су биле пренете у Србију (1398), а сам догађај подстакао је настаanak нових текстова који су, у различитим комбинацијама, ушли у састав бројних српских преписа службе Петке Епиватској.

Кључне речи: Света Параскева/Петка, служба, Трново, рукописи, химнографија, српска традиција, Григорије Цамблак.

Света преподобна Параскева – Петка једна је од најпоштованијих светица међу православним Словенима. Петка је живела у последњим деценијама X и почетком XI века, а рођена је у побожној породици у селу Епиват (отуд и њен атрибут – Епиватска), у Тракији, недалеко од данашње Силиврије на обали Мраморног мора. Култ јој је био установљен у XI веку, по преносу њених моштију у Каликратију. У почетку је то био локални култ, али је временом добио на значају. Претпоставља се да је састављање житија и службе уследило непосредно по овом преносу моштију. Најстарије грчко житије из XI века није сачувано, а потврда његовог постојања налази се у тумачењу 63. правила Трулског сабора из пера Теодора Валсамона, чувеног тумача канонских правила из друге половине XII stoleћа.¹ Валсамон говори о томе

¹ Чешмеджиев, Бележки за култа на Св. Параскева – Петка у Българите и Србите през XIII-XIV в., Манастир Бањска и доба краља Милутина, Ниш – Косовска Митровица – Манастир Бањска, 2007, 276, нап. 10; Mineva, The Byzantine hagiographic and hymnographic Texts on St Parasceve of Epibatae, Sofia, 2017, 21 (са старијом литературом).

да је патријарх Никола IV Музалон (1147-1151) заповедио да се народно житије ове светице спали зато што није задовољавало хагиографске стандарде, а затим је наручио да се састави ново. Аутор тог новог житија састављеног у метафрастовским традицијама био је цариградски ђакон, Василик,² а оно је сада познато по свега два грчка преписа.³

Култ Свете Параскеве није био познат међу балканским Словенима све до тренутка када је бугарски цар, Иван Асен II, пренео њене мошти у своју престоницу – Трново (између априла 1230. и августа 1231. године).⁴ Увођење новог култа захтевало је и пратећу житијну литературу и химнографске текстове неопходне за литургијску употребу.⁵ Грчка служба преподобној Петки преведена је у XIII веку на бугарски језик старањем монаха Јоакима, потоњег бугарског патријарха Јоакима I.⁶ У престоници обновљеног бугарског царства мошти преподобне Параскеве (Петке) биле су положене у цркви Светих 40 мученика и ту су лежале све до турског освајања града 1393. године. Одатле су биле пренете у Видин, где су боравиле до пада града у турске руке 1396. године. Тада их је кнегиња Милица измолила од турског султана и пренела у Београд (1398).⁷

Овај култ је у средњовековну Србију стигао врло рано, скоро истовремено са појављивањем у Бугарској, што потврђује и присуство пратећих литургијских састава. Најстарији српски препис службе Петки налази се у најстаријем познатом српском празничном минеју из

² Сырку, Несколько заметок о двух произведениях Търновскаго патриарха Евтимия, Сборник статей по славяноведению составленный и изданный учениками В. И. Ламанского по случаю 25-летия его ученой и профессорской деятельности, Санкт Петербург, 1883, 384.

³ О грчкој хагиографској традицији култа Свете Петке Епиватске: Mineva, The Byzantine hagiographic and Hymnographic Texts on St Parasceve of Epibatae, Sofia, 2017.

⁴ О овом догађају: Кожухаров, Неизвестен летописен разказ от времето на Иван Асен II, Литературна мисъл 18/2 (1974), 123-136. Летописна повест чији се настанак ставља у тридесете године XIII века, сачувана је у српском рукопису из друге половине XIV века (Москва, ГИМ Хлудов, 162).

⁵ О текстовима посвећеним култу Свете Петке: Kałużniacki, Zur älteren Paraskevaliteratur der Griechen, Slaven und Rumänen, Wien, 1899.

⁶ Кожухаров, Служби за Петка Търновска, Старобългарска литература. Енциклопедичен речник. Сост. Д. Петканова, София, 1992, 427.

⁷ О овоме говори Григорије Цамблак у своме *Слову о преносу моштију свеште Пешке из Трнова у Видин и Србију*: Григорије Цамблак, *Књижевни рад у Србији*, Београд, 1989, 119-122.

средине XIII века, који се данас чува у Архиву САНУ (бр. 361).⁸ Претпостављамо да је нови култ могао стићи у Србију истовремено са преношењем моштију Светога Саве из Трнова у Милешеву (1236). Овај празнични минеј преписан је, највероватније, у Студеници. Брзина којом је новоустановљени култ из Бугарске пренет у Србију показује да је одлука о томе морала бити донета на највишем нивоу, вероватно уз садејство Светога Саве још за његовог живота. Сава је више пута боравио у Трнову, те је имао прилике да се упозна са култом преподобне Параскеве.

Најстарији српски препис службе скоро је идентичан бугарском, сачуваном у Драгановом минеју, рукопису који је у најновијем каталогу датиран у крај XIII века.⁹ У наслову српске службе стоји да је то служба Светој мученици Петки, мада сви текстови у оквиру службе говоре о преподобној Петки. Очигледно је дошло до забуне јер православна црква познаје још две светице – мученице истога имена: Петку Римску (26. јул) и Петку Иконијску (28. октобар), које су свакако од раније биле заступљене у календарима српских литургијских рукописа. Службе двома мученицама истога имена постоје и у српским минејима XIV века, те се могу посматрати упоредо са службом преподобној Петки. Расплитање замршеног проблема који се тиче служби у којима се помиње Параскева – Петка треба заснивати на садржају самих служби, а не искључиво на датуму под којим је служба исписана нити само по заглављу службе. Прегледајући рукописе који садрже службе Петки Епиватској, наишли смо на више случајева да је под 14. октобром исписана, заправо, служба мученици истога имена. Већ смо поменули САНУ 361 где наслов и садржај саме службе нису усклађени, а као обрнут пример – где је у наслову поменута преподобна Петка, а служба је посвећена мученици – навешћемо службу у рукопису Дечани 34 (празни-

⁸ Трифонова, Србски препис на нај-ранната служба за Св. Петка Търновска, Търновска книжовна школа. Т. 7. Търновска книжовна школа и християнската култура в Източна Европа, Велико Търново, 2002, 181-198; Субошин-Голубовић, Утицај преноса моштију св. Петке у Деспотовину на развој њеног култа у српској средини, Бугарија и Србија в контекста на византијската цивилизација. Сборник статии от българо-србски симпозиум 14-16 септември 2003, София, 2005, 343-354. Треба, међутим, нагласити да је служба Петки дописана накнадно и не налази се на свом месту, у оквиру месеца октобра.

⁹ Райков, Кожухаров, Миклас, Когов, Каталог на славянските ръкописи в библиотека на Зографския манастир в Света Гора, София 1994, 52 (опис бр. 54). Службу Светој Петки из Драгановог минеја објавио је Јордан Иванов: *Иванов*, Български старини из Македония, София 1970, 424-431. (Фототипско издање).

чном минеју из тридесетих година XV века).¹⁰ Ту смо службу посматрали упоредо са службом у српском рукопису бр. 516 Народне библиотеке у Софији, из времена краља Милутина. У софијском рукопису служба Петки исписана је под 8. новембра, што би пре указивало на Петку Иконијску. У ова два рукописа сачувана је служба скоро идентичне структуре, али не и састава. У старијем (софијском) рукопису на вечерњи постоје три стихире осмога гласа и једна *слава* шестог гласа, у дечанском рукопису – на вечерњи постоје четири стихире и тропар (четвртога гласа). На јутрењу се у оба рукописа поје канон осмога гласа, али у њему су измешани тропари који потичу из два канона – римској и иконијској мученици. Ово смо успели да разрешимо тако што смо преписе канона упоредили са јулском службом Петки (Римској) коју смо пронашли у српском празничном минеју, рукопису број 118 из XV века који се чува у збирци Народне библиотеке „Кирил и Методиј“ у Софији (даље у тексту – НБКМ).¹¹ Оваквих примера, који указују на мешање служби различитим светицама истог имена – Параскева (Петка), има још, али се на њима овом приликом нећемо задржавати.

Наш задатак је да у главним цртама представимо развој службе Петки Епиватској у српском рукописном наслеђу. Због обима расположиве грађе, ограничићемо се на оне најважније појаве које указују на специфичности којима се одликује српска традиција службе овој светици.¹² У својим досадашњим проучавањима химнографских састава који прате култ Свете Петке, имали смо прилике да прегледамо двадесетак рукописа, а то свакако није и коначан број рукописа у којима се може наћи служба Петки. Овом приликом ћемо се ограничити на свега неколико одабраних рукописа чије службе Петки добро илуструју постепене промене у њеној структури и саставу. Бројни химнографски текстови посвећени њој у рукописима које смо прегледали, као и њихово различито уклапање и распоређивање у оквиру службе, учинили су готово немогућим утврђивање типолошки дефинисаних служби. Понекад службе имају исту структуру, али сасвим различит састав текстова који улазе у њихов састав. Често се код истих текстова

¹⁰ Опис самог рукописа: *Бојдановић, Шћављанин-Ђорђевић, Јовановић-Симић-чевић, Цернић, Гроздановић-Пајић*, Опис ћирилских рукописних књига манастира Високи Дечани. Књига прва. Прир. Н. Синдик, Београд, 2011, 109-110.

¹¹ *Субошин-Голубовић*, Петка преподобна – Петка мученица, ЗРВИ, 45 (2008) 177-190.

¹² Српски материјал је у своју студију делом укључила и Евелина Минева: *Минева*, Пет химнографски творби за Св. Петка Търновска, София, 2005.

јављају знатније текстолошке разлике које се могу објаснити редакторским захватима приређивача служби. Пошто грчки корпус химнографских текстова посвећених Светој Петки још увек није проучен, није могуће ни поуздано утврдити шта је све било преведено, а шта би се, евентуално, могло сматрати доприносом јужнословенских аутора. Сви ови рукописи настајали су у распону од XIII до XVII века.

Већ смо напоменули да православна црква познаје три светице истог имена, те је неминовно морало доћи до неспоразума. Не мора да значи да је са новим култом у српску средину одмах стигла и готова служба; она је, вероватно, стигла нешто касније, а у прво време се могла користити служба једној од мученица, те су стога и настале необичне химнографске компилације, о каквима смо већ говорили.¹³ Служба која улази у састав минеја саставља се у складу са важећим типиком, те свака промена типика условљава и прилагођавање службе. Исто тако, обим једне службе може да се повећава са порастом угледа свеца коме је посвећена; тај процес може се пратити и у случају преподобне Петке чији се култ временом трансформисао у култ општебалканског значаја. Стога ћемо кренути хронолошким редом.

Најстарији српскословенски препис службе Петки Епиватској налази се у најстаријем српском празничном минеју – САНУ 361.¹⁴ Истовремено, најстарији бугарски препис исте службе налази се у већ раније поменутом бугарском Драгановом минеју, за којим следе још два бугарска преписа из XIV века (РНБ F п. I 72 и Енински стихирар).¹⁵ Са друге стране, има и више српских преписа из XIV века нпр. (Москва) ГИМ Хлудов 164 (1371-1395) и (Скопље) АМ II 3 (крај XIV века).¹⁶ Ово је служба старијег типа; она се састоји од три стихире шестогласа „на Господи вазвах“, две стихире из октоиха – на вечерњи; на

¹³ У литератури је већ примећено да је у сликарству балканских земаља све до краја XIV века представљен искључиво живот свете Петке Римљанке: *Појовић*, Под окриљем светости. Култ светих владара и реликвија у средњовековној Србији, Београд, 2006, 280, нап. 35 (са старијом литературом).

¹⁴ Рукопис се датира у средину XIII века: *Бојдановић*, Инвентар ћирилских рукописа у Југославији (XI-XVII века), Београд, 1982, 65 (835), са старијом литературом о овом рукопису; Свет српске рукописне књиге (XII-XVII век), Београд, 2016, 244-245. (И. Шпадијер).

¹⁵ Р. Станкова, *Култи и химнографија. Служби за месџни јужнославјански и балкански светици в рѣкописи ош XIII/XV в.*, София, 2012, 121-122 (са старијом литературом).

¹⁶ За рукопис Хлудов 164: *Николова, Ђовчева, Појова, Тасева*, Българско средновековно културно наследство в сбирката на Алексей Хлудов в Държавния исторически музей в Москва, София, 1999, 46-48.

За рукопис АМ II 3: *Бојдановић*, Инвентар ћирилских рукописа, 66 (бр. 841), са старијом литературом.

јутрењу је исписан канон шестога гласа /Параскеѣѣн пр(ѣ)под(о)бнаа.../, на трећој песми има два седална /Непорочнаа агница...; Тыщанїемъ си званїа сътворенїи именванїю.../, на шестој песми – кондак трећег гласа /Ѣ(ѡ)тоу ю вси застоупникоу.../ и икос /Чюд(е)сѣмъ источникъ ѿврьзе се.../. На трећем тропару девете песме наступа прекид, те се не зна како се служба завршавала, мада се може претпоставити да је крај једнак ономе у Драгановом минеју.¹⁷ Карактеристично је да се служба овог старијег типа углавном налази у празничним минејима.

За службу која је сачувана у рукопису Црколез 6,¹⁸ Радослава Станкова је закључила да представља прераду насталу у време док су Петкине мошти боравиле у Видину.¹⁹ Филигранолошка анализа хартије овог рукописа показала је да је рукопис настао у периоду 1390/1395. године,²⁰ што оставља мало простора за састављање нове редакције службе у Видину и њено скоро истовремено преузимање у српској средини. Станкова није објаснила на основу чега је закључила да се ради о некаквој видинској преради службе, тим пре што се у овој редакцији службе појављује канон који се сматра делом српског химнографа. Чињеница је да се у тој служби појављује нови канон осмога гласа /Ѧнкоујуши м(а)ти на н(е)б(е)сѣх(ъ)/ несумњиво говори о даљем развоју и обогаћивању службе. Стефан Кожухаров је закључио да је српска редакција службе Петки настала после 1396. године и то тако што су у најстарију редакцију додати нови текстови. Станкова је упоредо објавила две „видинске службе“ из рукописа Црколез 6 и софијског српског минеја из XV века НБКМ 163.²¹ Служба софијског рукописа проширена је литијним стихирама, од којих су две првог гласа /Бл(а)год(ѣ)тъ д(оу)ховнѣю ѿ б(о)га како прѣмшн...; ѿ вышнаго промисла бл(а)год(ѣ)тъ д(оу)ховнѣю потрѣпши .../, а трећа – другог /Желанїемъ б(о)ж(ъ)ствное любве ннѣтоже мнрснх(ъ) прѣдѣпочла еси.../. Затим следе

¹⁷ Издање службе: Трифонова, Срѣбски препис на нај-ранната служба за св. Петка Търновска, Търновска книжовна школа, т. 7, Търновска книжовна школа и християнската култура в Източна Европа, Велико Търново, 2002, 181-198.

¹⁸ Опис рукописа: Бојдановић, Шивављанин-Ђорђевић и др., Опис ћирилских рукописних књига манастира Високи Дечани, 643-647.

¹⁹ Сѣанкова, Култ и химнография, 134.

²⁰ Гроздановић-Пајић, Сѣанковић, Рукописне књиге манастира Високи Дечани. Књига друга. Водени знаци и датирање, Београд, 1995, 58.

²¹ Сѣанкова, Култ и химнография, 236-248.

стихире „на стиховње“ првога гласа. На крају вечерње. Ови рукописи имају две различите „славе“: Црколез 6 – осмога гласа /Богатство ѿкоѣте нежланковане .../. а НБКМ 163 – шестога гласа /Ѡ десно сп(а)са предста д(ѣ)во, пр(ѣ)подобна параскевѣ .../. Између два преписа канона осмога гласа постоје одређене текстолошке разлике, те ћемо навести неколико примера:

3. ѿсма, груѣи ѿроѣар

Ц 6: бѣгаюши ѿдалн се въ повстннихъ н въ горахъ...

НБКМ 163: бѣгае оудалн се н въселн се въ п стнни, н горахъ...

4. ѿсма, груѣи ѿроѣар

Ц 6: тѣлесное горѣнне. слнчное попаленне пожеже

НБКМ 163: въ телесномъ обнаженни слнчннмъ попаленнемъ съжеже се

8. ѿсма, ѿрви ѿроѣар

Ц 6: оукрѣплена оумомъ, бесплътнын желанїемъ. тѣло божьствена
въдасть постъ н живешн въ все вѣкы

НБКМ 163: оукрѣплена оумомъ. оекновюши аггскоу житїю тѣло въздаде
есн. постъ н мѣтве прѣдана. н живешн въ векн.

Седални су такође различити. с тим што Црколез 6 има два. оба првога гласа /Непорочнаа агница н чьстна г(осподе)в съчета се танно ...; Тыцанїем си званїе сътвори именованно .../. док НБКМ 163 има један седален, четвртога гласа /Ѡвн се пр(ѣ)под(о)бна параскевн.../.

Са становишта састава интересантан је и хиландарски рукопис бр. 461 (из прве четвртине XV века), зборник мешовитог састава у коме се налази још један препис службе Петки, са два укрштена канона: шестога гласа (као у САНУ 361), и првога гласа /сп(а)сти сп(а)сноу .../.

Сви ови рукописи имају, када је у питању структура – службу старијег типа, у различитој мери проширену у односу на ону у САНУ 361.

Следи група рукописа која има службу јерусалимског типа, што значи – малу и велику вечерњу и јутрење. Службе овог типа појављују се у српским рукописима од прве трећине XV века, а место и време њиховог формирања још увек није разјашњено. У српским рукописима запажа се гранање традиције ове службе; једну грану чине службе неу-

тралног садржаја, а другу чини српска редакција, у коју је унето више састава који јасно потврђују да су мошти у Деспотовини. То значи да је оваква редакција могла настати тек по преносу моштију. Мада сразмерно позни препис, служба у рукопису бр. 358 Архива САНУ (преписаном 1615. године) одличан је пример „српске редакције“ службе. Служба овог типа састављена је од мале и велике вечерње и јутрења. Од времена Илариона Руварца и Стојана Новаковића усталило се мишљење да је аутор ове варијанте службе био Григорије Цамблук. Ако се узме у обзир да је Цамблук саставио *Слово о преносу моштију свейе Пешке из Трнова у Видин и Србију*, сасвим је могуће и да је он активно радио и на новој, српској, редакцији службе овој светици. До данас, међутим, нема посебних свеобухватних истраживања посвећених овој теми; стога сматрамо да питање ауторства и Цамблуковог учешћа у стварању српске редакције службе Петки и даље треба сматрати отвореним.

Већ садржај славе (гласа четвртог) на малој вечерњи садржи посебно интонирано молитвено обраћање:

Прїндете вѣрныхъ[ъ] съборы д оухоувно въздра(до)уни се. пѣнїемъ[ъ] трѣхънымъ[ъ] гл(а)съ въспрїемъше. н бл(а)годаръставнымъ пѣс(ь)нымъ проръцемъ[ъ] гл(агол)юще. параскѣви прѣп(о)д(о)бнаа. соушею въ напастѣхъ[ъ] разлнчныхъ[ъ] сп(а)сан м(о)лбамъ си. н всако оубо оубстоїе ѿбѣван. бл(а)г(о)дѣтъ же н м(н)л(о)стъ намъ проси. іако да м(о)л(н)твами твоими. сп(а)сьше се рад(о)юще с(е) въспомъ[ъ] вси. ч(ь)ст(ь)нїе подвигы твоє прѣп(о)д(о)бнаа.

Посебно су интересантне литијне стихире (прва – првога гласа):

Поншьствїемъ[ъ] с(ве)тыхъ(ь) моушен твоихъ[ъ] собскаа земъла обогати се, н х(р)стова цр(ь)кви сыхъ[ъ] прїемъши. мѣро податливихъ[ъ] нмоушїи красит се. все вѣрныє съзываетъ. с(ве)тоносно н с(ве)твю паметъ(ь) твою праздновати ...

Затим се у слави петога гласа поново помиње српска земља:

Въстрѣвниъ[ъ] трѣбою пѣс(ь)нен. възыграниъ[ъ] праздньствна. лннкѣмъ рад(о)ующїи се м(о)л(ь)бноу трѣж(ь)ствѣ. ц(а)рїе н кнезы да сътекут се. н да въспоютъ(ь) въ пѣс ъ нехъ(ь). нже недгѣмъ[ъ] врата, н въ бѣдахъ[ъ] избавителъницѣ. гѣшнымъ(ь) прѣдстателъниц н нже въ скръбѣхъ оутѣшителъниц. сръбъскон земъли помощницѣ ...

Служба овог рукописа на јутрењу три укрштена канона: Богородици (осмога гласа) и два Петки (првог и шестог).

После канона долазе хвалитне стихире (првога гласа), у којима се поново наглашава да се мошти преподобне Петке налазе у српској земљи: Д(ь)н(ь)сь красѣт се град[ь] срьбъскы, мощи твоѣ пр(ѣ)п(о)д(о)бна къ б(о)ж(ь)ствѣнѣн ти цр(ь)кви дръжещѣи б(о)гомдольно ... Слава осмога гласа после хвалитних стихира такође је нова: Грѣд(ѣ)тѣ къси б(о)гомодры ѿ земли далєтнѣ. къ рацѣ прикосноувѣши се пр(ѣ)п(о)д(о)бъныѣ ...

Из овог кратког прегледа се види да је служба светој Параскеви – Петки у неколико махова била прерађивана и допуњавана новим текстовима. Овде нисмо у могућности да све измене и, поготово српске додатке служби, детаљно представимо. Важно је, међутим, нагласити да се ова служба чешће налази у празничним минејима, док је у оним службеним за октобар ређе заступљена. Ова служба одликује се великом варијативношћу; постоје три канона који се у разним комбинацијама појављују у преписима ове службе (први – шести глас, први – осми глас, шести – осми глас), као и већи број мањих химнографских форми које се прилично слободно уклапају у службу, што све говори о мобилности појединих текстова у оквиру службе. Тако су нпр. у НБКМ 140 (XV-XVI век) и 906 (XV-XVI век) у састав мале вечерње укључене стихире које се у другим преписима налазе после канона на јутрењу, као хвалитне стихире.²² Мобилност текстова у оквиру једне службе не обична је у време када су се богослужбени обрасци већ утврдили, а текстови већ имају своја стална места.

Посебан огранак служби Светој Петки чине параклиси. Параклис је посебна врста химнографске композиције састављена од канона и стихира који се, најчешће, узимају из већ постојећих служби, али могу бити и посебно састављени управо за ову посебну прилику. У параклис се додају још и тропари, молитве, катавасије; на трећој песми канона постоји седален, на шестој песми налази се кондак, чтеније из јеванђеља и стихира. Параклис се не везује за неки одређени датум, већ је то молебан – молитвено обраћање Христу, Богородици или неком свецу у тешким приликама, тражење помоћи и заштите у несрећама или опасностима које могу да погоде како заједницу у целини, тако и појединца. Параклиси се најчешће налазе у псалтирима с последовањем и зборницима непостојаног састава. Стефан Кожухаров је у

²² *Сіанкова, Култ и химнография, 135.*

својим истраживањима посвећеним развоју химничне поезије у бугарској књижевности обратио пажњу и на настанак параклиса, за који каже да представља варијанту кратке службе, сличну кратким службама студитског типа.²³ Кожухаров настанак параклиса везује за Трново, у време патријарха Јевтимија и процвата тзв. *търновске књижевне школе* (око средине и у другој половини XIV века). Нешто даље у том истом раду, поред два параклиса Петки чији су аутори бугарски химнографи монах Макарије и други, безимени, Кожухаров спомиње и један параклис светој Петки /чинњ како подобакътъ петн параклнсь прѣподобнен матерн нашен петки/ у српском псалтиру Румунске академије наука (бр. 215, XV век), али каже да му текст није био доступан.

Бавећи се судбином култа ове светице по преносу њених моштију у Београд Јанко Магловски је, успостављајући хронолошки след догађаја, саопштио да је 1398. године за потребе преноса настао *Параклис* посвећен њој, са само једном српском стихиром.²⁴ Стихира се поје у првом гласу, а исписана је после канона /д(ь)ньс(ь) красветъ се град(ь) сръбъски мошн твоє пр(ѣ)под(о)бнаа въ б(о)ж(ь)ст(ь)внѣн ти цр(ь)кви. дрѣжєщн б(о)г(о)мъдрѣно. тѣмъ н мн бл(а)гоч(ь)ст(ь)но празднємъ параскєвн паметь твою ч(ь)ст(ь)ню н молн се ѿ поѣнх(ь) те х(рист)ъ чл(овѣ)колюб(ь)цѣ. нмѣщомъ велію н богатю м(н)л(о)стѣ/.²⁵ Овај параклис Св. Петки сачуван је у рукопису бр. 67 Архива Српске академије наука и уметности (САНУ), на листовима 98r-103v; рукопис је по своме саставу каноник (садржи и октоих васкрсни и седмични), и датира се у другу четвртину XV века.²⁶

У овом раду је, на основу одабраних српских извора, представљен корпус химнографских текстова који су допринели томе да један локални византијски култ, стицајем историјских околности, доживи преображај до култа високог ранга, о чему поуздано сведочи тек делимично истражена књижевна продукција у служби литургијских потреба.

²³ Търновската книжовна школа и развитието на химничната поезия в старата българска литература, Търновската книжовна школа 1371-1971, София, 1974, 293.

²⁴ Мајловски, О београдском култу Свете Петке Српске и манастиру Фенеку, Зборник Народног музеја XVIII/2 (2007), 117-150.

²⁵ Иста ова стихирира припада хвалитним стихирама у служби јерусалимског типа.

²⁶ *Субошин-Голубовић*, Српски параклис Светој Параскеви, ΣΠΑΡΑΓΜΑΤΑ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΣΛΑΒΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ. Χαριετήριος Τόμος στον Ομότιμο καθηγητή Ιωάννη Χρ. Ταρνανίδη, Θεσσαλονίκη, 2011, 213-227.

Списак литературе:

Бојдановић Д., Инвентар ћирилских рукописа у Југославији (XI-XVII века), Београд, 1982.

Бојдановић Д., Шћављанин Ђорђевић Љ. и др., Јовановић-Симићевећ Б., Цернић Љ., Гроздановић-Пајић М., Опис ћирилских рукописних књига манастира Високи Дечани. Књига прва. Прир. Н. Синдик, Београд, 2011.

Гријорије Цамблак, Књижевни рад у Србији, Београд, 1989.

Гроздановић-Пајић М., Смићковић Р., Рукописне књиге манастира Високи Дечани, књ. II, Водени знаци и датирање, Београд, 1995.

Иванов Ђ., Български старини из Македония, София, 1970, 424-431. (Фототипско издање).

Кожухаров Сш., Търновската книжовна школа и развитието на химничната поезия в старата българска литература, Търновската книжовна школа 1371-1971, София, 1974, 293.

Кожухаров Сш., Неизвестен летописен разказ от времето на Иван Асен II, Литературна мисъл 18/2 (1974), 123-136.

Кожухаров Сш., Служби за Петка Търновска, Старобългарска литература. Енциклопедичен речник. Сост. Д. Петканова, София, 1992, 427.

Мајловски Ј., О београдском култу свете Петке Српске и манастиру Фенеку, Зборник Народног музеја XVIII/2 (2007), 117-150.

Минева Е., Пет химнографски творби за Св. Петка Търновска, София, 2005.

Николова С., Йовчева М., Појова Т., Тасева Л., Българско средновековно културно наследство в сбирката на Алексей Хлудов в Държавния исторически музей в Москва, София, 1999.

Појовић Д., Под окриљем светости. Култ светих владара и реликвија у средњовековној Србији, Београд, 2006.

Рајков Б., Кожухаров Сш., Миклас Х., Когов Хр., Каталог на славянските ръкописит в библиотека на Зографския манастир в Света Гора, София, 1994.

Свет српске рукописне књиге (XII-XVII век), Ур. Д. Оташевић, З. Ракић, И. Шпадијер, Београд, 2016.

Субошин-Голубовић Т., Утицај преноса моштију Св. Петке у Деспотовину на развој њеног култа у српској средини, Бугария и Србија в контекста на византијската цивилизация. Сборник статии от българо-србски симпозиум 14-16 септември 2003, София, 2005, 343-354.

Субошин-Голубовић Т., Петка преподобна – Петка мученица, ЗРВИ 45 (2008), 177-190.

Субошин-Голубовић, Српски параклис Светој Параскеви, ΣΠΑΡΑΓΜΑΤΑ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΣΛΑΒΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ. Χαρτέριος Τόμος στον Ομότιμο καθηγητή Ιωάννη Χρ. Ταρνανίδη, Θεσσαλονίκη, 2011, 213-227.

Сырку П. А., Несколько заметок о двух произведениях Търновскаго патриарха Евтимия, Сборник статей по славяноведению составленный и изданный учениками В. И. Ламанского по случаю 25-летия его ученой и профессорской деятельности, Санкт Петербург, 1883.

Трифорова Р., Србски препис на нај-ранната служба за Св. Петка Търновска, Търновска книжовна школа, т. 7, Търновска книжовна школа и християнската култура в Източна Европа, Велико Търново, 2002, 181-198.

Чешимеджиев Д., Бележки за култа на Св. Параскева – Петка у Българите и Сърбите през XIII-XIV в., Манастир Бањска и доба краља Милутина, Ниш – Косовска Митровица – Манастир Бањска, 2007, 275-285.

Kałużniacki E., Zur älteren Paraskevaliteratur der Griechen, Slaven und Rumänen, Wien, 1899.

Mineva E., The Byzantine hagiographic and hymnographic Texts on St Parasceve of Epibatae, Sofia, 2017.

ТРАНСФОРМАЦИЈА СЛУЖБЕ СВЕТОЈ ПЕТКИ У СРПСКИМ РУКОПИСИМА ОД XIII ДО XVII ВЕКА

Резиме

Култ Свете Параскеве/Петке Епиватске добио је јако упориште код балканских Словена када је бугарски цар, Иван Асен II, пренео њене мошти у своју престоницу Трново (1230/1231). Тим поводом су са грчког били преведени хагиографски и химнографски текстови посвећени овој светици. Култ се брзо проширио код Бугара и Срба, те је најстарији српски препис службе сачуван у рукопису из средине XIII века Архив САНУ 361). Најстарији бугарски препис ове службе сачуван је у рукопису с краја XIII века (Зограф 54) и веома је сличан српском. Ова најстарија редакција службе сачувана је у једном броју како српских, тако и бугарских рукописа XIV века. После пада Трнова у турске руке (1393), мошти Свете Параскеве биле су пренете у Видин где су остале до турског освајања овога града (1396). Кнегиња Милица је успела да измоли мошти ове светице од турског султана, те су оне 1398. године биле донете у Србију. Боравак моштију ове веома поштоване балканске светице подстакле су даљи рад на састављању нових текстова, као и редиговање старих, који су уклопљени у службе измењене структуре. Прелазном етапом Параскеви могу се сматрати оне службе које се налазе у рукопису Хиландар 461 и Црклез 6. Службе ових рукописа обогаћене су новим и раније непознатим текстовима, што указује на плодотворан рад анонимних српских химнографа почетком XV века. Састављање службе Параскеви према правилима Јерусалимског типика приписује се Григорију Цамблаку током његовог боравка у Србији. У ову су службу, осим већ познатих саства, ушли и потпуно нови текстови (стихире на литији, канон осмога гласа) у којима се наглашава да се Параскевине мошти налазе у Србији. Ова служба позната је у више преписа од XV века надаље (Дечани 148, НБКМ 900, НБКМ 903, Архив САНУ 358).

THE TRANSFORMATION OF THE SERVICE TO SAINT PARASKEVA IN SERBIAN MANUSCRIPTS FROM THE 13TH TO THE 17TH CENTURY

Summary

The veneration of Saint Paraskeva or Petka of Epivates (also known as Paraskeva/Parascheva of the Balkans, Paraskeva of Tarnovo, etc.) gained a strong foothold among the Balkan Slavs after the translation of her relics to Tarnovo, the capital of the Second Bulgarian Empire, by Ivan Asen II of Bulgaria. On this occasion, hagiographical and hymnographic texts dedicated to this saint were translated from Greek. As her cult quickly spread among Bulgarians and Serbs, the oldest extant Serbian copy of her service has survived in a mid-13th century manuscript (SASA Archives 361). The oldest Bulgarian copy of the service was preserved in a manuscript from the late 13th century (Zographou 54) and is very similar to the Serbian version. This oldest recension of the service has also survived in a number of Serbian and Bulgarian 14th-century manuscripts. After the Ottoman conquest of Tarnovo in 1393, the relics of Saint Paraskeva were translated to Vidin, where they stayed until the Ottoman capture of this city in 1396. The Turkish sultan granted Princess Milica's request to take over her relics and they were translated to Serbia in 1398. The presence of the relics of a highly venerated Balkan saint encouraged the composition of new texts, as well as the revision of older ones which were now organized into services with an altered structure. The services in the manuscripts Hilandar 461 and Crkolez 6 can be considered to belong to the transitional stage. The services in these manuscripts include new and previously unknown texts, which indicate that anonymous Serbian hymnographers were very active and prolific in the early 15th century. The composition of the service to Saint Paraskeva according to the rules of the Jerusalem Typikon has been attributed to Gregory Tsamblak during his stay in Serbia. In addition to compositions that were already known at this time, the service includes completely new texts (stichera for the procession, the canon for the eighth tone) which emphasize that Paraskeva's relics were located in Serbia. This service has been found in multiple copies from the 15th century onwards (Decani 148, NBKM 900, NBKM 903, SASA Archives 358).

Keywords: Saint Paraskeva (Petka), Service, Tarnovo, Manuscripts, Hymnography, Serbian Tradition, Gregory Tsamblak.

ЖИТИЈЕ ПРЕПОДОБНЕ МАТЕРЕ НАШЕ ПАРАСКЕВЕ – ПЕТКЕ

Ова славна, равноангелна светитељка беше српскога порекла, рођена у граду Епивату, између Силимврије и Цариграда. Родитељи Свете Петке беху имућни и побожни људи: живљаху у свему по заповестима божјим и живот свој украшаваху милостињом и добрим делима. Осим Петке они имађаху и једнога сина, Јевтимија. Децу своју они васпитаваху у побожности: учаху их свакој врлини и животу по Богу. Једном Петка као десетогодишња девојчица, када с мајком беше у цркви, чу речи божанског Еванђеља: „Ко хоће за мношвом да иде нека се одрече себе и узме крст свој, и за мношвом иде“ (Мк. 8, 34). И ове јој се речи дубоко урезаше у срце. По изласку из цркве она сретe просјака и кришом од мајке она скиде са себе своју скупочену хаљину и даде је просјаку, а сама обуче његове дроњке. Када дође дома и родитељи је угледаше у дроњцима, они је изгридише и строго јој запретише да то више не чини. Но, она продужи и даље то чинити. На грдње због тога, она је родитељима одговарала да она другачије не може живети.

Брата Петкиног, Јевтимија родитељи дадоше на школе. Жељан савршенијег живота духовног Јевтимије се, уз пристанак родитеља, замонаши. Као монах он се прочу због свог подвижничког живота и би изабран за епископа Мадитског. Као епископ он се прослави врлинама и борбом са јеретичима. Упокоји се у дубокој старости и би сахрањен у саборној цркви. За живота и после престављења он сатвори многа чудеса.

По смрти родитеља девица Петка, вазда жељна подвижничког живота Христа ради, одаде се строгим подвизима: угледајући се на живот светитеља, она постом и бдењем умртвљиваше тело своје и потчињаваше га духу. Но, сва горећи жељом да живи само Господу и ради Господа, она не могаде дуго остати у многометежном свету, него напусти родитељски дом, остави свет, и отпутова у Цариград да се поклони тамошњим светињама. Обилазећи те светиње, она сретe многе ревностне подвижнике и доби многе драгоцене поуке од њих. И по њиховом савету она се настани у Ираклијском предграђу при цркви Покрова Богородице и ту проведе у молитвама, посту и сузама пет година.

Испуњавајући своју давнашњу жељу, она отпутова у Палестину, и поклонивши се светим местима, освећенима Спаситељевим животом, она се настани у Јорданској пустињи. И ту провођаше равноангелни живот.

Тако, живећи дуги низ година у пустињи, преподобна Параскева, када једне ноћи по обичају свом стајаше на молитви и са умилењем пружаше руке своје к небу, угледа ангела Божија у облику пресветлог младића који дошавши к њој, рече: „Остави пустињу, и врати се у твоје отечество; потребно је да тамо предаш своје тело земљи, а душом да се преселиш Господу“. Удубивши се у смисао овога виђења, преподобна разумеде да је то наређење од Бога. И радоваше се она што ће се ускоро разрешити од тела, али и туговаше што ће се растати са пустињом: јер ништа тако не очишћава душу и не приводи је к Прволику као пустиња и усамљеничко молитвено тиховање. Но, покоравајући се небеској вољи, преподобна крену у своје отечество. Допутовавши у престо-ни град, Цариград, она посети дивну цркву Свете Софије; исто тако посети и цркву Пресвете Богородице што је у Влахерни, и поклонивши се чудотворној икони Богоматере, отпутова у своју постојбину, Епиват. Ту она проживе још две године, не мењајући начин свог пустињског живота, него проводећи све време у труду, посту и молитви. А када дође време њеног одласка к Богу, преподобна се усрдно помоли Богу за себе и за сав свет и тако у молитви предаде Богу блажену душу своју. Тело њено би од стране верних сахрањено по хришћанском обичају, али не на општем гробљу, већ одвојено, као тело странкиње која никоме не беше казала одакле је. Бог, хотећи да прослави угодницу Своју, откри свете мошти њене после много година, и то на следећи начин: близу места где преподобна мати Параскева беше сахрањена подвизаваше се на стубу у молитвеном тиховању неки столпник. Догоди се да тамо би таласима избачено тело некога морнара који се за време пловидбе тешко разболе и умре. Од тога леша стаде се ширити страховит смрад, да је просто било немогуће проћи тим путем. Смрад тај није могао трпети чак ни столпник, те због тога би принуђен да сиђе са стуба и да наложи неким људима, да ископају дубоку рупу и усмрдели леш закопају. Копајући рупу, ти људи, по промислу божјем, нађоше нетљено тело где лежи у земљи, и зачудише се томе. Али као прости, они не обратише на то потребну пажњу и не схватише како треба. И говораху међу собом: „Када би ово тело било свето, Бог би то открио преко каквих било чудеса“. Са таквим расуђивањем они поново затрпаше нетљено тело земљом, бацивши тамо и смрдљиви леш, па отидоше својим кућама. А кад паде ноћ, један од њих, неки Георгије, човек христољубив, мољаше се Богу у својој кући. И заспавши пред зору, он виде у сну неку царицу где седи на пресветлом престолу, а околу ње стоји велико мноштво светлих војника. Видевши то, Георгија обузе страх, и он паде на земљу, пошто не беше у стању гледати тај сјај и лепоту. А један од тих светлих вој-

ника узе Георгија за руку, подиже га и рече му: „Георгије, зашто тако омаловажисте тело преподобне Параскеве и погребосте поред њега смрдљиви леш? Сместа извадите тело преподобне и положите на достојном месту, јер Бог хоће да слушкињу Своју прослави на земљи“. Тада и та светла царица рече Георгију: „Похитај те извади моје мошти и положи их на чесном месту, не могу више да трпим смрад онога леша. Јер и ја сам човек, и постојбина је моја Епиват, где ви сада живите“.

Те исте ноћи имађаше такво исто виђење и једна благочестива жена, по имену Јевтимија. Сутрадан они обоје испричаше свима о својим виђењима. Када то чу благочестиви народ, сви са свећама похиташе к моштима преподобне Параскеве и, извадивши их са великим страхопоштовањем из земље, радоваху им се као неком скупоценом благу. Свете мошти бише свечано положене у цркви светих и свехвалних апостола Петра и Павла, у Епивату. Молитвама преподобне Параскеве даваху се од светих моштију њених многа исцељења болесницима: слепи прогледаху, хроми прохођаху, разноврсни болесници и бесомучници добијаху здравље.

Два века после престављења преподобне матере наше, Параскеве, Цариград и околина беху под завојевачком владавином крсташа папских. Године 1238. благочестиви бугарски цар, Јован Асен, реши да свете мошти преподобне Параскеве ослободи из руку тиранске власти крсташа. И када цар Асен достави крсташима своју намеру да свете мошти преподобне Параскеве пренесе у своју престоницу Трново, крсташи одмах пристадоше да му их даду јер се бојаху моћнога цара. Тада цар посла блаженог Марка, митрополита Перејаславног, са многим епископима и свештеницима да свете мошти преподобне пренесу у Трново. У Трнову свете мошти бише свечано дочекане и положене у придворној цркви, где оне, почивајући нетљено, точаху разноврсна исцељења свима који им са вером притицаху.

После доста времена, када турски султан Бајазит заузео Трново, тада све драгоцености и светиње бише разграбљене. Тада чесне мошти свете Параскеве бише пренете у Валахију. А када Турци освојише и Валахију 1396. године, на заузимање српске царице Милице код султана Бајазита ове свете мошти бише пренесене у Србију, у Београд. У Београду је затим подигнута црква Свете Петке која и данас постоји (у Калемегданској тврђави), у којој се налази и извор Свете Петке са чудотворном водицом. Побожни Београђани и други верници одлазе често, а особито петком, у храм и на извор Свере Петке и добијају од ње благодатну помоћ по вери својој.

Године 1521. султан Сулејман II, заузевши Београд, заплени и чесне мошти преподобне Параскеве, пренесе их у Цариград и постави у својим палатама. И ту биваху многобројна чудеса од богосилних святих моштију, те се света мати Параскева слављаше не само међу хришћанима него и међу муслиманима. Али то и узнемири муслимане, и они, бојећи се да се вера у чудотворну силу святих моштију свете Параскеве не прошири још више међу муслиманима, а и због молбе и заузимања хришћана, предадоше ове свете мошти цариградским хришћанима и ови их чесно положише у Патријаршијској цркви.

Године 1641. благочестиви Василије Лупул, војвода и господар земље Молдавске, добивши вест да се свете мошти преподобне Параскеве налазе у Патријаршијској цркви у Цариграду, свим срцем жељаше да се оне чесно пренесу у његову православну државу. Ову жељу његову потпоможе Господ, прослављан у светима Својим, и желећи да и у Молдавији прослави светитељку Своју, Он стави у срце цариградском патријарху, Партенију, мисао да изађе у сусрет жељи молдавског господара. Тада патријарх, уз сагласност целог свештеног сабора и пристанак других пресветих патријарха, посла чесне мошти преподобне матере наше Параскеве благочестивом господару, војводи Василију, у престони град његов, Јаш. Тамо, са великим слављем и уз огромну радост житеља целе Молдавије, свете мошти бише положене у цркви Три Света Јерарха, дана 14. октобра 1641. године. Дивним чудесима својим ове свете мошти непрекидно прослављају Господа, увек дивног у светима Својим.

ТРОПАР, ГЛАС 4.

Заволевши миран иусиѣнски живоѣи и пошавши добровољно за Христѣом, твојѣм Жеником, узела си од своје младости њеѣов лаки јарам, наоружавши се знамењем крста против духовних непријатеља. Истосни-чким подвизима, постѣом, молитвама и сузним кайима утасила си утљев-ље стираси, Параскева, достѣјна похвале, која и сада са мудрим девојка-ма стојиши пред Христѣом у небеском дворцу: моли се за нас који пошлу-јемо твоју часну усѣомену.

КОНДАК, ГЛАС 6.

Прославимо сви поборжно најчаснију Параскеву, свеѣу заштити-цу у невољама, јер она, оставивши проидљиви живоѣи, прими вечни, не-проидљиви. Збоѣи тоѣа, по божитој заповести, нађе славу и благодати да чини чуда.

МОЛИТВА СВЕТОЈ ПЕТКИ ПАРАСКЕВИ

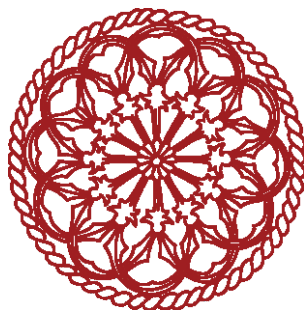
Света Петко, божја светителко, моли Бога за нас. Удостојила си се тледања лица божјеѣ, као чедо нашеѣ народа, славна Петко свети-телко, ѣа имамо слободу теби тѣвѣриши, сродници нашој, и тебе молиши за спасење душа наших.

Слава си и похвала Бѣотраду, тде чудотворна вода твоја привлачи множине мноѣе, као неѣда Виѣезда, и даје слѣима вид, узѣтим здравље, малаксалим снаѣу, и свима бѣдрѣи и радѣи, Христѣова дѣвице, наша тѣмоћнице.

Буди и надале стѣража нашем прѣстоном траду, утѣрди ѣа у пра-вослављу, тѣмози верницима, тѣдѣни недужне и тѣужне, а усѣишим роди-телѣима нашим, браћи и деци, измоли вечни покој и вѣчно спасење, света Петко, божја светителко.

Свима тѣмози, ѣа и мени не одмози. Добре у добру сложи, и свако им добро умножи. Да се кроз тебе прѣслави Бѣи у Трѣици, навек века.

Амин.

ликовна приношења

Веља Павловић

НЕКА ТАКО ВЕЛИКА ЉУБАВ

Да ли смо на почетку новог поглавља у историји српског религиозног сликарства, задивљено је упитао угледни ликовни критичар, Јеши Денегри, на отварању прве изложбе „приватног сликарства“ игуманије Ефимије 2010. године у „Галерији ‘73“, одмах додавши да је изложба без сумње ДОГАЂАЈ.

Прву самосталну изложбу, тада магистар београдске Ликовне академије, Јасна Тополски, имала је у галерији Дома омладине 1991. године. Њоме је, такође, узбуркала ликовну јавност Београда, па о сликама тоталне почетнице на јавној сцени пише Јован Деспотовић, у часопису „Момент“. Прошло је готово три деценије, и ова, у Ликовном салону Дома културе у Трстенику је трећа изложба интимног сликарства исте уметнице. Суштина идеје, израза и поруке коју нам преноси, нису промењени, постали су само одлучнији, искренији и још узбудљивији.

Несумњиво веома даровита уметница готово три деценије калдила је сопствена животна и естетска уверења оскудним монашким животом, далеко од света, буке и галерије, да би, поново закупила пажњу јавности, изјавом у ТВ емисији, да жали људе који живе ван манастирских зидина, заробљене медијском манипулацијом и трком за парама. Нема човека који, бар сам пред собом, није помислио да је у праву. Те драгоцене слободе за коју се она жртвује, има и на сликама које су сада пред нама, и које су настале у часовима предаха од исцрпљујућих монашких обавеза, и фреско-писања православних цркава и манастира широм бивше Југославије, и Европе.

Рађене руком веома искусног мајстора, на први поглед делују као радови деце, настали у спонтаној игри, и од прибора и материјала који се тренутно затекао у близини. Од изгужваних папира различите боје и облика, лепљених један преко другог и украшаваних „златом од бомбона“, на којима су оловком, пенкалом, фломастером, пастелама... цртани цвеће, маце, сове, камиле, гуштери... на многима исписане симпатичне и вишезначне поруке: „Суштина проблема није у томе“, „Мачке су ноћас несносне“, „Хамлетов коњ“, итд. У њима има хумора и носталгије и много жеље за једним бољим светом око нас. Ипак, ове слике нису лака забава за време спорта и разоноде јер својим детаљима заустављају гледаоца и снажно га увлаче у свој дубљи асоција-

тивни круг у ком су отпор несигурности, пролазности, страховима и подвалама. Оне, у ствари, на тај начин славе живот и ведар дух у сенци непрекидне муке и бола у овој долини плача, како је давно неко већ описао наше битисање. Оне су стална потрага, како то и пише на једној од њених слика, дечијим штампаним словима и обичном оловком „Нека тако велика љубав која никада не престаје“.

Игуманија Ефимија

ЦРТЕЖИ

ЛОВЕ ХУРТС

6. јун - 14. јун 2017. године

ЋЕФИМЦИЈИ ДАНИ

КУЛТУРНО-ДУХОВНА МАНИФЕСТАЦИЈА

ТРЕЋЕНИК - ЖУКОСТИЊА

РЕЧИ НА ОТВАРАЊУ ИЗЛОЖБЕ

Стицајем околности дуго се бавим новинарским послом, обилазим манастире, пратио сам доста ТВ емисија о нашем монашћу и имао сам прилике да упознам барем две врсте монаштва. Неко старо монаштво како је било у Грчкој, на Светој Гори, у ком су доминирали старци, стари монаси, прејуни љубави без неког образовања, а изгледа да није било ни пошребе ни воље за њим. То монаштво је сачувало, пре свега, у комунистичкој Југославији наше манастире и у принципу монашки животи.

Савремено доба носи нешто ново. Познато је да многа младих грчких научника и уметника тражи инспирацију у манастирима и на Светој Гори пишу књиге и завршавају своје научне радове. Ми у нашој цркви данас немамо баш многа уметника у манастирима, али имамо неке заиста велике уметнике у које свакако сада наша црквенија Ефимија. У манастиру Градац она је врло брзо окупила групу младих талентованих, веома школованих сликарки где је све што заживело.

Али да се вратимо вечерашњем поводу, изложби, односно црчежи-ма Ефимије Тојолски. Ови црчежи су веома модерни и свака култура, па и наша, српска, данас мало скрајнућа и материјално ледано на реју до-тађања што се иче Европе, треба бити поносна. У сликарству Ефимије Тојолски има муке, али за сваког хришћанина имати муку у живопису, то значи имати и успеху, имати наду, значи имати решење.

Њене слике су право и велико сликарство и надам се да ћете то и сами осетити ледатући њене црчеже. Уживајте.

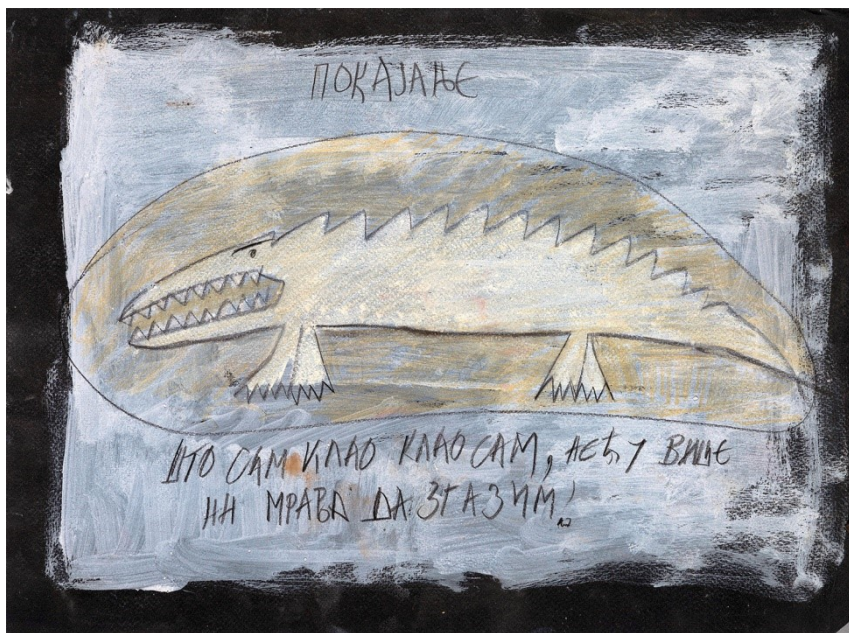
Веља Павловић

ТАМО ГДЕ ЈЕ МОЛИТВА

Један уважени митрополић је једном говорио на једном скупу, грчежи предавање и јавио се један човек који је ошприлике рекао следеће: „Добро, ви који сте у врху цркве зашто не предузмете...“ А он му је одговорио: „Па нисмо у врху цркве ми који имамо не знам каква звања, немо у врху цркве су они који се моле Богу. Значи, центар цркве је тамо где је молишва.“

Можеш и ти да будеш данас у врху цркве, хоћу рећи, пренесено у вези изложбе, прилика је да кажем, да центар уметности данас не мора да буде неко звучно место и да ми је сада овде, градо, што сам поново у Трсенику са вама и да сам се многа обрадовала када сам добила овај позив и ово је за мене једна неоновљива и јединствена прилика, да то буде овде и да ту буде, центар збивања... Уживајте.

Монахиња Ефимија (Тојолски)

Покајање I

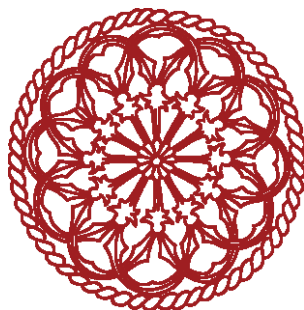
Цршеж I

Покајање II

Црпез II

музичка приношења

КАКО ЈЕ ТИХО ГОСПОДЕ

1

Верољуб Вукашиновић

Мирољуб Аранђеловић Расински

Глас 1 $\text{♩} = 43$
tr А
Глас 2 *p* у
Глас 3 *p* у

Мало брже

Ка - ко је ти - хо,
Ми - ри - шу ли - пе

Ка - ко је ти - хо,
Ми - ри - шу ли - пе

Ка - ко је ти - хо,
Ми - ри - шу ли - пе

Гос - по - де _____ у о - вој пор - ти кне - жев - ској _____
гос - по - ђе _____ у свет - лој ср - ми сло - вен - ској _____

Гос - по - де _____ у о - вој пор - ти кне - жев - ској _____
гос - по - ђе _____ у свет - лој ср - ми сло - вен - ској _____

Гос - по - де _____ у ов - ој пор - ти кне - жев - ској _____
гос - по - ђе _____ у свет - лој ср - ми сло - вен - ској _____

Премијерно изведено на завршној вечери „Јефимијиних дана“ 9. јуна 2017.
године у ипори манастира Љубосиње

2

Ка - ко је ти - хо, Гос - по - де У о - вој пор - ти
Ми - ри - шу ли - пе, гос - по - ђе У све - тлој ср - ми

Ка - ко је ти - хо, Гос - по - де У о - вој пор - ти
Ми - ри - шу ли - пе, гос - по - ђе У све - тлој ср - ми

Ка - ко је ти - хо, Гос - по - де У о - вој пор - ти
Ми - ри - шу ли - пе, гос - по - ђе У све - тлој ср - ми

rit.

кне - жев - ској до - ле - ђу пче - ле зла - тас - сте
сло - вен - ској се - стрин-ству поз - драв до - но - се

кне - жев - ској до - ле - ђу пче - ле зла - тас - сте
сло - вен - ској се - стрин-ству поз - драв до - но - се

кне - жев - ској до - ле - ђу пче - ле зла - тас - сте
сло - вен - ској се - стрин-ству поз - драв до - но - се

из _____ пче - ли - ња - ка мо - наш - ког А _____
од _____ О - ца на - шег не - бе - ског

из _____ пче - ли - ња - ка мо - наш - ког из _____ пче - ли - ња - ка
од _____ О - ца на - шег не - бе - ског од _____ О - ца на - шег

из _____ пче - ли - ња - ка мо - наш - ког из _____ пче - ли - ња - ка
од _____ О - ца на - шег не - бе - ског од _____ О - ца на - шег

3

ка - ко је ти - хо Го - спо - де

мо - наш - ког
не - бе - ског

мо - наш - ког
не - бе - ског

у о - вом хра - му о - са - ме чу - ју се са - мо

чу - ју се са - мо

чу - ју се са - мо

мо - ли - тве и ум - ни ша - пат ве - зи - ље

мо - ли - тве и ум - ни ша - пат ве - зи - ље

мо - ли - тве и ум - ни ша - пат ве - зи - ље

4

ка - ко је ти - хо, Гос - по - де у о - вој пор - ти
ми - ри - шу ли - пе, гос - по - ђе у свет-лој ср - ми

ка - ко је ти - хо, Гос - по - де у о - вој пор - ти
ми - ри - шу ли - пе, гос - по - ђе у свет-лој ср - ми

ка - ко је ти - хо, Гос - по - де у ов - ој пор - ти
ми - ри - шу ли - пе, гос - по - ђе у свет-лој ср - ми

mf

кне - жев - ској чу - ју се са - мо ми - ли - тве
сло - вен - ској

mf

кне - жев - ској чу - ју се са - мо ми - ли - тве
сло - вен - ској

mf

кне - жев - ској чу - ју се са - мо ми - ли - тве
сло - вен - ској

Смирено и спорије

и ум-ни ша - пат ве - зи-ље ка - ко је ти - хо Гос - по - де.
и ум-ни ша - пат ве - зи-ље ка - ко је ти - хо Гос - по - де.
и ум-ни ша - пат ве - зи-ље ка - ко је ти - хо Гос - по - де.

ЉУБОСТИЊА . ПЧЕЛИЊАК

2

Верољуб Вукашиновић

Мирољуб Аранђеловић Расински

Глас 1 $\text{♩} = 40$

Хрис-тос у се-бе пче-ли-це зби-ра Хрис-тос у се-бе

Глас 1

пче-ли-це зби-ра Хрис-тос у се-бе пче-ли-це зби-ра

Глас 2

Хрис-тос у се-бе пче-ли-це зби-ра

Глас 3

Хрис-тос у се-бе пче-ли-це зби-ра

Хрис-тос у се-бе пче-ли-це зби-ра

6

Хрис-тос у се-бе пче-ли-це зби-ра Хрис-тос у се-бе

Хрис-тос у се-бе пче-ли-це зби-ра Хрис-тос у се-бе

Хрис-тос у се-бе пче-ли-це зби-ра Хрис-тос у се-бе

пче-ли-це зби-ра пче-ли-це зби-ра

пче-ли-це зби-ра пче-ли-це зби-ра

пче-ли-це зби-ра пче-ли-це зби-ра

зе-маљ-ска зде-ла не-бе-ски мед ма-ти-ца Ма-ти

зе-маљ-ска зде-ла не-бе-ски мед ма-ти-ца Ма-ти

зе-маљ-ска зде-ла не-бе-ски мед ма-ти-ца Ма-ти

7

пче - ли - њи ред над црк - вом зво - но кроз вре - ме сви - ра

пче - ли - њи ред над црк - вом зво - но кроз вре - ме сви - ра

пче - ли - њи ред над црк - вом зво - но кроз вре - ме сви - ра

Хрис-тос у се - бе пче - ли - це зби - ра пче - ли - це пче - ли - це

Хрис-тос у се - бе пче - ли - це зби - ра пче - ли - це пче - ли - це

Хрис-тос у се - бе пче - ли - це зби - ра пче - ли - це пче - ли - це

Успорити...

Хрис-тос зби - ра пче - ли - це пче - ли - це зби - ра.

Хрис-тос зби - ра пче - ли - це пче - ли - це зби - ра.

Хрис-тос зби - ра пче - ли - це пче - ли - це зби - ра.

ЉУБОСТИЊСКЕ ЛИПЕ

3

Верољуб Вукашиновић

Мирољуб Аранђеловић Расински

♩ = 45

Глас 1

Глас 2

Глас 3

То ни - су ли - пе крај дру - ма што дне - вне ка - зу - ју
О - не су сиш - ле из шу - ме да при - ме да при - ме
То дру - ма што
О шу - ме да

1. 2.

то ни - су ли - пе крај
ве - сти бла - го - вес - ти то ни - су ли - пе крај
ве - сти бла - го - вес - ти то ни - су ли - пе крај

дру - ма што дне - вне ка - зу - ју вес - ти
дру - ма што дне - вне ка - зу - ју вес - ти
дру - ма што дне - вне ка - зу - ју вес - ти

9

о - не су сиш-ле из шу - ме да при-ме да при-ме бла-го-вес-ти___

о - не су сиш-ле из шу - ме да при-ме да при-ме бла-го-вес-ти___

о - не су сиш-ле из шу - ме да при-ме да при-ме бла-го-вес-ти___

Успорити... *У темпу 1*

да при-ме при - ме бла-го-вес-ти___ да бла-го-сло-ве-не и сме - рне

да при-ме при - ме бла-го-вес-ти___ да бла-го-сло-ве-не и сме - рне

да при-ме при - ме бла-го-вес-ти___ да бла-го-сло-ве-не и сме - рне

mf

ми - рис - не ра - ши - ре две - ри да бу - ду

ми - рис - не ра - ши - ре две - ри да бу - ду

ми - рис - не ра - ши - ре две - ри да бу - ду

10

је - ди - ни - це мер - не да бу - ду љу - бос - тињ - ске ли - пе

је - ди - ни - це мер - не да

је - ди - ни - це мер - не да

ска - заљ - ке у - ма у ве - ри у ве - ри да бу - ду ли - пе

ска - заљ - ке у - ма у ве - ри у ве - ри да бу - ду ли - пе

ска - заљ - ке у - ма у ве - ри у ве - ри да бу - ду ли - пе

Успорити...

љу - бос - тињ - ске ли - пе ска - заљ - ке у - ма у ве - ри.

љу - бос - тињ - ске ли - пе ска - заљ - ке у - ма у ве - ри.

љу - бос - тињ - ске ли - пе ска - заљ - ке у - ма у ве - ри.

МОЛИТВА ИЗУМИТЕЉА

4

Верољуб Вукашиновић

Мирољуб Аранђеловић Расински

$\text{♩} = 50$

Глас 1

Бо - же, дај ми је - дан зрак, да ос - вет - лим људ - ски мрак.
Бо - же, дај ми му - њин прут, да ос - вет - лим зем - ни кут.

Глас 2

Бо - же, дај ми је - дан зрак, да ос - вет - лим људ - ски мрак.
Бо - же, дај ми му - њин прут, да ос - вет - лим зем - ни кут.

Глас 3

Бо - же, дај ми је - дан зрак, да ос - вет - лим људ - ски мрак.
Бо - же, дај ми му - њин прут, да ос - вет - лим зем - ни кут.

Бо - же, дај ми ум - ни лет, да ос - вет - лим чи - тав свет
Бо - же, дај ми ум - ни лет, да ос - вет - лим чи - тав свет
Бо - же, дај ми ум - ни лет, да ос - вет - лим чи - тав свет

Успорити...

да ос - вет - лим чи - тав свет Бо - же, дај ми ум - ни лет
да ос - вет - лим чи - тав свет Бо - же, дај ми ум - ни лет
да ос - вет - лим чи - тав свет Бо - же, дај ми ум - ни лет

12 $\text{♩} = 70$

mf Ов - де та - ма, ов - де грак_____

mf Ов - де та - ма, ов - де грак_____

mf Ов - де та - ма, ов - де грак_____

Бо - же, дај ми је - дан зрак_____

Бо - же, дај ми је - дан зрак_____

Бо - же, дај ми је - дан зрак_____

Ар - хан - гел - ских си - ла знак, да ос - вет - лим

Ар - хан - гел - ских си - ла знак, да ос - вет - лим

Ар - хан - гел - ских си - ла знак, да ос - вет - лим

13

да ос - вет - лим људ - ски мрак Бо - же дај ми је - дан зрак

да ос - вет - лим људ - ски мрак Бо - же дај ми је - дан зрак

да ос - вет - лим људ - ски мрак Бо - же дај ми је - дан зрак

да ос - вет - лим људ - ски мрак људ - ски мрак

да ос - вет - лим људ - ски мрак људ - ски мрак

да ос - вет - лим људ - ски мрак људ - ски мрак

rit. људ - ски мрак *mf* он - де зве - зда

mf људ - ски мрак *mf* он - де зве - зда

mf људ - ски мрак *mf* он - де зве - зда

14

он - де пут, ————— ов - де су - мня,

он - де пут, ————— ов - де су - мня,

он - де пут, ————— ов - де су - мня,

ов - де слут, ————— Бо - же дај ми му - њин прут,

ов - де слут, ————— Бо - же дај ми му - њин прут,

ов - де слут, ————— Бо - же дај ми му - њин прут,

да ос - вет - лим да ос - вет - лим зем - ни кут

да ос - вет - лим да ос - вет - лим зем - ни кут

да ос - вет - лим да ос - вет - лим зем - ни кут

15

Бо - же дај ми му - њин прут да ос - вет - лим зем - ни кут

Бо - же дај ми му - њин прут да ос - вет - лим зем - ни кут

Бо - же дај ми му - њин прут да ос - вет - лим зем - ни кут

mf *pp* *Успорити*

зем - ни кут

зем - ни кут

зем - ни кут

У темпу ТИХО

Та - мо по - ток, та - мо цвет,

Та - мо по - ток, та - мо цвет,

Та - мо по - ток, та - мо цвет,

16

с - - нер - ги - ја див - них крет,____

с - - нер - ги - ја див - них крет,____

с - - нер - ги - ја див - них крет,____

Бо - же, дај ми ум - ни лет, да ос - вет - лим

Бо - же, дај ми ум - ни лет, да ос - вет - лим

Бо - же, дај ми ум - ни лет, да ос - вет - лим

да ос - вет - лим чи - тав свет Бо - же дај ми ум - ни лет

да ос - вет - лим чи - тав свет Бо - же дај ми ум - ни лет

да ос - вет - лим чи - тав свет Бо - же дај ми ум - ни лет

17

да ос - вет - лим чи - тав свет чи - тав свет

да ос - вет - лим чи - тав свет чи - тав свет

да ос - вет - лим чи - тав свет чи - тав свет

чи - тав свет

Бо - же, дај ми је - дан зрак,

чи - тав свет

чи - тав свет

чи - тав свет

да ос - вет - лим људ - ски мрак. Бо - же, дај ми му - њин прут,

Бо - же, дај ми му - њин прут,

18

да ос - вет - лим зем - ни кут Бо - же дај ми Бо - же, дај ми ум - ни лет,
да ос - вет - лим зем - ни кут Бо - же дај ми Бо - же, дај ми ум - ни лет,
Бо - же дај ми Бо - же, дај ми ум - ни лет,

да ос - вет - лим чи - тав свет да ос - вет - лим чи - тав свет
да ос - вет - лим чи - тав свет да ос - вет - лим чи - тав свет
да ос - вет - лим чи - тав свет да ос - вет - лим чи - тав свет

Успорити

Бо - же, дај ми ум - ни лет да ос - вет - лим чи - тав свет.
Бо - же, дај ми ум - ни лет да ос - вет - лим чи - тав свет.
Бо - же, дај ми ум - ни лет да ос - вет - лим чи - тав свет.

МОЛИТВА ЗА БЛАГОСЛОВ У ПЧЕЛИЊАКУ ЉУБОСТИЊСКОМ

5

Верољуб Вукашиновић

Мирољуб Аранђеловић Расински

♩ = 70

Глас 1
За бла - гос - лов Те мо - лим мо - лим

Глас 2
За бла - гос - лов Те мо - лим мо - лим

Глас 3
За бла - гос - лов Те мо - лим мо - лим

3 ма - ти - це из ви - си - на на - ших се ду - ша
кра - љи - це муд - рих пче - ла раз - јас - ни на - ше

3 ма - ти - це из ви - си - на на - ших се ду - ша
кра - љи - це муд - рих пче - ла раз - јас - ни на - ше

ма - ти - це из ви - си - на на - ших се ду - ша
кра - љи - це муд - рих пче - ла раз - јас - ни на - ше

се - ти Ти, мај - ко Бож - јег си - на
ми - сли про - све - тли на - ша де - ла

се - ти ду - ша на - ших Ти, мај - ко Бож - јег си - на
ми - сли на - ше мис - ли про - све - тли на - ша де - ла

се - ти ду - ша на - ших Ти, мај - ко Бож - јег си - на
ми - сли на - ше мис - ли про - све - тли на - ша де - ла

20

1. 2.

Ти, мај - ко Бож - јег — си - на За си - на

Ти, мај - ко Бож - јег си - на За си - на

Ти, мај - ко Бож - јег си - на За си - на

f не - ка пра - ши - на те - шка на нас је да - вно

f не - ка пра - ши - на те - шка на нас је да - вно

f не - ка пра - ши - на те - шка на нас је да - вно

ле - гла у - чвр - сти на - ше — са - ће

ле - гла у - чвр - сти на - ше — са - ће

ле - гла у - чвр - сти на - ше — са - ће

21

про-чи-сти на-ша ле-гла Ти мај-ко Бо-жјег си -

про-чи-сти на-ша ле-гла Ти мај-ко Бо-жјег си -

про-чи-сти на-ша ле-гла Ти мај-ко Бо-жјег си -

tr
- на За бла-го-слов Те мо-лим мо-лим

tr
- на За бла-го-слов Те мо-лим мо-лим

tr
- на За бла-го-слов Те мо-лим мо-лим

3
пра-мај-ко у ро-зе-ти Ти, чис-ти-ја од кри-на

3
пра-мај-ко у ро-зе-ти Ти, чис-ти-ја од кри-на

3
пра-мај-ко у ро-зе-ти Ти, чис-ти-ја од кри-на

22

tr на - ших се ду - ша се - ти Ти, мај - ко Бож - јег
tr на - ших се ду - ша се - ти ду - ша на - ших Ти, мај - ко Бож - јег
tr на - ших се ду - ша се - ти ду - ша на - ших Ти, мај - ко Бож - јег

си - на Ти, мај - ко Бож - јег — си - на
си - на Ти, мај - ко Бож - јег си - на
си - на Ти, мај - ко Бож - јег си - на

Успорити

за бла - го - слов Те мо - лим мај - ко мо - лим. *pp*
за бла - го - слов Те мо - лим мај - ко мо - лим. *pp*
за бла - го - слов Те мо - лим мај - ко мо - лим. *pp*

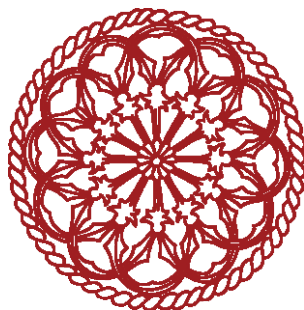

фото-документација

ФОТОГРАФИЈЕ 30. „ЈЕФИМИЈИНИХ ДАНА“
/5-9. јун 2017. године/

*Јелена Јовановић-Жиџон
изјавила је „Похвалу“*

*Мирослав Максимовић –
беседа наирађеној*

*Герасим Аџанасковић, председник СО Трстеник, уручује награду „Јефимијин
вез“ ђеснику Мирославу Максимовићу*

*Љубиша Марковић,
ошворио је манифестацију*

*Др Даница Андрејевић,
говори „Беседу“*

*Клеопатра Либери,
песникиња из Грчке*

Зоран Хр. Радисављевић

Милица Бакрач

Иванка Радмановић

Дејан Алексић

Андрија Радуловић

Милан Вучићевић

*„Вече Мајије Бећковића“ у Сали Дома културе у Трсџенику
7. јуна 2017. године*

*Камерна сцена „Калдрма“ у фоајеу Дома културе у Трсџенику – учесници на
представљању Годишњака „Љубосићкиња ириношења“*

Сликарка монахиња Ефимија (Тојолски) и Веља Павловић на ошварању њене изложбе црпјежа „ЛОВЕ ХУРТС“ у Ликовном салону Дома културе Трстеник

„Љубоспийнско јоспјољубље“ – јесникиња Клеојайтра Либери из Грчке и јесник Андрија Радуловић из Црне Горе

Учесници „Окруілој сїола“ – на шему „Светїа Пеїка и Лазаревиї“

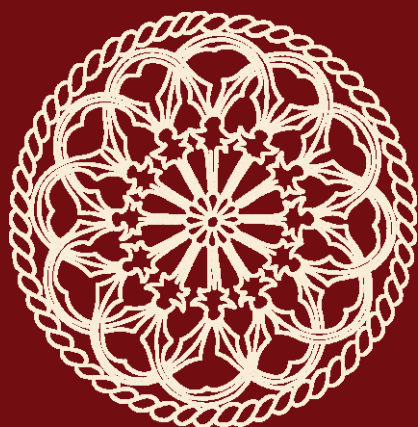
*Трио „Аллилуа“ из Београда на завршној вечери йриликом извођења композиција
Мирољуба Аранђеловића Расинскої из циклуса „Пчелињак Госиодњи“
на сїихове Верољуба Вукашиновића*

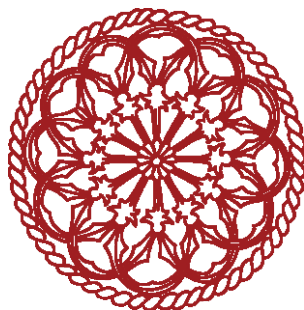
Хор „Вода жива“ из Ниша на оџварању „Јефимијиних дана“

Певачко друштво „Бошко Јујевић“ из Трсјеника

ПРИЛОЖИ

іраїови ірошли

Велибор Лазаревић

НЕКА НАСЕЉА У ДОЛИНИ КРУШЕВАЧКЕ МОРАВЕ

Мало је позната стварна прошлост неких насеља у долини крушевачке Мораве. Нека су се рађала и нестајала: Лазац, Предор и Трнове у беловодском атару, Конванлук у јасичком, левоморавска Стопања у коњушком и селиштанском, Пањак Дренова у Дреновачком... Нека су се рађала и нестајала. Нека су нестајала и обнављала се у новим условима (Бела Вода). Нека су била стална, а нека привремена или сезонска.

Овај рад је мали прилог о тим насељима.

СТОПАЊА

Левоморавска Стопања која је била насупрот данашње десноморавске Стопање први пут се спомиње 1595. године у дефтеру за овчарину Јагодинског кадилука.¹ Приликом разграничења између Турске и Аустрије 1717. године дошло је до спора око Стопање коме ће припасти јер се налазила на острву између два речна тока Западне Мораве.

Пошто је тада припала, бар тај острвски део, аустријској страни, она ће од тада припадати Београдском пашалуку, мада се чини да је у време прве Милошеве владе припадала лесковачком, односно крушевачком.

Стопања² или Стопањче се више пута помиње на аустријским картама почетком XVIII века.

У инструкцијама фелдмаршала Секендорфа од 15. јуна 1737. године за извиђање пограничног терена према Турској наводи се „један од тих подељених инжињера са својом пратњом ће кренути узводно дуж Мораве према Стопањи и Ласцу који се налази на самој реци, а ако је могуће, и према Крушевцу и изворишту реке Расине на турској страни...“³

¹ Ђ. Р. Симоновић, *Левач I*, Рековац – Београд, 1983, стр. 23.

² Од овог насеља данас је остао само топоним о коме је Јован Мишковић 1885. године записао да је то простор „од 40-50 пл. на источној страни села В. Дрнове“. (Јован Мишковић, *Топографски речник јагодинској окупације*, Гласник 61, Београд, 1885, стр. 176). Мишковић је записао два топонима Стопање, овај источно од Велике Дрнове и други, југозападно од села Коњуха о коме каже: „Раван простор под родном земљом, југозападно од села Коњуха, простор 30-40 плугова, под родном земљом.“ (стр. 176). На два начина објаснио је један исти топоним, а то је нестало насеље левоморавске Стопање.

³ Инструкција у оригиналу на немачком језику налази се у Државном архиву у Мађарској под сигнатуром Е 303, а наведено према Животију Живановићу, *Стопања*, 1997, стр. 28.

Стопању или Кућишта, како се доцније називало то селиште, спомињу и доцнији записивачи: „Стопања, простор од 40-50 пл. на источној страни села Велике Дренове.“⁴ „Стопања, раван простор под родном земљом, југозападно од села Коњуха, простор 30-40 плугова, под родном земљом.“⁵ „Кућишта, зове се место, гди је старо село било, на западној страни села Селишта, под родном земљом, од 50-60 пл.“⁶ „Трњаци или Кућишта, на јужној страни села у кључу до Мораве, родна земља од 50-60 плуга, хатар села Коњуса.“⁷ „Трњаци, зове се простор поред Мораве, на јужној страни села Селишта од 50-60 пл.“⁸

Стопања, Кућиште и Трњаци имају исти број плугова земље и, заправо, овде је реч о три назива за исто насеље само се први односио на живо насеље, а други и трећи на бивше.

Трњаци, пошто имају исти број плугова, и у једном и у другом случају односе се на исти топоним, с тим што га у једном случају Мишковић смешта у Селиште, а други пут у коњушки атар.

По свему судећи, левоморавска Стопања је била уточиште за многе пребеглице из Турске, а иначе и за све оне који су се пресељавали с десне на леву обалу Западне Мораве, прво прихватно насеље у коме су најтежи невољници немајући куд даље, остајали на сиротињској земљи, стешњени између већ ојачалих суседних насеља Беле Воде, Коњуха и Велике Дренове.⁹

Левоморавска Стопања налазила се на самој обали Мораве између данашњег села Селиште и потока Коњушака. Изгледа да је након њеног расељења то место прозвано Кућишта. То подручје се називало и Трњаци што указује на то да тај простор неко време по иселењу становништва није био обрађиван.¹⁰

⁴ Јован Мишковић, *Топографски речник јабдинској околине*, Београд, 1885, стр. 176.

⁵ *Истио*, стр. 176.

⁶ *Истио*, стр. 105.

⁷ *Истио*, стр. 186.

⁸ *Истио*, стр. 186.

⁹ Селиште се појављује у пописима тек 1845. године када је имало 60 кућа са 358 становника, а Пањак Дренова 1822. године са пореских глава и арачких глава. (Ђ. Р. Симоновић, *Левац I*, Рековац – Београд, 1983, стр. 44).

¹⁰ За тај топоним Мишковић наводи истоветне податке, као и за Кућишта у једном случају смештајући га у атар села Коњуса, а у другом је то „простор поред Мораве, на јужној страни села Селишта од 50-60 пл.“ (Јован Мишковић, стр. 186).

Да он заиста поистовећује Трњаци и Кућишта види се по томе што каже Трњаци или Кућишта. (*Истио*, стр. 186).

Украдена девојка Стопањка

Живко Шокорац пише из Медвеђе 27. јуна 1825. године кнезу Милошу: „Високомилостиви Господару, Господару здравствујте: ваше писмо примили јесмо и разумели што нам пишете за Стопањце што се ајан крушевачки тужи дасу Стопањци отимали девојку у крушевачкој, то није право казао негосу из крушевачке стопанску девојку отели у винограда у жупи радећи виноград тојес девојка Милосава Кезића из Стопање он ће Вам и усмено казати како су га гађали и девојку отели и девојка неће за онога момка који је отео. Ајан после од њега узео и другому дао силом за 60 гроша и девојка јоште венчана није ниће попови венчати силом: такођер мисмо њи призвали оне коису под ваш skut дошли они немисле на другу страну никуд ни имају од вас куда.“¹¹

Из Кнежеве канцеларије 27. јуна 1825. године „одговорено кн. Живку Шокорцу од данашњег датума у призренију Стопањаца; будући да је сасвим Вренчевић, ајан Крушевачки друкчије ствар описао и јавио и зато да се састане са кн. Милетом и оба отиду у Јасику и поступе по писму писаном кн. Милети под Но 1147, касателно ајана.“¹²

Истог дана из Кнежеве канцеларије у Крагујевцу 27. јуна 1825. године „писато кн. Милети Радојковићу како је пређе ајан крушевачки Вренчевић Господару писао да су Стопањци, пре неколико дана, некакову девојку хтели из Крушевачке отети, и да су могли сви онде изгинути. И Господар овим поводом разјарен на Стопањце, писао кн. Шокорцу да ове унутреност кнежине своје премести. Данас, пак, дође известије од кнеза Живка Шокорца да су људи из Крушевачке, од Милосава Кезића из Стопање, радећи у винограду у Жупи (девојку) отели; – девојка не хотећи поћи за момка који ју је отео, ајан за 60 гроша даје (је) другом, – а поп видећи несоизволеније девојачко, није их још венчао. Тога ради он, саставши се са кн. Шокорцем, да отиду у Јасику и призову бега, и живо му представе зашто (на)пушта људе да девојке отимају и после лаже и сасвим друго Господару пише, и мал није се све оно село због њега раселило. Зар је онде постављен да завађа људе и кавгу чини, отете девојке да продаје; ако може по оној нахији девојке продавати, у овом Пашалуку то чинити не може. Девојку отету одмах да поврати, иначе биће Господар принуђен своје људе напустити и све отимаче сатрти, а потом подробно описати паши каварства догађајући се поводом његовим, на граници свих две(ју) нахија.“¹³

¹¹ Кнежева канцеларија, X стр. 418.

¹² Василије Крестић, Никола Петровић, *Прошколок кнеза Милоша Обреновића 1824-1825*, Београд, 1973, стр. 439.

¹³ Исто, стр. 438-439.

Милета Радојковић пише кнезу Милошу 4. јула 1825. године: „Не пропуштам вашем Сијатељству јавити како смо примили ваше послато писмо заради оне девојке стопанске Вучене да се састанемо сас бегом крушевачким и ми смо ктели онда једнак, али бег отишао у Лесковац, и сад дошао синоћ, то ће бити јулија 3, на конак и готви пашинем сину конак и вечерас му се надају да дође у Крушевац говор међу њима, оће порез да режу, а ми по ваше заповести оћемо сад да идемо да се саставимо с бегом и за све разговоримо.“¹⁴

Расправа око Стопање коме ће припадати београдском или крушевачком спахији – Пишање стопањске мирије

Живко Шокорац из Белушића 24. јула 1824. године пише кнезу Милошу: „Јављамо Вама заради Мијаила, Вулете и Милована из Стопање која је према Великој Дренови кои више речени троица седе на земљи биоградској и Турцима мириу дају пак се моле изискавају да буду овамо и са мириом кад су на земљи биоградској, још неке друге куће имаду на крушевачкој земљи онде близу на муши пак и они говоре да сићу на биоградски сент зато ја јављам вама на ваше благорасудженије коме буде ваша воља приносим и остајем и јесам ваш покорњејши слуга.“¹⁵

Живко Шокорац из Медвеђе пише 2. августа 1824. године кнезу Милошу: „Ваше почитаемо писмо примили јесмо и разумели што нам пишете да јавимо Стопањцима да дођу до вас. Ето и пошаљемо кои ће ју сами казивати код вас ето полази Мијаило Недељковић и Вулета Симоновић.“¹⁶

Из Кнежеве канцеларије у Крагујевцу 4. августа 1824. године отишао је „одговор кн. Живку Шокорцу у Левчу на писмо његово од 2. т. м. да са (ст)опањцима Мијајлом Недељковићем и Вулетом Симоновићем желећи прећи исмиријом на нашу страну гди земљу држе, пређе у крушевачку и закаже тамо да га нико не узнемирује за мирију.“¹⁷

Ово би могло да значи да су иако са земљом прешли на ову страну мирију плаћали на десној страни Мораве, па су желели да то поправе.

¹⁴ Архив Србије, Београд, Кнежева канцеларија, X стр. 421.

¹⁵ Архив Србије, Београд, КК X 368. (документа су дата у оригиналу без правописних исправки).

¹⁶ Архив Србије, Београд, КК X 370.

¹⁷ Василије Крестић, Никола Петровић, *Навођено дело*, стр. 16.

Живко Шокорац 14. новембра 1824. године пише кнезу Милошу: „Јављамо вама да смо на позивање бегово крушевачког хајана по заповести вашој одашли смо у Крушевац и састали се с њиме. Он ништа није имао више разговора само преставља заради Стопање и моли се вама да му се не би одузела овамо под овај пашалук и каже ако ми одузне господар оћу изгубити овај лебац којем се он и учинио чираком те јем парче леба овде и каже паша да му говори докле је био Сејдија то се не узме, како ти наста, оно се узме, и ми смо њему показали да то господар не узимње него спахија кога је земља под београдски пашалук. Истина Господару, ако би се повратила њима Стопања, они људи не би имали прилике онде седети, зато вама јављамо на ваше благо расужденије.“¹⁸

Из Кнежеве канцеларије у Крагујевцу 15. новембра 1824. године „одговорено кн. Живку Шокорцу на писмо његово од 14. т. м. да је добро ајану крушевачком Амед-бегу¹⁹ за село Стопању одговорио и да у прилици опет тако одговори да се Господар не може у то мешати спахијске земље или одвајати или присвајати, то стоји на спахијама.“²⁰

Из Кнежеве канцеларије у Крагујевцу 2. децембра 1824. године под бр. 2390 „писато ч. Шашид-паши у Лесковцу да у господаревој власти не стоји ни један пед (аљ) земље к овом Па(ша)луку прилепити, ни пак од њега одвојити, зато не може му ни Стопању уступити. Господар није берате спахијама давао да може с њима и владати. Стопањци кад су прешли амо,²¹ Господар сам је се зачудио и спахију уздржао да није арзоал²² ч. везиру нашем Абдурахим-паши за Стопању дао, а други пут да га неће моћи уздржати.“²³

Из Кнежеве канцеларије у Крагујевцу 21. децембра исте године „писано кн. Живку Шокорцу у Полни како тамо одлази стопањски спахија, зато да му једног од својих момака даде да може своје од сељака покупити.“²⁴ Из овога се види да је турски спахија и 1824. године још увек наплаћивао спахијски десетак од житеља левоморавске Стопање.

¹⁸ Архив Србије, Београд, КК Х 388.

¹⁹ Амед-бег Вренчевић.

²⁰ Василије Крестић, Никола Петровић, *Навођено дело*, стр. 141.

²¹ Вероватно се мисли кад су прешли са десне на леву обалу Западне Мораве.

²² Арзоал – представка, меморандум, молба.

²³ Василије Крестић, Никола Петровић, *Навођено дело*, стр. 160.

²⁴ *Истио*, стр. 181.

Из Књажеве канцеларије 8. јула 1825. године „писано кн. Милети Радојковићу у Катуну да је опет Шашид паша из Лесковца за Стопању писао и захтева да се к(а) крушевачкој придода, но он у призрењу овом да поступа по пређе, касателно овог предмета, даном му наставленију.“²⁵

Истог дана књаз Милош из Кнежеве канцеларије у Крагујевцу пише Смаил-бегу сину Шашид-пашином у Крушевцу: „Ја сам ваше писмо исправно примио и разабро што ми пишете за Стопању. Ја сам кн. Милети дао заповест да тамо с Вама уреди за Стопању, које ћете и од вашег човека разабрати.“²⁶

Из овога се види да је Шашид-паша, који је тада седео у Лесковцу, био надлежан за Стопању, односно желео је да је присвоји можда зато што су то биле његове пребеглице или их је Морава, пак, предвојила од њега. За то је био овлашћен његов син, Смаил-бег, који је те године седео у Крушевцу.

Књажева канцеларија из Крагујевца 9. августа 1825. године шаље „одгов(ор) ајану крушевачком Ахмет-бегу Вренчевићу на писмо његово од 6. т. м. у призрењу Стопањаца, да су они онде с господарским дозвољенијем заостали док своју летину оберу, а после овога чиниће се за њих друго расположење.“²⁷

Из Књажеве канцеларије у Крагујевцу 5. септембра 1825. године „писано кн. Милети Радојковићу у Н. јагодинској, да од људи предела Шашид-пашиних и предела Осман-пашиних харач не наплаћује, будући и они од наших не наплаћују.“²⁸

Ово би могло да значи да је дошло до неког споразума да Милета Радојковић пребеглицама са Шашид-пашиних страна не наплаћује харач, будући да он то не чини са своје стране нашим пребеглицама.

Стопањци-разбојници

Левоморавски Стопањци су правили проблеме својој околини тако да је из Кнежеве канцеларије у Крагујевцу 1. априла 1825. године писано „кн. Милети Радојковићу“²⁹ како му се прилаже једно писмо од

²⁵ *Истио*, стр. 450.

²⁶ Василије Крестић, Никола Петровић, *Навођено дело*, стр. 450.

²⁶ Архив Србије, Београд, Министарство финансија, ЗТ, Тефтер арачшки, капетанија левачка, нахија јагодинска, 1832. године, инв. бр. 587.

²⁷ *Истио*, стр. 477.

²⁸ *Истио*, стр. 503.

²⁹ Интересантно је да се он у вези са Стопањом 1824. године обраћа левачком кнезу, Живку Шокорцу, а 1825. године темнићком, Милети Радојковићу.

Ахмед-бега, ајана крушевачког, у призрењу Стопањаца, замет(н)увших кавгу на сабору у Белуће³⁰ да сам изађе у Стопању и извиди како је ово било, и ове Стопањце једанпут у ред доведе. Иако их не би могао примирити, а оно да их пресели унутреност или Левча или Нахије пожешке.“³¹

Симо Вукићевић 28. јануара 1826. године из Опарића пише кнезу Милошу: „Писмо ваше милостиво, примо сам, од 22. Јануарија и разумео што ми пишете, заради онога убилца из Крушевачке Нахије из Села Стопање кои је убио кирицију у Стопањи и исти овај убилац пребеглао овамо у Страгаре с децом и женом и овди сам га уватио и по ваше заповести ето га шиљем к вама.“³²

Стопања у сџаџијским појисима

Левоморавска Стопања је 1476. године уписана у турском дефтеру кадилука Смедерево и била је у поседу Мустафа бега Чешнигара у зеамету Лепеница субашилуку Трстеник са 58 кућа и две воденице,³³ 1824. године имала 11 кућа, а потом вероватно скупа са десноморавском 1825. године 46, 1826 – 51, 1827 – 65, 1828 – 65, 1829. године 56,³⁴ 1831. године 56 кућа; 1832. године имала је 58 кућа³⁵ са 65 пореских глава, 80 бећара и 145 арача.³⁶

У тефтеру чибучком за 1825. годину из Стопање у кнежини Левач уписани су: Петар Трипковић са 18 брова, Милко стари са 10 брова, Јован Радисављев са 30, Милоје Мрмошан са 15, Маријан Мијалиловић са 40, Агатон Митровић са 6, Милан Нешић са 8, Недељко Величков са 25, Митар биров са 30, Илија Анђелић са 35, Јован Бугарин

³⁰ Мисли се на манастир Велуће.

³¹ Василије Крестић, Никола Петровић, *Навођено дело*, стр. 334.

³² Архив Србије, Београд, Кнежева канцеларија, X 435.

³³ *Турски кашаџарски појиси неких пограничја Западне Србије XV и XVI век I*, приредио Ахмет Аличић, Чачак, 1984, стр. 241.

³⁴ Наведено према Животију Живановићу, *Стопања*, 1997, стр. 86, Аутор је у овој монографији левоморавску Стопању поистовећивао са десноморавском иако је јасно да десноморавска која је у првој половини XIX века била бројнија – није никада припадала капетанији левачкој, као што је то била левоморавска Стопања. Једино им је име било заједничко.

³⁵ Бранко Перуничкић, *Светозарево 1806-1915*, Светозарево, 1975, стр. 250, 252, 254, 256, 258, 260. и 287.

³⁶ Архив Србије, Београд, Министарство финансија, ЗТ, *Тефтер арачки, кашаџанија левачка, нахија јатодинска, 1832. године*, инв. бр. 587.

са 4, Павле Кезић са 25, Марко Вуловић са 11, Милисав Кеза са 9, Златко Бугарин са 11 и Лазар Ивановић са 10 брава. Левачка Стопања је укупно имала 287 брава оваца и коза.³⁷

Према протоколу спахијских прихода Нахије јагодинске, Капетаније левачке за 1831. годину у Стопањи су пописани: Пеша Недељковић, Томо Кованчић, Сава Ратајац, Томо Перуничкић, Анђелко Неђић, Милета Јовановић, Миленко Радовановић, Мита Батоћанин, Миленко Џамбас, Симо Паљевштица, Радован Анђелић, Анђелко Ђорђевић, Маринко Унић, Вулета Симоновић, Милосав Кеза, Стојан Бугарин, Петар Кулунча, Марјан Мијатовић, Ђоко Вуловић, Анта Николић, Радован Бојанић, Вујадин Митић, Иван Џамбас, Иван Лимић, Милован воденичар, Милосав Милковић Ђирић, Марко Лимић, Илија Ђорђевић, Мијаило Рачић, Ристо Џамбас, Јован Трипковић, Марко Тртошанин, Јевта Антић, Јован Бугарин, Лазар Џамбас, Милисав Мијајиловић, Радое Паћуровић, Павле Кеза, Милое Цветковић, Живко Вуксановић, Никола Батоћанин, Милета Лимић, Паја Нешић, Милко Унић, Вилип Стојковић, Милован биров, Стојадин Нешић, Вучко Шорић, Стевана удовица, Илија Џамбас,³⁸ Гарвило стари, Милисав Витковац, Милутин Витковац, Јован Батоћанин, Мијаило Шарић, Станко Вуловић, Недељко Баћоглавац, Гмитар биров, Јанко Зарић, Агатон Паљевштица, кмет од села.³⁹

У списку пешака и коњаника у Левачкој капетанији које је написао и упутио кнезу Милошу Живко Шокорац 12. марта 1832. године из Стопање су пописани: Јован Трипковић, Симо Ристић, Милоје Цветковић, Максо Милојевић, Радосав Биров, Милосав Нешић, Илија Стојановић, Миљко Кезић, Радован Анђелић, Миладин Пешић, Тома Позлеђић, Вучко Шорић, Милета Батоћанин, Милија Радојевић и Илија Радосављевић.⁴⁰

У тефтеру спахијских прихода за 1833. годину види се број пунолетних мушких глава и број свиња и кошница којима је село располагало. Тако су пописани:

³⁷ Архив Србије, Министарство финансија, ЗТ, *Тефшер чибучки у Кнежини Левча, Нахија јагодинска 1825*, инв. бр. 307.

³⁸ Занимљиво да се у попису спомињу четири џамбаса (прекупца, трговца стоком), два бирова и један воденичар, што говори о њиховом занимању.

³⁹ Архив Србије, Мин. фин. ЗТ, *Прошол кол прихода спахијских, нах. јагодинске, Капетаније левачке, 1831*, 26-28.

⁴⁰ Бранко Перуничкић, *Светозарево 1806-1915*, Светозарево, 1975.

Миленко Чамбаљ (Џамбас?) за 1 главу плаћао 2 гроша чаршијска главнице, за попашу 3 свиње 12 пара.

Вујадин Павловић за 1 главу плаћао 2 гроша чаршијска главнице, за попашу 4 свиње 16 пара.

Марин Унић за 1 главу плаћао 2 гроша чаршијска главнице, за попашу 15 свиња 1 грош и 20 пара, за 1, 1/2 оку меда 1 грош и 35 пара.

Лазар Чамбаљ (Џамбас?) за 3 главе плаћао 6 гроша чаршијска главнице, на казан 2 гроша, за попашу 10 свиња 1 грош, за 1/2 оке меда 25 пара.

Миле Цветковић за 1 главу плаћао 2 гроша чаршијска главнице, за попашу 5 свиња 20 пара.

Пеша Бугарин за 2 главе плаћао 4 гроша чаршијска главнице, за попашу 6 свиња 24 паре, за 2 оке меда 2 гроша и 20 пара.

Милко Унић за 1 главу плаћао 2 гроша чаршијска главнице, за попашу 10 свиња 1 грош.

Илија Ђорђевић за 1 главу плаћао 2 гроша чаршијска главнице, за свадбину 2 гроша, за попашу 10 свиња 1 грош.

Стеван Мандић за 1 главу плаћа 2 гроша чаршијска главнице, за попашу 2 свиње 8 пара.

Живко Вучетић за 1 главу плаћао 2 гроша чаршијска главнице, за попашу 4 свиње 16 пара.

Радован Бојанић за 1 главу плаћао 2 гроша чаршијска главнице, за попашу 2 свиње 8 пара.

Милета Баргић за 1 главу плаћао 2 гроша чаршијска главнице, за попашу 3 свиње 12 пара.

Радоје пандур за 1 главу плаћао 2 гроша чаршијска главнице, за попашу 4 свиње 16 пара.

Радован Анђелић за 1 главу плаћао 2 гроша чаршијска главнице, за попашу 6 свиња 24 паре, за 1/2 оке меда 25 пара.

Тома Николић за 1 главу плаћао 2 гроша чаршијска главнице, за попашу 6 свиња 24 паре, за 1/2 оке меда 25 пара.

Јован Антић за 1 главу плаћао 2 гроша чаршијска главнице, за попашу 2 свиње 8 пара.

Гмитар биров за 2 главе плаћао 4 гроша чаршијска главнице, за попашу 10 свиња 1 грош.

Анђелко Недић за 1 главу плаћао 2 гроша чаршијска главнице, за попашу 2 свиње 8 пара.

Милосав Мијаилов за 1 главу плаћао 2 гроша чаршијска главнице, за попашу 2 свиње 8 пара.

Јанко Чора за 1 главу плаћао 2 гроша чаршијска главнице.

Сима Пант(о)вић за 1 главу плаћао 2 гроша чаршијска главнице, за попашу 5 свиња 20 пара.

Стојадин Нешић за 1 главу плаћао 2 гроша чаршијска главнице, за попашу 1 свиње 4 паре.

Павле Кеза за 2 главе плаћао 4 гроша чаршијска главнице, за свадбину 2 гроша чаршијска, за попашу 20 свиња 2 гроша.

Агатон Пант(о)вић за 1 главу плаћао 2 гроша чаршијска главнице, за попашу 5 свиња 20 пара.

Вучета Симић за 1 главу плаћао 2 гроша чаршијска главнице, за попашу 8 свиња 32 паре.

Раденко Баћоглав за 1 главу плаћао 2 гроша чаршијска главнице.

Јован Вратковић за 1 главу плаћао 2 гроша чаршијска главнице, за попашу 9 свиња 36 пара.

Јован Бугарин за 1 главу плаћао 2 гроша чаршијска главнице.

Сима Ристић за 1 главу плаћао 2 гроша чаршијска главнице, за попашу 4 свиње 16 пара.

Милисав Стеванић за 1 главу плаћао 2 гроша чаршијска главнице, за попашу 5 свиња 20 пара, за 1,1/2 оку меда 1 грош и 35 пара.

Мијајло Марић за 1 главу плаћао 2 гроша чаршијска главнице, за попашу 5 свиња 20 пара, за 1 оку меда 1 грош и 10 пара.

Анђелко Ђорђевић за 1 главу 2 гроша чаршијска главнице, за попашу 3 свиње 12 пара.⁴¹

Дакле, Стопања је 1833. године имала 40 пореских глава које су плаћале 80 гроша чаршијских главнице. Две куће су платиле 4 гроша свадбине и 1 кућа Лазара Чамбаља 2 гроша на казан, једини у селу. Укупно за попашу 111 свиња плаћало се 17 гроша и 4 паре. На мед од 7, 1/2 ока 9 гроша и 15 пара. Свега спахијски приход износио је 112 гроша и 19 пара. Жировнице, као ни других дажбина није било. Види се да се пчеларством бавило 6 кућа. Највише свиња су имали Миладин Унић, Гмитар биров, Јован Вратковић. Две куће, Јована Бугарина и Јанка Чоре, нису имале ништа друго да плаћају осим главнице, што значи да су биле најсиромашније.

Према предању сачуваном у Селишту Стопањче је било у потесу Кућиште одакле су се четири фамилије преселиле између 1830. и 1840. године у Селиште, а око 1870. године преселили су и заостале кошеве и појате. Један део Селиштанаца који су припадали Пањаку Дренова сахрањују се у великодреновачком гробљу, а остали на селиштанском.⁴²

Гробље левоморавске Стопање вероватно се налазило на коњушком Ђипу где су налазили скелете.

⁴¹ Архив Србије, Центар за микрофилмовање, *Спахијски приход за 1833. годину нахије јајодинске, кајетшаније левачке*, инв. бр. 65.

⁴² Казивао Зоран Цилић из Селишта 1995.

Не зна се када и како се Стопања нашла на десној обали Западне Мораве. Вероватно са променом тока Мораве, али и ослобођењем Крушевачке нахије 1833. године.

ПРЕДОР И ТРНОВЕ

Село Предор које се налазило у истоименом потесу у атару Беле Воде спомиње се као мезра (селиште, опустело место које други ужива и обрађује) 1516. године у детаљном попису Смедеревског санџака. Припадало је Магличу. „Налази се на обали Мораве и обрађује се извана.“⁴³ Мезра је поново пописана и у дефтеру из 1523. године.⁴⁴

За овај топоним Јован Мишковић 1885. године наводи: „...простор раван, од 40-50 плугова све под родном земљом; на јужној страни села Коњуса“.⁴⁵ О њему сведочи неколико гробова у средишту Трнова око данашње Лецицке појате (Милена Југовића Леце) који су данас, осим једног, поништени.

Треба истаћи да Трнова данас припада искључиво Белој Води и налази се западно од Луга, а око километар југозападно од Беле Воде.

На двома аустријским картама с почетка XVIII века поред Беле Воде уписано је село Тринова,⁴⁶ па би се осим на данашњу Велику Дренову могла односити и на ово сеоце.

СЕЛИШТЕ И ВЕЛИКА ДРЕНОВА

Селиште је новом поделом 1860. године припало срезу темнићком, а Велика Дренова левачком, а дотле су чинили једну општину па су се Селиштани жалили и Великодреновчани да желе да остану заједно јер „Селиште ништа друго није но једна мала В. Дреновска која због величине села име своје Селиште добила, а уједно им је школа, црква, царина селска и у једно гробље сарањују се из тога узрока осећају да ћеду њини наследници велике незгоде... имати, а и једно и друго село имало је бару селску давану под аренду ваљда за риболов, а и имања су им смешана. А, Коњусе и Бела Вода су им незгодна и удаљена.

Селиште није имало ни кош ни зграду за самосталну општину, дућане.

⁴³ Турски катастарски пописи, књ. I, стр. 351.

⁴⁴ Турски катастарски пописи, књ. II, 1985, стр. 23.

⁴⁵ Јован Мишковић, *Навођено дело*, стр. 187.

⁴⁶ Ђ. Р. Симоновић, *Навођено дело*, стр. 61, 62. и 64.

Донета је одлука да се заједно Велика Дренова и Селиште као једна општина припоје срезу темнићком.⁴⁷

Начелник среза темнићког 13. маја 1861. године из Варварина извештава Начелство округа јагодинског: „По налогу Началничества од 8. Јануара пр. год Но 8.543 одређено је било рочиште, да се село Селиште од В. Дренове што се тиче општинске касе и коша подели, почем је ово сочињавало општину једну са селом В. Дреновом у Срезу левачком, па после одељено и додато срезу темнићск. но када није се могла ова делидба удјејствовати, и ја сам одредио друго рочиште на дан 20. тек; но ми писар среза левачког /овде/ приложеним писмом јавља да је Началник ср. левачког учинио предложеније да се из некиј узрока не може Селиште од В. Дренове оделити, но или оба села у једној општини да остану срезу левачк. или темнићском причишљени. Село Селиште чувши ово поднело ми је овде под приложену молбу да жели Примиритељниј Суд у своме селу имати и моли за одобреније почем има веће своје заклете кметове да им се ова молба уважи; а устмено изјавила ми је општина селиштанска да она више никад сочињавати неће једну општину са селом В. Дреновом, наводећи да В. Дренова (нечитко) низашто друго не жели имати Селиште спојено, него само зато да им у трошкове помаже и да иј оглобе по њивој вољи, које више веле, кад су једном срећни били и делили се не желе да буде, и да ће цело село Самоме Светлом Господару ићи а неће више сочињавати општину в. дреновску почем оно има скоро 100 порез. глава да може за себе општину сочињавати, па ме је молила општина да ово доставим Начству да не би дејствовало за спојено ови двеју општина наново (нечитко) општина селиштанска да нема никакОВОГ узрока кој би чинио да се не може Селиште од В. Дренове и у рачунима поделити.

Достављајући ову молбу Општине Селиштанске Начству покорно сам и ја мненија да по већ учињеном распореду остане Селиште као и што је, општина за себе, и да се једном за свагда и са рачунима одели од В. Дренове, и да никакови узроци на путу не стоје кој би чинили да се Селиште од В. Дренове и рачуном оделити не може; јер је ова делидба лака и проста ствар, и да се одобреније за грађење Примиритељног Суда издејствује а село ће исти као могућно прирезом и добровољним поклонима начинити.⁴⁸

⁴⁷ Архив Србије, НОЈ, ф. р. 10/1860.

⁴⁸ Архив Србије, НОЈ.

КОВАНЛУК

На почетку XIX века насеље које се прозвало Јасички Кованлук било је око 1 км јужно од Јасике између Читлука и Јасике на левој јасичкој обали Мораве.⁴⁹ То је за неке насељенике било привремено, а за неке стално станиште све до коначног расељења око 1837. године вероватно у вези са расписом о ушоравању села. То је било насеље скоро равно Јасици по броју кућа, а веће од села Срња и Велике Крушевице која су до данас опстала. Наиме, 1822. године Кованлук Јасички је имао 41 кућу, 54 пореске главе и 82 арачке главе, док је Јасика имала 59 кућа, Срње 22, а Велика Крушевица 27 кућа.⁵⁰ Сматра се да је 1825. године Кованлук Јасички био ослобођен плаћања пореза због велике поплаве која је задесила овај крај те године и да је Јасички Кованлук био тада поплављен, куће порушене и да је почело његово расељавање у Јасику, Читлук и друга места.⁵¹ Да се делимични процес расељавања заиста догодио између 1822. и 1833. године види се и по томе што је 1833. године било 4 куће мање у односу на 1822. годину. Зна се да је једна породица била из Мудраковца, једна из Кобиља.

Кованлук је 1819. године имао 29 кућа, 1820. године 27 кућа; 1821/1822. године 30 кућа, 1822. године 41 кућу, 1823. године 43 куће, 1824/1825. године 40 кућа, 1826. године 39 кућа, 1827. године 43 куће, 1828. године 44 куће, 1829. године Јасички Кованлук је имао 43 куће, 1831. године 44 куће.⁵²

Попис пореских глава Кованлука Јасичког сачуван је у попису спахијских прихода за 1833. годину. У њему се види да су тада у овом насељу крај Мораве живели:

Радосав Раимировић⁵³ за 1 главу плаћао 2 гроша чаршијска главнице, за попашу 25 свиња 2 гроша и 20 пара, за 80 ока кљука 8 гроша.

⁴⁹ „Данас је то земљиште остало на десној обали Мораве пошто је 1927. године прокопан канал (за нови ток Западне Мораве – В. Л.) у вези са изградњом гвозденог моста на Морави“ код Јасике. (Радоје Симић, *Село Јасика*, Јасика, 1989, стр. 139).

⁵⁰ Мита Петровић, *Финансије и услове обновљене Србије*, Београд, 1897, стр. 544.

⁵¹ Радоје Симић, *Истио*, стр. 139.

⁵² Бранко Перуничкић, *Светозарево 1806-1915*, Светозарево, 1975, стр. 118, 243, 245, 247, 251, 253, 255. и 257.

⁵³ Са овим презименом 1823. године спомиње се неки Стојан Раимировић из Кованлука који је помогао неком момку из Крушевачке нахије у отмици девојке из села Дедине. (Архив Србије КК X-282, стр. 284).

Стеван кмет за 3 главе плаћао 6 гроша чаршијских главнице, за попашу 30 свиња 3 гроша чаршијска, за 1 оку меда 1 грош и 10 пара и за 10 ока кљука 1 грош чаршијски.

Миленко Гашић за 1 главу плаћао 2 гроша чаршијска главнице, за попашу 2 свиње 8 пара.

Милета Ђосић за 1 главу плаћао 2 гроша чаршијска главнице.

Милисав Ревих за 1 главу плаћао 2 гроша чаршијска главнице.

Милета Ревих за 1 главу плаћао 2 гроша чаршијска главнице.

Милош Врачкић за 1 главу плаћао 2 гроша чаршијска главнице.

Милован Врачкић за 2 главе плаћао 4 гроша чаршијска главнице и за свадбину 2 гроша.

Сава Милованов за 1 главу плаћао 2 гроша чаршијска главнице и за свадбину 2 гроша.

Живко Ивковић за 1 главу плаћао 2 гроша чаршијска главнице.

Тома Радованов за 2 главе плаћао 4 гроша чаршијска главнице, за попашу 16 свиња 1 грош и 24 паре.

Милоје Радић за 1 главу плаћао 2 гроша чаршијска главнице, за 15 ока кљука 1 грош и 20 пара.

Радисав Јаћимов за 1 главу плаћао 2 гроша чаршијска главнице, за попашу 5 свиња 20 пара, за 3 оке меда 3 гроша и 30 пара.

Радован Милићев за 1 главу плаћао 2 гроша чаршијска главнице, за попашу 8 свиња 32 паре.

Анђелко и Милета за 2 главе плаћали 4 гроша чаршијска главнице, за свадбину 2 гроша.

Милко Паунић за 1 главу плаћао 2 гроша чаршијска главнице, за попашу 6 свиња 24 паре.

Савко и Милован Неш. за 2 главе плаћали 4 гроша чаршијска главнице.

Стојан Цветковић за 1 главу плаћао 2 гроша чаршијска главнице.

Риста и Стеван Мило. за 2 главе плаћали 4 гроша чаршијска главнице.

Милосав и Сима Илић за 2 главе плаћали 4 гроша чаршијска главнице, за 4 оке кљука 16 пара.

Милован и Стеван су за 2 главе плаћали 4 гроша чаршијска главнице, за свадбину 2 гроша, за 2 оке кљука 8 пара.

Милован Милосав је за 1 главу плаћао 2 гроша чаршијска главнице, за свадбину 2 гроша.

Обрад и Рала Милој. су за 2 главе плаћали 4 гроша чаршијска главнице, за попашу 4 свиње 16 пара.

Стеван Кобиљац је за 2 главе плаћао 4 гроша чаршијска главнице, за свадбину 2 гроша, за попашу 35 свиња 3 гроша и 20 пара, за 2 оке меда 2 гроша и 20 пара.

Радосав Николић је за 1 главу плаћао 2 гроша чаршијска главнице, за попашу 8 свиња 32 паре.

Митар Ђоса је за 2 главе плаћао 4 гроша чаршијска главнице, за попашу 5 свиња 20 пара, за 2 оке меда 2 гроша и 20 пара.

Миленко и Раша Ђосе су за 2 главе плаћали 4 гроша чаршијска главнице, за попашу 6 свиња 24 паре.

Стојан Полчанин је за 1 главу плаћао 2 гроша чаршијска главнице, за попашу 3 свиње 12 пара.

Гвозден и Пеша Јованов су за 2 главе плаћали 4 гроша чаршијска главнице, за попашу 2 свиње 8 пара.

Живко Миливојевић за 1 главу плаћао 2 гроша чаршијска главнице, за попашу 3 свиње 12 пара.

Милан Петков је за 1 главу плаћао 2 гроша чаршијска главнице.

Мина Пољак за 1 главу плаћао 2 гроша чаршијска главнице.

Спасоје Стевановић је за 1 главу плаћао 2 гроша чаршијска главнице и за 20 ока кљука 2 гроша чаршијска.

Вилип Илић је за 2 главе плаћао 4 гроша чаршијска главнице и за 15 ока кљука 1 грош и 20 пара.

Милосав Костић је за 1 главу плаћао 2 гроша чаршијска главнице, за попашу 8 свиња 32 паре, за 25 ока кљука 2 гроша и 20 пара.

Вула Максимовић је за 1 главу плаћао 2 гроша чаршијска главнице, за свадбину 2 гроша, за попашу 25 свиња 2 гроша и 20 пара и за 10 ока кљука 1 грош.

Милко Гашић је за 1 главу плаћао 2 гроша чаршијска главнице, за попашу 9 свиња 36 пара.

Свега је на 52 мушке пунолетне главе плаћано 104 гроша чаршијска главнице, за 7 свадбина 14 гроша чаршијских, за попашу 200 свиња 20 гроша чаршијских, за 8 ока меда 10 гроша чаршијских и за 181 оку кљука 18 гроша и 4 паре док казана, воденице и жировнице није било те није ништа за њих ни плаћано.⁵⁴

Најбогатији су били Радосав Раимировић, Стеван кмет, Стеван Кобиљац, Милосав Костић и Вула Максимовић, а чак тринаесторица њих осим главнице нису ништа више плаћали.

Божидар Милић Криводољанин је 1949. године забележио да „Лепоженићи и Бркићи кажу да су се преселили из Кованлука. То исто каже и Миљан Столић за Столиће и Филиповиће, јер, су по њему, Стојан и Филип браћа. Они су побегли из села Мудраковца у околини Крушевца, због Турака. А из Кованлука су прешли у Јасику када је овај расељен због поплаве Мораве. Сава Митровић мисли да су Вилимоновићи, Ђаволовићи из Кованлука. А Милан Мићић каже да су и Мићићи Стојадиновићи такође из Кованлука.“⁵⁵

⁵⁴ Архив Србије, Главно казначејство, *прошколок сѣахијских прихода нахије јајодинске кайишаније шемнићске 1833. године*, књ. 66, ролна 7.

⁵⁵ Божидар Милић Криводољанин, *Развишак сеоској насеља Јасике, срез Расински, Сарајево, 1955.*

Станоје М. Мијатовић наводи да се Кованлук помиње у попису села 1818. године и на Вујићевој карти у Путешествију и да се раселио између 1825. и 1830. године⁵⁶ што није тачно јер он 1833. године има 37 кућа.

Према Мијатовићу „већи део становништва је отишао у Читлук код Крушевца, а мањи у Јасику и Гавез“.⁵⁷ Пошто се село раселило, то место је прозвано Кованлучиште. Куће овог насеља су биле сојенице од слабог материјала.⁵⁸

ПАЊАК ДРЕНОВА

Према Станоју Мијатовићу данашње село Селиште се све до 1844. године „звало Пањак, што се види и из протокола крштених велико-дреновске цркве, па је те године прозвано садањим именом, и то због овога. Један крај села, звани Ступњански Крај био је поред саме Голиске Мораве која га је често плавила, те се тај крај пресели северније, због чега село изгуби старо име и назове се Селиште. Данас се један део сеоског кључа зове Пањак, у близини кога се налазе 3 куће Катунци.“⁵⁹

Пањак Дренова је 1821/1822. године имало 53 куће (242), 1822. године 51 кућу, 1823. године 51 кућу, 1824/1825. године 55 кућа, 1826. године 55 кућа, 1827. године 55 кућа, 1828. године је имао 54 куће, 1829. године 59 кућа, 1831. године 58 кућа, 1832. године имао је 58 кућа.⁶⁰ Пањак дреновски је 1832. године имао 58 кућа, 64 пореске главе, 80 бећара и 144 арача.⁶¹

Према Протоколу спахијских прихода Нахије јагодинске, Капетаније левачке из 1831. године у Пањаку Дренова пописани су: Мина Николић, Миленко Велимировић, Сава Милошевић, Спасоје Ђорђевић, Стеван Стојковић, Радивоје Ђогатовић, Радован Николић, Анђелко Радовановић, Марко Вучић, Панталео Јаћовић, Марко Унић, Милисав Пурић, Велко Пурић, Цмиљана удовица, Станоило Велимировић, Ми-

⁵⁶ Станоје М. Мијатовић, „Темнић“, *Насеља српских земаља*, књ. 6, Београд, 1905, стр. 321.

⁵⁷ Станоје М. Мијатовић, *Истио*, стр. 321.

⁵⁸ Радоје Симић, *Истио*, стр. 140.

⁵⁹ Станоје М. Мијатовић, „Темнић“, *Насеља српских земаља*, књ. 6, Београд, 1905, стр. 304-305.

⁶⁰ Бранко Перуничкић, *Светозарево 1806-1915*, Светозарево. 1975, стр. 243, 246, 250, 252, 256, 258, 260. и 287.

⁶¹ *Истио*.

лован Велимировић, Ђурђе Мијаиловић, Младен Тошић, Никола Мијаиловић, Јован Катунцац, Анђелко Радовановић, Стеван Дољанац, Проко Лапчанин, Маринко Гашић, Милосав Ђогатовић, Милован Колар, Милосав Коларовић, Вујча Стопањац, Благое Унић, Ђорђе Унић, Максим Троша, Марић Ивановић, Милован Маринковић, Јован Маринковић, Марко Груић, Радоико Недељковић, Радоико Пурић, Ђорђе Ђогатовић, Симо Милисављевић, Мина Јаћимовић, Мијалко Тошић, Петар Миловановић, Мијаило Јовановић, Милос Јовановић, Ђурђе Гашић, Панта Миљковић, Ђорђе Мијаиловић, Живко Петровић, Радул Мијаиловић, Милко Вуковић, Васо Милисављевић, Гарвило Јаћимовић, Јанко Ивановић, Радован Глетак, Богдан Ивановић, Мијаило Чолак, Велика удовица, Милика удовица, Милисав Дољанац, Стеван Јаћовац, Павле Петровић, Милета Живко и кмет од села Павле Петровић.⁶²

ЛАЗАЦ

Село Лазац заузимало је јужни део садашњег беловодског атара (око трећине од целокупне површине). Село је било на самој левој обали Западне Мораве. Поред Стопање, уписан је и Лазац 1476. године у Лепеници, кадилуку Смедеревском са 43 дома и две воденице.⁶³

Према попису Румелијског елајата из 1530. године крушевачки и левачки крај припадали су казама Крушевац и Загрлата. У нахији Левач пописана су данас непостојећа насеља у атару Беле Воде, Лазац и Предор, а у близини Градиште и Горњи Кукљин (данас Кукљин).⁶⁴

Спомиње се у једној од најпрецизнијих аустријских карата из 1718. године чији је аутор капетан Фридрих Епелшвиц, а која је служила као документ о разграничењу, односно успостављању границе на Морави између ондашњег турског царства на југу и аустроугарске на северу.⁶⁵ Та граница је трајала до Пожаревачког мира 1737. године.

Морава је претходних деценија односила темеље примитивних кућа унутар којих су биле житне јаме, грнчарија и огњишта на површини од око 500 м у пречнику, (око топонима Буњиште) док су у позадини бившег села изораване надгробне плоче у парцелама фамилије Стајковић – Лазих.

⁶² Архив Србије, Мин. фин., ЗТ, *Прошколок њихода сѣахијских Нах. јаџод., Каѣшаније левачке 1831*, 24-26.

⁶³ *Турски каѣшарски њоиси I*, стр. 242.

⁶⁴ Слободан Симоновић, *Енциклопедија Крушевца и околине*, Завичајни музеј Жупе, Александровац, треће допуњено и исправљено издање, Крушевац, 2016.

⁶⁵ Ђ. Р. Симоновић, *Навођено дело*, стр. 29.

Село је опстало за време Велике сеобе Срба 1690. године, а Бела Вода је била опустела и, по свему судећи, засновала се поново на подручју данашње Сентандреје у Мађарској. У време Кочине крајине од повратника из Срема и нових досељеника обновила се под старим именом. У њеној близини било је и село Предор чији се топоним сачувао до данас југоисточно од Беле Воде (вероватно у потесу Лонац), такође и део данашњег Брајковца пре него што је због водопада Мораве „побегао“ на брдо где су му биле бачије и трла.

СЕЗОНСКА НАСЕЉА ПЛАНИНАЦА У ДОЛИНИ ЗАПАДНЕ МОРАВЕ

Занимљива су сезонска насеља Планинаца у долини Западне Мораве у Кошевима које је и прозвано по томе што су ту биле њиве кукурузаре и кошеви (салаши за кукуруз) Планинаца из Ржанице, Плоче и Криве Реке где су се они крајем XIX и почетком XX века и населили, да би били ближе Крушевцу и питомијој равници.

Горњи салаши припадали су Оџацима, а Доњи салаши у рибничком атару између рибничке цркве и Мораве становницима: Плоче, Јелакца, Рогавчине, Станишинаца, Чолова (Митровог) Поља. Ту су им биле њиве кукурузаре и салаши (са ајатићима), у којима су они смештали кукуруз. Неки Богдан из Рогавчине је ту боравио преко зиме и био пољак и чувар салаша у некој кућици. Планинци, власници салаша долазили су у јесен (ређе зими) да отроше кукуруз и одвезу га у џакovima на коњским самарима у своја села.

Сада су у те некадашње њиве сишли власници Планинци (пре око 40 година) и од њих направили првих 5-6 кућа (педесетих година XX века), а највише су придлазили шездесетих и седамдесетих година.

Многим Планинцима сточарима са Копаоника зимска јагњила у XVIII и XIX веку су била у колибама и зимовницима у долини крушевачке Мораве где су потом неки силазили и насељавали се.

Већина села крушевачке Мораве давала је стада на попашу на Копаонику од Ђурђевдана до Гмитровдана. Ђаволовићи и други Медвеђани терали су сами овце око Ђурђевдана и давали на чување до Гмитровдана Црноглавцима у Рогавчини.⁶⁶

Девојка Вукена из левоморавске Стопање је обрађивала неки виноград у Жупи, вероватно у месту из кога су се њени одселили преко Мораве.

⁶⁶ Казивао Миодраг-Мија Ђаволовић (1927) из Медвеђе 2013. године.

Долина крушевачке Мораве била је пролазна фаза досељеника из: Жупе, Топлице, Копаоника, Рашке, Црне Горе... према Левчу и даље у Шумадију. Многи су отишли даље од Мораве, а многи су се и устолучили у њеној плодној долини коју је требало искрчити од храстова горостаса.

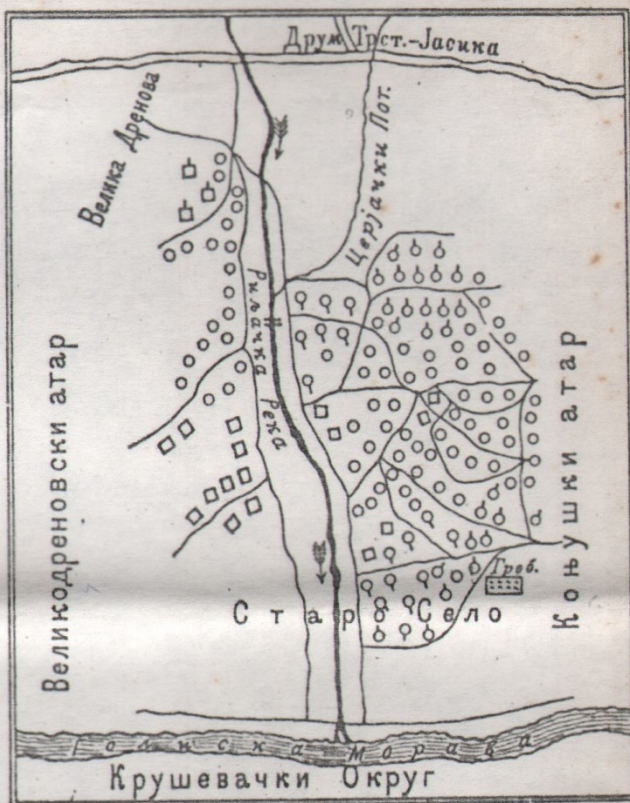

Јован Цвијић, „Насеља српских земаља“, књ. III

Селиште

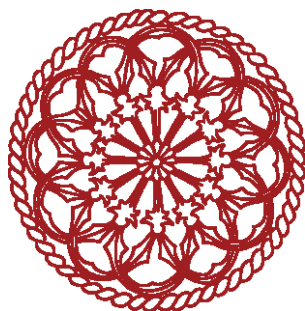
Размер 1:50.000

Објашњење знакова

- Старе породице
- Досељеници из крушевачког округа
- ♀ » » Топаница
- ⊕ » » александрачког краја

Из књиге Ђ. Р. Симоновића, „Левац I“

йрикази

Дамир Малешев

СЛОВА У СВЕЧАНИМ ОДЕЖДАМА

О књизи Олгице Стефановић, *Сликовни буквар православлa*, у издању Градске библиотеке Нови Сад, 2017.

Ове јесени Градска библиотека из Новог Сада обрадовала нас је својим новим издањем – *Сликовним букваром православлa* Олгице Стефановић. Буквар који је сачинила уметница Олгица Стефановић је, пре свега, ликовно дело и све је у њему подређено поетици слике. Овај буквар не само да је у најближем духовном сродству са оним нашим „обичним, старим“ букваром, него је овде реч о истом буквару који се појављује у своја два различита обличја. Разлика је у старосном и духовном узрасту. Једноставна, јасна и детиње нага слова оног првог буквара сада се појављују у својим свечаним и раскошним одеждама. Сва попут детета које се прикладно оденуло да би учествовало у богослужењу. Сва попут анђела који украшавају царство небеско.

Буквар је увек нов, неочекиван, узбудљив и кроз цео живот незабораван. Такав и мора да буде јер тек када одрастемо, а не одрекнемо се сасвим оног детета у себи, схватимо да се оно најлепше крије у добро познатим и обичним стварима. Овај *Сликовни буквар*, очигледно, далеко превазилази племениту намеру да описмени децу. Он је староставно завештање писмености и духовности, али и млада, златна и зелена грана наше савремене и свакодневне, насушне духовне потребе да будемо достојни својих предака. Како каже др Жарко Димић: „И све те миленијуме и векове, од Богородице и Христа, анђела и арханђела, Олгица Стефановић сажела је у прелепим ћириличним знаковима испуњеним анђелима и светитељима, у буквар радовања и учења поклоњено деци, чинећи од буквара јединствену химну љубави, учењу и знању.“

Слова су овде украс, али и оно што самим собом бива украшено, како то истиче Драгомир Ацовић. Са друге стране, записи који су обасјани смерним ватрометом тих слова и ликова, сведени су колико на основне, насушне истине, толико и на дубокомислен и песнички говор духовника и богослова Српске православне цркве.

У моћном окружењу таквог краснословља, нека утврђена академска правила навођења текстова морала су донекле да устукну. Да устукну пред Лепотом. Записи, понекад дати у целини, а понекад у деловима, углавном су наведени као цитати, али неки од њих су невидљиво испреплетани са ауторкиним речима у виду слободних парфраза. Речи духовника и песника, попут река понорница, изненадно

избијају на површину да би се исто тако изненадно изгубиле у дубинама и приметиле свој траг. Једноставно (наизглед), као када се пише песма, као када се разговара са децом.

Оптерећивати овакву књигу академском доследношћу и прецизношћу, књигу која нити је историографска, нити је теолошка или филозофска – било би неприкладно. Наравно, имена аутора и њихових дела наведена су (засебно) у књизи. Питање нашег националног идентитета превазилази академске оквире – оно је засновано у духовној вертикали, у самој лепоти. Речима Весне Башић: „Вешто и стрпљиво, задивљена лепотом српских рукописних књига, Олгица Стефановић својим сликама потврђује да је непресушан светосавски извор и непобедива снага светородних Немањића да заувек сведоче од кога смо постали и стасали.“ Или, речима Милована Витезовића: „Њен уметнички рад у духу српског средњовековља, посебно у илуминацији ћириличних слова, врхунски је уметнички рад и велика мисија обнове богате српске средњовековне уметности.“

Лепота слике и лепота речи. *Сликовни буквар православлa* као краснословље и златоустост.

Драгомир М. Ацовић

ПРЕДГОВОР КЊИЗИ

Олгица Стефановић одавно је замађијана мистеријом слова. За њу слово није само форма и шифра или амбалажа за звук; слово је моћан симбол, преносник поруке, гласник почетка и краја постојања. Зато му приступа са страхом и поштовањем, рашчишћава простор око њега и форму слова као графеме испуњава иконичким ликовима оних који живе по Слову, постоје у Слову и славе Слово, али исто тако Слово је овде заштитник, залеђе и одбрана светости, знак у коме се постоји, нека врста сенке Голготских крстова на којима су разапети Спас, Покајање и неокајани Грех. Слово је иконостас и црква, хоризонт и брод, део отвореног неба кроз које нас посматрају они који су се прославили пред Творцем и огледало у коме настојимо да се препознамо и да спознамо своју тежину на теразијама правде.

У овом пролазном и ефемерном тренутку садашњости, Олгица Стефановић је одабрала да нас подсети да је у почетку била Реч и да је Реч била у Бога! Са слова Олгице Стефановић посматрају нас преци, на њима читамо свој генетски код, свој завршни рачун савести и тежину коју ћемо имати када нас буду мерили.

Има једна битна разлика између древних илуминатора и Олгице Стефановић када је однос према иницијалу у питању. За њу слову није потребан украс, слово је украс по себи. Она слову приступа као оквиру из кога нам се обраћају сећања: сећања на изговорене и написане речи, сећања на оне који су те речи створили и на оне које су те речи родиле. Зато нам се из слова обраћају ликови који вечно живе, речи које не умеју да умру, поруке које нам свест држе чврсто, не у стези менгела, него у загрљају љубави. Као на хералдичком штиту, ликови на њеним словима имају сопствену хијерархију, почасне позиције, покоравају се законитостима композиције, хијератског статуса и непомерљивој естетици чије су нам норме непознате, али лако препознајемо да ли јесу или нису поштоване.

Борба за очување ћириличног писма у нашој Србији делује као контрадикција самој себи, као својеврсни оксиморон. Ипак, удворички менталитет, комбинован са псеудоинтелектуалним подозрењем и медијском нетолеранцијом према ћирилици, представља фактичко стање нашег понашања, времена и стварности, и никаква народна воља записана у Уставу јасно, обавезујуће и праведно неће значити ништа ако

сами нисмо спремни да се за њу упорно и стално боримо и изборимо! И то не зато што смо против туђег, новог и општег, већ зато што смо и за своје, трајно и посебно! Не зато што волимо себе, него зато што немамо разлога да било кога волимо по цену да сами себе мрзимо!

Олгица Стефановић се бави ћирилицом и као чувар Грала бди над њеном скривеном силом, над њеном светошћу, над њеном древ-ношћу... Чува је са посвећеношћу, на мртвој стражи поред умирућег писма народа који не пристаје на нестанак.

Олиџа Сшефановић

ЗАПИСИ О БУКВАРУ

Буквар је плод мог дугогодишњег рада. Свако слово пронашло је свој украс, свој стих, своју мисао...

Све ове године стваралаштва стопиле су се у једну дугу, као бројаница, нанизану илустрацију која слави лепоту наших тридесет ћириличних слова.

Она су попут кандила чији пламен обасјава васељенску духовну историју, од првих апостола, мученика, светитеља до наших светородних краљева и ктитора Немањића и златоустог Светог владике Николаја Велимировића.

Светлост овог пламена обасјава душе наше, испуњавајући их духовном лепотом и чистотом вере православне.

Вељко Штамболија

МАГИЧНИ ДОДИР ПРОШЛОСТИ

О књизи Велибора Лазаревића *Лелек звона*, Београд, 2014.

Пред писцем историјског романа увијек се јавља исти проблем – како историјску и архивску грађу превести у романескну форму? Како документарност довести до прага умјетности? Једном рјечју, како удахнути живот пожутјелим листовима који миришу на прошлост? К томе, ако радња долази из дубље прошлости, писац историјског романа још је на већим стваралачким мукама. Проблеми се прогресивно увећавају када се писац овог жанра определијели за велику историјску тему и значајне историјске личности. Морамо напоменути да су значајна и велика дјела у овом жанру остварили велики писци српске прозе: Милош Црњански, Иво Андрић, Добрица Ћосић, Добрило Ненадић..., што може умањити одважност будућег писца историјског романа.

Велибор Лазаревић је био и те како свјестан с чим се суочава када се упуштао у велику авантуру која се зове – историјски роман. За овакав подухват потребан је јак истраживачки дух и велико стрпљење којима се, иначе, Лазаревић издваја у својој средини. Познат као вриједан, упоран и систематичан изучавалац историјске и етнографске грађе, Велибор је своје искуство зналачки уградио у свој први роман *Лелек звона*. У цјелини, овај роман јесте велика и трагична епопеја дијела српског народа, позната у историји као Велика сеоба Срба 1690. године на челу са патријархом Арсенијем Чарнојевићем, написана у елегичном тону, што је аутор најавио и у самом наслову као лелек. Око 40.000 српских породица кренуло је са својим патријархом, углавном са Косова и Метохије, према сјеверу, у тадашње границе аустријске монархије, бојећи се турске одмазде након неуспјелог покушаја аустријског цара, Леополда, да Турке потисне са Балкана, у чему су свим расположивим снагама судјеловали и Срби. Мада су приказане и појединачне судбине, главни јунак овог занимљивог романа је српски народ који се тегобно откидао од својих вјековних огњишта. Тешко је и мучно писати о народној муци и то се примјећује на свакој страници овог романа. Аутор веома емотивно описује скоро сваки корак који је несрећни народ удаљавао од завичаја и као да сам корача с њим и дијели његову судбину. Писац је ускладио ритам свог писања са откуцајима властитог срца, саосјећајући са сеобарима, као да је у питању његова најближа родбина, што и није далеко од истине јер временска дистанца понекад не тањи везу са прецима.

Иако историјски роман подразумева документарност, аутор се свим књижевним средствима трудио и борио да његово дјело не буде пука историјска читанка. Писма, повеље, привилегије и остали писани трагови умјерено су и срећно распоређени по страницама романа. У књижевном погледу, нарочито су занимљиви дијалози између епископа Исаије и патријарха Чарнојевића. Исаија Ђаковић, велики и вјерни патријархов пријатељ, врло често био је и патријархов опонент и критичар, што га издваја од осталих српских богослужитеља. Упоран, бистре памети и веома образован био је и десна и лијева рука Арсенију и српском народу. Као велики полемичар храбро се супротстављао папској вјери, а посебно великом мрзитељу српског народа, кардиналу Колоњићу. Из њихових дијалога могао би се написати читав један трактат о малим разликама које су изазвале чудесну и необјашњиву мржњу католика наспрам православља, што већ вјековима загорчава живот и једнима и другима, а понајвише Србима, који су остали вјерни слатком православљу и у најтежим животним околностима. Језуитска политика према Србима није се промијенила ни до дана данашњег, чега смо, нажалост, свједоци. Језуита Колонић је био главни архитекта унијаћења Срба, а највеће противнике у том нечасном послу имао је у епископу Исаији Ђаковићу и патријарху Арсенију Чарнојевићу. Исаија се није мирио са понижавајућим положајем Срба у Аустрији, па је покушавао да уз духовног, понуди народу и свјетовног вођу. Пронашао га је у лику Ђорђа Бранковића, што патријарх није никако одобравао, кога су Аустријанци из себичних и политичких разлога држали у заточеништву, бојећи се његовог претјераног утицаја на српски народ, будући да је био од лозе Бранковића, а тиме је вукао поријекло и од Лазаревог кољена. Дијалози између Исаије и Ђорђа Бранковића, такође су у функцији књижевно-умјетничког приказа историјског догађаја, дакле и властити ауторски печат и поглед на та догађања.

Прешавши двије велике европске ријеке, Саву и Дунав, народ српски се насели у Сентандреји, слиједећи свог духовног пастира, тешка срца се одвајајући од Србије. На том путовању, доживљаваше велике несреће и многи трагично настрадаше. Омањи их болест, глад, утапање и свакојака друга неподопштина. Све ово није тешко замислити јер се то исто дешавало српском народу у новијој историји, а роман је пророчки написан непосредно пред нову сеобу и голготу тих истих Срба. У Сентандреји Угари хладно примише и дочекаше Србе иако је тај дио земље био празан и ненасељен због честих упада, плачкања и освајања турских хорди. Ипак, живјети се морало, па макар и у

туђини са мислима на Србију и у очекивању повратка. „Против Турака Срби су се борили за живот, а против католика за душу“, мисао је која доминира у роману. Срби у Сентандреји, да би сачували душу, бране се како знају и умију. Рам романа јесте сеоба, али унутар тог оквира уграђена је усмена и традиционална култура која извире из народних обичаја, обреда, епске поезије, вјеровања, чак и празновјерја, нпр. о вампиру Николи Попари. Ипак, изнад свега народ се бранио својом вјером православном, тражећи утјеху и наду у Богу и цркви, које почеше градити у туђини као једини завјет, одбрану и сјећање на завичај. Цркве посветише својим свецима, а у темеље убациваше прах српске земље који криомице носише у сеобама. Аутор у дијелу романа наглашава да је то била сеоба и живих и мртвих. На све зло које је задесило Србе у туђини, у Сентандреји удари и чума, па и то не би доста, након куге изби пожар и похара им ионако скромне учерице, винограде и житна поља. Све се уротило против несрећног народа који и у таквим условима чак и славу слави, не одричући се себе и својих предака ни у једном тренутку. Мисао о повратку никада их није напуштала, па их је било лако окупити и мобилисати за ратове против Турака. Сјекли су Турке и гинули као снопље, чинећи невјероватне подвиге и умјесто захвалности и дивљења на храбрости у одбрани царевине, бивали су понижавани до те мјере да је то вријеђало здрав и нормалан разум. Декадентност, снобизам и нехуманост аустријских војсковођа превазилазили су и турско варварство. Издваја се сцена са Петром Рашковићем кога је надмени Аустријанац у сред битке задужио да чува пудлицу по цијену живота. Већег понижења за Србина ратника, који је кренуо у борбу против вјековног непријатеља, није могло бити.

Живот Срба под аустријским царевима, иако сматран привременим, пружао се у недоглед јер је монархији одговарао живи штит храбрих српских ратника на крајишкој граници од Оршаве до Глине. Између битака и ратовања за аустријске интересе, политички и друштвени живот Срба сводио се на честа саборовања, обраћања Русији за помоћ и мољакања права на заслужене привилегије које су им дозирале на кашичицу. Опет се овдје присјећамо и дотичемо савремених збивања јер поново тражимо милост од оних који су нам отели Косово и Метохију, истјерали и опљачкали народ из Крајине и босанске федерације. Да ли се од цара Леополда, па до данас нешто промјенило? Није тешко здраворазумски просудити. Зато роман Велибора Лазаревића, писан у периоду од 1988, па до 1995. године, нострадамуски прориче судбину Срба пред распад и сами распад Југославије, аутору, сигурно,

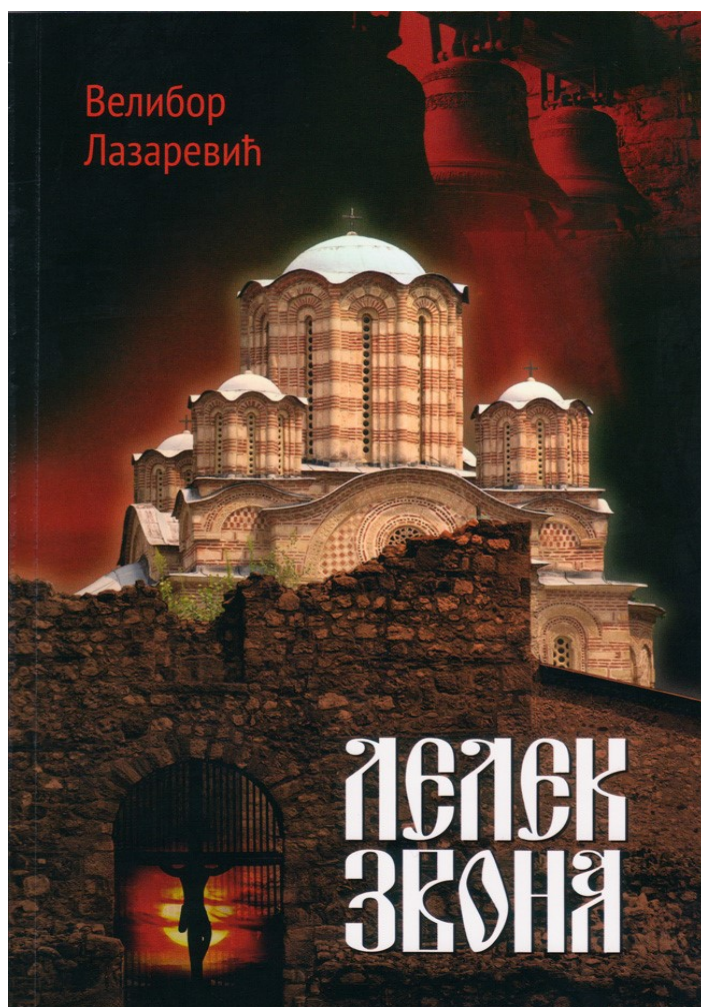

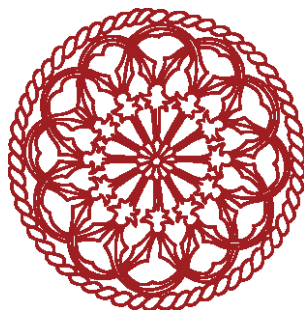
никако није драго ово пророчко умијеће. Умјетност види много даље од површног и тренутног схватања живота и зато се чини пророчка. Умјетност користи цјелокупну људску памет, па, ето, и документа и догађаје из прошлости како би дошла до истине и истином упозорила да ће се прошлост поновити. Зато и кажемо да између умјетности и истине увијек стоји знак једнакости.

Умјетност се још по нечему издваја од осталих људских радњи којима се објашњава живот, човјек и свијет који нас окружује. Арсеније Чарнојевић III јеста јака личност која је оставила значајан траг у српској историји и био је инспирација многим умјетницима. Сјетимо се само чувеног платна Паје Јовановића. Ипак, најмаркантнији лик у роману *Лелек звона* је раванички летописац, монах Данило, неисторијска личност и пишчево књижевно чедо, односно паралелни приповједач. Раванички монаси, чувари Лазаревих моштију и оне небеске Србије, задужише младог монаха Данила да напише летопис како би се сачувало сјећање на овоземаљску Србију. Пишчева имагинација створила је лик који равноправно егзистира са ликовима које је понудила историја и баш у његовом лику има највише књижевности и највише умјетности. Грађен од пишчевих ријечи, монах Данило ће, сасвим сигурно, побрати највеће симпатије код читалаца. Данилов, односно ауторов, ламент над судбином српског народа најлирскије су странице романа. Имамо утисак да је Арсенијеву чувену пјесму молитву „Ридање“ писац намјерно изоставио, приказујући га оним што он јесте, историјска и политичка личност, а плач пренио на књижевни лик, односно на монаха Данила. Данило, тај богоугодни и предани духовник, искрено и свим срцем пати за Србијом и Лазаревом Раваницом. Туђина му је ломила и душу и тијело, па доноси одлуку да се врати у Србију и обнови манастир Раваницу. Бранећи манастир од похлепних и поамљених Турака, који су дошли да опљачкају манастирско благо, монах Данило би разапет на дверима манастира кога је толико волио и у срцу носио и растргнут од гладних паса луталица, који нас симболички упућују ка људима звјерима. Распећем Даниловим роман се завршава, дакле, не смрћу Арсенија Чарнојевића, чиме је писац дао предност књижевном лику, односно умјетничкој имагиницији, избјегавши пренаглашени историцизам у роману. Такође, на симболичан начин сугерише и слику разапете Србије. Овим романом Велибор Лазаревић је проширио магични прстен историјских романа и показао, као и његови велики претходници, да нисмо ни свјесни колико прошлости има у садашњости.

Судбина је одредила да Данилово распеће ипак не буде и сами крај ове занимљиве књиге. Комплетно прво издање романа заробљено је 1999. године у Приштини и недоступно аутору и читаоцима. Историја се поиграва са Србима и њиховим умјетничким дјелима. Српски народ и српске књиге, руку подруку, доживљавају исту немилост и неразумјевање. Мржња је ову књигу разапела у Приштини, као што су Турци разапели летописца, монаха Данила, у Раваници. Догодило се да књига не почне живот на дан свог рођења 1998, већ много касније 2014. године.

џоменик / сећања

ПОМЕНИК – ЉУБИВОЈЕ-ЉУБА СТЕФАНОВИЋ (1944-1984)¹

Сликар, песник, природословац, једном речју, заљубљеник у живот, омеђен природом и искомском лепотом небеске божје творевине.

Отац Љубивојев, Филип, рођен је у селу Лис, негде између Лучана и Гуче. У Чачку је живео и био шегрт код једног опанчара. По завршетку опанчарског заната, по наговору старијих људи, почетком Другог светског рата, одлази за послом у Трстеник, у који се, по причању, сливала суботом река људи са села, те је и потреба за опанчарским производима била веома изражена. Ту се и запошљава као опанчар. Убрзо по доласку, бива оптужен да је комуниста, те принуђен, привремено напушта Трстеник 1942. године и уточиште налази у селу Чукојевац код Краљева. Ту упознаје Божику, своју будућу супругу, са којом се венчава и 1944. године, 30. јануара, тамо им се рађа прво дете, син, коме дају име Љубивоје. Годину дана затим, 1945. године, у Чукојевцу им се рађа и други син, Драгослав.

Након ослобођења, 1946. године враћају се у Трстеник, где им се рађа и треће дете, ћерка Љиљана. Отац Филип се прво запошљава у новоформираној опанчарској задрузи у Трстенику у којој ради до њеног гашења. Од оснивања Средње економске школе у Трстенику, он и његова супруга раде као помоћно особље и то све до свог пензионисања.

Љуба своје дечачке дане проводи у Трстенику, на Морави, са друговима, по сокацима, на „Партизановом игралишту“, у „порти“, на штрафти у центру града и у „орасима“ крај Мораве. Један део распуста обавезно проводи са братом и сестром код мајчаних у Чукојевцу, окружен природом, сеоским начином живота и Моравом, која ће му касније бити и сапутник и вечита љубав и инспирација. Тих младалачких дана његов брат почиње да се интересује за риболов, а Љуба за гимнастику и здрав начин живота. Узбуђују га примери и приче о аскетском начину живота, сваког лета редовно плива и вежба на Морави, многа нова сазнања, проверава у пракси и изграђује себе у једну јаку и осебујну личност. Касније све своје занимање и слободно време посветиће уметности, сликарству и књижевности, али не запостављајући здрав живот и Мораву.

¹ Приредили Драгиша Батоћанин и Иван Величковић.

Ту, у Трстенику, завршава Основну школу и уписује Средњу економску школу 1959. године и завршава је 1963. године, као припадник I генерације ученика те школе. По завршетку средње школе, покушава да упише Економски факултет у Београду, али, не положивши пријемни испит, враћа се у родни град и покушава поново, на истом факултету, али у Титограду (Подгорица). Уписује га и на другој години студија напушта, схвативши да га то не интересује, већ да је његово срце окренуто другој љубави – уметности.

Ипак, од нечега мора да се живи, тако да се Љуба по повратку из Подгорице запошљава прво као службеник у Основној банци у Трстенику, потом једно време ради у фабрици „Прва петолетка“, све док у њему коначно љубав према уметности не превагне, те он напушта посао и потпуно се предаје уметности, од чијих плодова почиње и да живи.

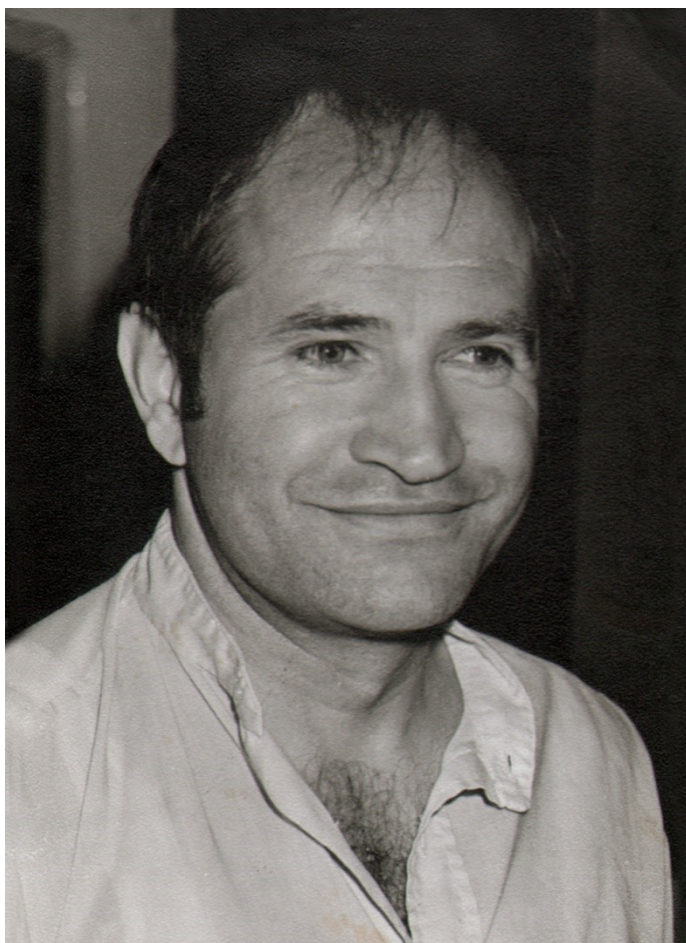
Постаје запажен на уметничком небу, тако да, скупивши довољно радова, припрема и организује неколико успешних изложби својих радова. Остале су упамћене две изложбе у Београду, једна од њих у хотелу „Југославија“, као и у граду своје младости, Трстенику. Експериментишући, почиње да пише песме-слике и обрнуто, да ствара необичне уметничке творевине и да живи и он у „њима“, а и оне у „њему“. Потпуно предан, растерећен егзистенцијалним питањима, као опчињен баца се на теоријско изучавање сликарства поготову фламанског и експресиониста уопште. Здрав начин живота постаје му императив. Почиње да сакупља лековито биље, да прави специјалне чајеве по својој рецептури. Прави посебну врсту меда за себе и свим тим редовно послужује своје пријатеље и истомишљенике, у које спада и писац ових редова, које је окупљао на необавезне разговоре и дружења. Паралелно, много чита, записује, са пријатељима води дуге расправе о књижевним и сликарским темама, учи самоиницијативно енглески језик да би могао да прати изворну литературу. На оригиналу чита Шекспира и остале класике, чита руске класике и др. Купује монографије, посећује изложбе, слика своје прелепе пастеле, пише поетске записе и полако схвата да је природа једино право уточиште и његово почивалиште. Слика, боравећи у природи, на неким само њему знаним местима која ће осванути на његовим пастелима и цртежима, записује на забитим пропланцима, размишља и прави речи и своје снове у сенима липа код манастира Љубостиња, дочекује вечери и заласке сунца на Морави, упијајући у себе исконске боје и звуке природе. Природа му сада постаје главна инспирација, уточиште и смисао живота.

Нажалост, у четрдесетој години живота, после дуге и тешке болести, а ипак са надом да ће све проћи и да ће победити подмуклу болест, исти, истих назора, помисли и сновиђења, одлази са овога света.

Преминуо је 30. августа 1984. године и сахрањен је на Старом трстеничком гробљу, где лежи заједно са својим оцем и мајком. Био је тих и смиран човек, који је на својим плећима изнео свој живот, без роптања и жалопојки. Један обичан човек, једна обична душа, један обичан, један, наш друг, Љубивоје-Љуба Стефановић.

Ово је покушај да га не заборавимо. Да поделимо делић његових снова, његових песама и слика.

Љубивоје-Љуба Стефановић (1944-1984)

Са изложбе њасћела у Дому културе у Трсћенику, 9. марта 1979. године

Изложба њасћела у Београду, мај 1981. године

Љубивоје-Љуба Стефановић

ПЛАВА НОЋ²

Нешто се танано прећуткује
Толико танано да Аријаднин конач
Личи на конач за вешање

Знам све своје гробове
Сви су празни
Сем најмирнијег под храстом
По мени је добошао жир
Храна богова

Све што сам гледао
Преображавало се у врата
Мог заласка
У томе су били
Сви моји проласци

Све што сам сазнао
Било је да сам напео лук
И док сам нишанио
Мета је постала ватромет
Био сам погођен

Она је умрла
Како је то природно
Ње више нема
Како је то нестварно

² У једном делу заоставштине Љубивоја-Љубе Стефановића, која је у поседу његовог сестрића Андреја, налази се стотинак листова А4 формата, са песмама, записима и скицама, куцаним ћириличном машином, и сложеним у корице тамнобраон боје. На првој страни су исписани могући наслови за неку будућу књигу. Приређивач је од свих тих наслова, изабрао један – *Плава ноћ*, и направио избор песама.

Оно што је живо
То ниси ни ти ни ја
Већ оно што тече
Иако смо најживљи део тога

У седлу прашине јашем
Наслућујући само једно место
Где је нема
Радостан због ненађеног
Заразног блага

Тајно сам вечерао са собом
Тишина старославних речи
Спуштање звона у грла ретких птица
Трајно сам вечерао са тобом

Ричу угарци времена
Чувари ноћи руне водопад светлости
Трагови жила злато проносе
Под крилом сове тишина велике ноћи
Жао ми је што сви умиру
Волео бих само ја да умрем

Птица је ушла у извор
Када се поново сретосмо
Бежу то два извора

Шта је остало од њеног накита
Накит који ризницу нема
Она је накит бескрајне прашине
Прекривен периком прастаре смрти

Ходали смо боси прашином
Гледао сам прах
Како испод њених ногу
Скаче попут ватромета
Она је то волела
И топли звук испод стопала
Који сам ја волео

Папагај и роб
Продаваху се
Папагај рече
Пусти ме полетећу
Потрчаћеш за мном
Па ћеш и ти утећи
Роб одговори
Твоје речи још ме више
Сужњем праве

Сва је моја снага
У костима лептира

Драгог камења нема у вулкану
За мудрост је потребан мир

Звезде у мојој лобањи
Једну даровах сну
Малог детета
Другу сам тајно сакрио
На изворишту маште
Неке сам спустио у траву
Још и данас мисле да су цветови
Једну послах да укроти
Јато одбеглих лабудова
Од неких направих огрлицу обале
Задњу
Пре но што се пробудих
Вратих на небо

У зденац чисте воде погледах
И све беше ту сем мог лика
Када спустих руку у њега
Тек тада видех колико сам стар

Гавран полете у пахуљице
Не би ли невеста био
Белина га разодену још већом тамом
Нежност велова тканог пахуљама
Сакри стид

Смрт је прадавни гост
Као трофеј преображења
Смрт је декор огледала
Као праг ка катарки облака
Смрт је латица живота

Лежах у трави
Кад отворих очи
Нада мноме је стајао прастари ратник
Са шлемом
Штитом и мачем
Поново заспах
Угледах борца са мачем
Штитом без шлема
Шлем поста купола једнога храма
Ту себе видех како клечим
У дубокој тишини

У делти цвркута
Рај измиче тобом
Пахулица нежна
Као галаксија
Зачиње пулс
Све до последњег часа
Разумем те Тајно

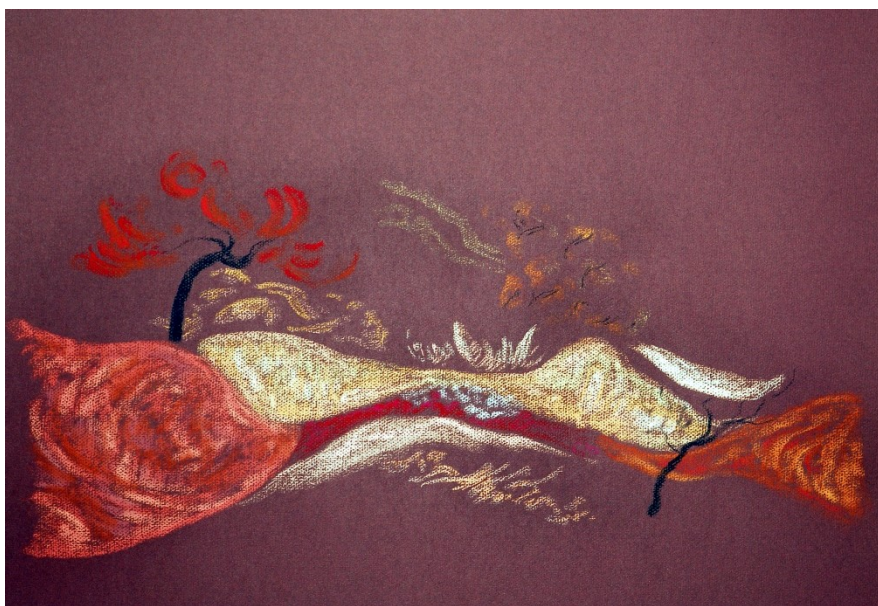
Древни сневач под дрветом сања
Над њиме јабуке се њишу
И однекуд неко друго воће
Већ је све сазрело
А сневач и даље спава
Црв у воћу обара јабуке
И из воћа у њега прелази
Бели се прозрачни костур
Док јабука поново цвета
... преузела је сан сневача

„Имао сам само једној великој и правој учишћеља – Природу“

„Предео I“, уље на платину 1980.

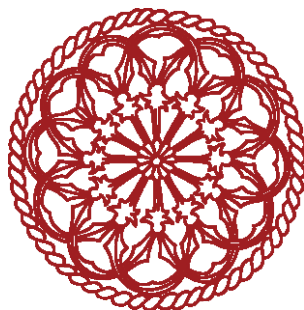
„Извор“, суви пастел 1981.

„Храсї“, уље на џлашну 1979.

„Сїоїови сена“, суви џасшел 1981.

διοἰραφυje

БИОГРАФИЈЕ И БИБЛИОГРАФИЈЕ УЧЕСНИКА И АУТОРА ПРИЛОГА

АЛЕКСИЋ Дејан (1972) песник, драмски писац, стваралац књижевних дела за децу. Основно и средњошколско образовање стекао је у Краљеву. Дипломирао је на Одсеку за српску књижевност и језик Филозофског факултета у Новом Саду. Објавио је девет песничких књига, књигу драма и пенаест књига за децу.

За свој књижевни рад добио је најзначајније књижевне награде и признања, у Србији и иностранству. Песме су му превеђене на енглески, француски, пољски, македонски, шпански, бугарски и др. Био је гост бројних песничких фестивала у: Немачкој, Француској, Шведској, Хрватској, Босни и Херцеговини, Црној Гори, Бугарској.

Уз поезију, истовремено ствара и књижевност за децу. Нека од његових књижевних дела за децу и младе налазе се у обавезној лектури за основну школу. За књигу прича *Која се тише како живе приче* 2015. године добио је признање „White Raven“, које додељује International Youth Library (Munich, Germany), чиме је ово дело уврштено у 100 најбољих светских књига за децу. Ради као главни и одговорни уредник издавачке делатности – „Повеља“, у Народној библиотеци „Стефан Првовенчани“ у Краљеву, која данас јесте најзначајнији издавач књига песама код нас.

„АЛЛИЛУИА“ (хор и ансамбл) – чланови: Милица Радивојевић, Јована Бијелић и Јелена Марић. Основан је 2014. године у Београду са благословом високопреподобне мати Веронике, игуманије средњовековног манастира Горњака, са циљем истраживања православне духовне музике. Репертоар обухвата композиције од XIII до XXI века, првенствено српских, а потом и других аутора. Наступа углавном у мешовитом саставу, док ансамбл чини женски трио. Оснивач и диригент је Милица Радивојевић. Међу значајнијим наступима у Београду истичу се: Фестивал „Музика Класика Лајт“ (2016), Фестивал духовне музике „Хорови међу фрескама“ (2014, 2015) и „Васкршњи концерт у Храму Св. Саве“ (2014, 2015).

Хор је наступао и у Руском дому у Београду (2016), у београдским храмовима и црквама: Храму Св. Архангела Гаврила (2015), Храму Св. Марка (2014, 2015), Саборној цркви (2015), Вазнесењској цркви (2016). Хор се домаћој публици представио и наступом са Музичким саставом „Ступови“ (Београд, 2015) у оквиру акције „Обновимо себе подигнимо Ступове“. Хор је одликован Златном медаљом на 15. интернационалном фестивалу хорова „Мајске музичке свечаности у Бијељини“ (2016) и добитник награде „Војислав Илић“ за аутентично извођење духовне музике приликом учешћа на 21. фестивалу духовне музике „Хорови међу фрескама“ у Београду (2015). Такође, хор и ансамбл „Аллилуиа“ добитник је и захвалнице Његове светости патријарха српског господина Иринеја за рад посвећен очувању српског црквеног појања и великог дела нашег највећег композитора, Стевана Стојановића Мокрањца, (2014).

АНДРЕЈЕВИЋ Даница, књижевни критичар и професор књижевности, рођена је 11. новембра 1948. године у Трстенику. Литерарну критику пише од студентских дана, 1970. године. Објавила је преко четири стотине приказа, есеја, чланака и текстова у многобројним српским и иностраним часописима, листовима и зборницима радова. Магистрирала је на Филолошком факултету у Београду 1980. године и докторирала на Филозофском факултету у Новом Саду 1990. године. Објавила је следеће књиге: *Поезија Десанке Максимовић*, Јединство, Приштина, 1983, *Поријетли косовских њасаца*, Јединство, Приштина, 1988, *Антологија косовско-метохијске поезије*, Нови свет, Приштина 1996, *Поетика Меше Селимовића*, Просвета, Београд, 1996, *Српски роман XX века*, Завод за уџбенике, Београд, 1998, *Српска поезија XX века*, Просвета, Београд, 2005, *Лексикон њасаца Косова и Метохије*, Врање, 2005, *Кулидон на Косову*, антологија, Врање, 2006, *Видови српског модернизма*, Лепосавић, 2011, *Токови српске књижевности*, Косовска Митровица, 2016. Добитник је награда за књижевну критику Удружења књижевника Србије, Књижевног друштва Косова и Метохије, Српске духовне ризнице, „Вук Филиповић“, „Владимир Цветановић“, „Милан Богдановић“, „Симо Матавуљ“, Повеље франкфуртске Седмице и других. Живи у Београду, а ради као редовни професор Српске књижевности XX века на Филозофском факултету Универзитета у Приштини (Косовска Митровица).

АРАНЂЕЛОВИЋ Милољуб Расински, композитор. Рођен је у Крушевцу 1957. године. Његов опус обухвата музику за позориште (више од 300 позоришних представа), радио и телевизију (драме, серије, филмове), мјузикле за децу, камерну, хорску, солистичку, оркестарску и електроакустичку музику.

Добитник је многих награда и признања од којих издвајамо: „Стеријину награду“, награду „Јоаким Вујић“, „Вукову награду“, награду „Златни беочуг“ Културно-просветне заједнице Београда, значку Културно-просветне заједнице Србије и друге. Композиције су му извођене на концертима у свим бившим републикама, као и на концертима у: Русији, Кини, Немачкој, Француској, Енглеској, Словачкој, Бугарској...

Компоновао је музику за највеће српске културне манифестације као што су Вуков сабор у Тршићу, БЕЛЕФ, Светосавску академију у Сава центру, Слободиште у Крушевцу, Змајеве дечје игре, затим за обележавање Пробоја Солунског фронта у Солуну, Кумановске битке на Зебрњаку код Куманова, Боја на Иванковцу, Боја на Чегру. Радио је мултимедијални пројекат – (књига са компакт-диском) посвећен песми „Santa Maria della Salute“ Лазе Костића заједно са сликарком Ољом Ивањици.

Свирао је као професионални музичар у неколико оркестара. Има неколико грамофонских записа, као и неколико снимљених компакт-дискова ауторске музике. Био је музички уредник међународне манифестације „Радост Европе“ и један је од оснивача Филхармоније младих, 1978. године. Сарађује са најугледнијим установама културе у нашој земљи и често је ангажован у њиховим пројектима као уметник или музички стручњак. Члан је Удружења композитора Србије од 1979. године. Живи и ради у Београду.

АЦОВИЋ Драгомир, рођен је 14. јула 1943. године у Београду. Његов деда Радисав и стриц Александар били су државни службеници и блиски пријатељи династије Карађорђевић. Основну школу и гимназију је похађао у Београду. Након завршене гимназије уписује два факултета, архитектонски и филозофски. Током студија одлучује се за архитектуру на којој и дипломира 1967. године код професора Станка Клиске. Тада прекида студије историје уметности. Од 1968. године ради углавном у грађевинским предузећима у земљи, а од 1985. до 1992. године је директор маркетинга у предузећу за пројектовање и консалтинг „Биро 71“. Од 1992. године је сувласник предузећа „Грифон“. Од 2000. до 2011. године био је главни архитекта на изградњи и унутрашњој декорацији Храма Светог Саве.

Године 1991. са још једанаест интелектуалаца основао је Српско друштво за хералдику, генеалогiju, вексилологију и фалеристику „Бели Орао“. Дуги низ година био је председник, главни херолд и копредседавајући Регистра грбова и уредник „Стематографије“, а данас је почасни председник. Такође је члан Америчког Друштва за ордене и медаље, Друштва за проучавање ордена и медаља Уједињеног Краљевства, Швајцарског фалеристичког друштва, Уније немачких фалериста (БДОС) и хералдичких друштава Енглеске, Украјине и Русије. Члан је Европског друштва културе. Члан је крунског већа од 1988. године и председавајући крунског савета, краљевског дома Карађорђевића. Био је канцелар краљевских ордена од 2007. до 2013. године.

БАКРАЧ Милица, девојачко презиме Ненезић, рођена је 6. марта 1977. године у Никшићу. Дипломирала је на Филозофском факултету у Никшићу, на Одсеку за српски језик и књижевност. Објавила је књиге поезије: *Нек ме њишце криком бде* (1996), *Жић* (1998), *Сонети и њисма* (1999), *Од злаћна јабука* (2004), *Азбучник*, посвећен одбрани имена српског језика у Црној Гори (2007), *Арсеније Чарнојевић по друћу њиш међу Србима* (2010), *Жена* (2012), *Одбрана Азбучника* (2012 са препевом на руски језик и прилозима књижевне критике о Азбучнику), *ЈАВ*, ручно издање академске сликарке Љиљане Стефановић (2013), *Књића старославна*, два издања – двокњиже са избором из поезије Десанке Максимовић (2015), *Вуковање*, поезија за децу (2017). Приредила је избор из поезије Петра Другог Петровића Његоша *Благо њоме ко довијек живи* и поезије Матије Бећковића *Имао се раићна и родићна*, Витез, 2016. Заступљена је у антологији *Сневне Евине кћери* (Савремено песништво жена у Црној Гори) аутора Милице Краљ, издање „Комова“ из Андријевице (2002), у антологији савремених сонетних венаца на српском језику *Црно једро веиша* Љубисава Милићевића, у издању „Одзива“, Бијело Поље (2001), у антологији *Језерски врх* аутора Андрије Радуловића, издавач „Октоих“, Подгорица 2013, као и у антологијама песама за децу. Добитник је I награде „Ратковићевих вечери поезије“ 1999. године за младе песнике, као и Повеље *Свети Сава* за књижевна дела посвећена српском народу, Источно Сарајево (2012). Године 2013. добила је награду „Марко Миљанов“ за књигу поезије *Жена*, као и „Златну значку

и плакету Културно-просветне заједнице Србије“, 2016. „Витезову награду за животно дело“, Београд и награду „Душко Трифуновић“ на Палама. Уредник је трибине „Свободијада“ и часописа „Стварање“ Удружења књижевника Црне Горе. Члан је Удружења књижевника Србије и Књижевног друштва српских писаца Косова и Метохије. Живи у Никшићу.

БЕЋКОВИЋ Матија – биографија је објављена у склопу прилога *Историјци, дарови*, на страни 113.

БИЋАНИН Јелена, рођена је 1993. године. После завршетка гимназије у Трстенику, уписује Филолошки факултет – Катедра за неохеленистику (модул: Грчки језик, књижевност, култура са шведским као помоћним језиком). После прве године студија, постала је стипендиста Аристотеловог универзитета у Солуну, где је похађала наставу на грчком језику. Мастер академске студије завршава на Факултету за хотелијерство и туризам у Врњачкој Бањи.

Након завршених студија другог степена 2017. године, са звањем мастер менаџера у туризму, уписала је докторске академске студије, такође на Факултету за хотелијерство и туризам, где је тренутно студент прве године. Живи у Горњем Рибнику код Трстеника.

БОЈОВИЋ Драгиша (18. мај 1964. Бање, Ибарски Колашин) је српски историчар књижевности, књижевни критичар, теолог, песник и професор Универзитета у Нишу. Основну школу похађао је у Бањама, Брњаку и Зубином Потоку, а средњу у Новом Пазару. Дипломирао на Филозофском факултету у Приштини, на Одсеку за југословенске књижевности и српскохрватски језик 1988. године. На приштинском Филолошком факултету магистрирао је 1994. године, а докторирао 2000. године. Радио је као новинар и уредник у „Новом свету“. Од 1995. године асистент је на Филолошком факултету, а за редовног професора изабран је 2011. године.

Оснивач је и управник Центра за црквене студије у Нишу, а иницирао је оснивање Центра за проучавање православног наслеђа Косова и Метохије. Недавно је изабран за потпредседника Друштва чланова Матице српске у Нишу. Објавио је 20 књига (од тога 2 књиге песама) и преко 90 научних радова. Учествовао је на 50 научних скупова међународног и националног карактера.

Редовни је професор Филозофског факултета у Нишу и Косовској Митровици. Редовни је члан Института за национална и верска питања у Солуну. Добитник је више награда за научни рад, као и за поезију. Значајније књиге: *Крај века већ дође, антологија старе српске поезије последњих времена*, Приштина, 1992; *Манасић Црна Ријека*, Приштина, 1994. (више издања); *Песник будућега века (О поезији Димирија Канијакузина)*, Приштина, 1995; друго издање 2002; *Молишве Светиота Саве*, приредио Драгиша Бојовић, Ниш, Косовска Митровица, 2002. (друго издање 2007); *Свети Јефрем Сирин и српска црквена књижевност*, Ниш, Косовска Митровица, 2003...

„БОШКО ЈУГОВИЋ“ – црквени хор при храму Свете Тројице у Трстенику. Као Певачко друштво, заставу, печат и амблем добија 12. децембра далеке 1870. године. Слава хора је Вазнесење Господње – Спасовдан. У богатој историји може да се помене учешће на свечаности приликом предаје градова Србији од стране Турака 1870. године, приликом посете краља Александра Обреновића Врњачкој Бањи 1889. године, при крунисању Петра I Карађорђевића 1904. године, на сахрани првог почасног грађанина Трстеника, Јована Белимарковића 1906. године, те на испраћају посмртних остатака војводе Воје Танкосића из Трстеника за Београд. Друштво је било члан Лиге певачких савеза Краљевине Југославије и колективни члан „Сокола“. Гостовало је у: Љубљани, Крагујевцу, Београду и Софији. Улазак Руса у Трстеник 1944. године дочекан је химном „Боже, правде“. На Божић 1946. године тадашња власт забрањује рад друштва.

Децембра 22. 1989. године, неколико заљубљеника у црквено појање, уз благослов почившег владике жичког, Стефана, обнавља рад друштва, који траје и данас. Први диригент обновљеног друштва био је Виталије Тарасјев, садашњи старешина руске цркве у Београду, а сада хор води Братислав Лазаревић, наставник музике у Трстенику.

Друштво редовно поје Литургије у храму Свете Тројице у Трстенику и учествује на градским и републичким манифестацијама. За свој рад друштво је награђено „Грамоматом“ владике жичког, Стефана, и „Годишњом наградом“ града Трстеника.

„ВОДА ЖИВА“ – црквени хор храма Светог цара Константина и царице Јелене у Нишу.

Црквени хор основало је 2013. године Његово преосвештенство, тадашњи епископ нишки, господин Јован, под радним називом Хор вероучитеља Епархије нишке. Године 2014. хор добија благослов да појањем саслужује на светим литургијама у храму Светог цара Константина и царице Јелене у Нишу.

Од 2016. године благословом Његовог преосвештенства епископа рашко-призренског, администратора Епархије нишке, господина Теодосија, хор добија ново име – „Вода жива“ и узима за своју крсну славу Пету недељу по Пасхи – недељу Самарјанке. Хор редовно, сваке недеље и празницима, саслужује на Светим литургијама.

Хоровођа, свештеник Бојан Крстић, рођен је у Нишу 1969. године и парох је при храму Св. цара Константина и царице Јелене у Нишу. Хором руководи од његовог оснивања.

ВУЧИЋЕВИЋ Милан је рођен 1957. године у Крушевцу. Објавио је књиге песама: *Торзо ђојесења* (1995), *Свебдења* (1997), *Дојламсвања* (2000), *Пайирићи, ђлавети* (2005), *Одблесци* (2008), *Песме, ниши* (2011), *Одломци о ђо-зном* (2016).

Добитник је награде „Златна струна“, „Смедеревске песничке јесени“ 1994, као и прве награде за поезију часописа „Улазница“ 1995. године.

Град Крушевац му је доделио Светосавску повељу за трајан допринос у култури 2005. Члан је Књижевног клуба „Багдала“ и УКС. Објављивао је у часописима: „Летопис Матице српске“, „Књижевни Магазин“, „Српски књижевни лист“, „Повеља“, „Београдски књижевни часопис“, „Књижевна реч“, „Багдала“, „Корац“, „Књижевне новине“, „Јефимија“, „Улазница“...

О поезији Милана Вучићевића писали су: Милош Петровић, Драгиња Урошевић, Васа Павковић, Радивој Шајтинац, Живорад Недељковић, Љубиша Ђидић... Песме су му превођене на македонски и бугарски језик. Живи и ради у Крушевцу.

ЕГЕРИЋ Милосав – биографија је објављена у Годишњаку „Љубостињска приношења“ бр. 2, 2017.

ИВАНОВИЋ Милош, доктор историјских наука, рођен је 1984. године. Студије историје на Филозофском факултету у Београду завршио је 2008. године. На истом факултету одбранио је 2014. године докторску дисертацију под називом „Властела државе српских деспота“. Радио је на Филозофском факултету у Београду. У Историјском институту ради од 2014. године. Област истраживања: историја српског народа у средњем веку. Језици: енглески, француски, старословенски.

Одабрани чланци и расправе: „Повеља херцега Стефана Вукчића Дубровчанима“, *Грађа о прошлости Босне* 5 (2012), 81-90; „Средњовековни властеоски поседи у крушевачком крају“, *Жујски зборник* 8 (2013), 7-22; „Структура властеоског слоја у држави кнеза Лазара“, *Властела Моравске Србије од 1365. до 1402. године*, тематски зборник радова, 2014, 75-94; „The Danube in Serbian-Hungarian Relations in the 14th and 15th Centuries“ / М. Ivanović, Neven Isailović, *Tibiscum, Serie nouă, Istorie – Arheologie* 5 (2015), 377-393; „Лажна христовуља цара Стефана Душана о међама хиландарских поседа на Светој Гори“, *Српски архив* 14 (2015), 33-64; „Reka Sava kao granica između Srbije i Ugarske u srednjem veku“ / М. Ivanović, Boris Stojkovski, *Rijeka Sava u povijesti, zbornik radova*, 2015, 77-103; „Уређење манастирског живота у српским властеоским задужбинама средњег века“, *Српска теологија данас*, зборник радова, 2015, 197-203; „Властела у Житију деспота Стефана Лазаревића“, *Средњи век у српској науци, историји, књижевности и уметности*, научни скуп, 2016, 41-56.

ЈОВАНОВИЋ-Жигон Јелена, српска филмска и телевизијска глумица, рођена је 3. новембра 1933. године у Београду. Већ педесетих година прошлог века упловљава у филмске воде, а први филм снима далеке 1953. године („Општинско дете“). У својој богатој каријери снимила је 46 дугометражних филмова, 8 ТВ филмова, глумила у 11 ТВ серија, 2 мини серије и једном кратком филму. Прославила се улогама маме Јелене у култним филмовима „Љуби, љуби, ал' главу не губи“ и „Жикина династија“. Била је супруга једног од најбољих српских глумаца, покојног Стеве Жигона, а мајка је српске глумице Иване Жигон. Живи у Београду.

ЛАЗАРЕВИЋ Велибор – биографија је објављена у Годишњаку „Љубо-стињска приношења“ бр. 2, 2017.

ЛИБЕРИ Клеопатра /Грчка/ – биографија је објављена у склопу прилога *Љубосињско јосићољубље* на страни 77.

МАКСИМОВИЋ Мирослав – биографија објављена у склопу прилога *Награда „Јефимијин вез“*, на страни 31.

МАЛЕШЕВ Дамир, песник, рођен јр 1968. године у Новом Саду. Ради као професор филозофије у Гимназији „Исидора Секулић“ у Новом Саду. Поред песама објављивао: песничке преводе, есеје, ликовне критике, као и графичке радове у разним часописима. Есеји се, углавном, баве савременом српском поезијом. Преводи поезије обухватају неколико познатих стваралаца из света рокенрола: Ленона и Макартнија, Пола Сајмона, Ерика Клептона, Стинга и друге.

Графички радови обухватају дизајн шаховских симбола и пиктограме од ћириличних слова. Такође, бави се и израдом скулптура-инсталација на поетичком трагу чувене Пикасове „Главе бика“.

Објавио је две збирке поезије, *Раси*, Бранково коло, Сремски Карловци, 1998. и *Време одбране*, Књижевна општина Вршац, 2017. и две књиге песничких превода, антологију корејске поезије *Камена ограда* и антологију поезије Битлса *Ка групој страни васионе*. Живи у Новом Саду.

ПАВЛОВИЋ Велимир-Веља је рођен 17. јуна 1953. године. По занимању је новинар. Познат је по кулtnим ТВ емисијама на Студију „Б“, као њихов аутор и уредник, под називима: „Ниво 23“, „Духовници“ и „Незаштићени сведок“. Слови за култног телевизијског новинара, стручњака за православље и сва питања у вези религије и Бога. Поред тога, један од његових предмета занимања, а кога помно прати и ужива у њему је и музика (рокенрол). Почетком осамдесетих година Веља је први пут посетио Хиландар. Од тада је био његов чест посетилац, али промене које су се десиле у свету, по његовом виђењу, нарушиле су вековни мир Хиландара.

Добитник је Награде града Београда за новинарство за 2016. годину као плод вишедеценијског изузетног доприноса медијима, стварањем оригиналних концепата радио и ТВ програма. Својим радом, изузетно је утицао, не само на новинарство, већ и на целокупну друштвену и културну јавност Србије. Живи и ради у Београду.

РАДИСАВЉЕВИЋ Хр. Зоран (1952), рођен је у Рашки. Завршио је студије југословенских књижевности и српскохрватског језика на Филолошком факултету у Београду.

Објавио је збирке песама: *Мртво слово* (2003), *Велико уво* (2009), *Дрући долазак Христџа и Вино из костију* (*Wine from bones*), на српском и енглеском (2013), *Велико уво* (*Големојћо уво*), на српском и македонском (2014), *Светџа шрешиња* (2015), *Мртџа природа* (2016), *Светџа шрешиња* (друго, допуњено изда-

ње, 2017), књиге разговора: *Туго ћеро* (2001), *Опледало без поглавље* (2006), *Кавез закључан изнујтра* (2009), *Све више ћућим и слушам* (2011), *33 пићања и Лице испод маске* (2012), *Писано руком* (2014), *Сејање по камену* (2017), публицистичке књиге: *Водени цвети* (2005), *Голуб у лављој кожи* (2010), *Срце се хлади у фрижидеру* (2015), романсиране дијалогске трактате: *Изјубљена самоћа В. М.* (2003) и *Филозофија животиња В. М.* (2007). Приредио је књиге: *Похвала поезији* (2002), *Речник мисли* (2005), *Гласна џава* (2008), *Корак на дугом пућу* (2015).

Поезија му је превођена на: енглески, белоруски, бугарски и македонски језик. Члан је Удружења новинара Србије (од 1983) и Удружења књижевника Србије (од 2003). Добитник је „Златне значке“ Културно-просветне заједнице Србије (2000), Награде Српске књижевне задруге за животно дело (2011), „Златног беоцуга“ Културно-просветне заједнице Београда (2012), Повеље „Јован Скерлић“, и Награде „Троношки родослов“ (2014), Награде „Пелагићев рунолист“ Књижевне заједнице „Васо Пелагић“ и Завичајног друштва „Змијање“ из Бањалуке, Награде „Милан Ракић“ Удружења књижевника Србије и Награде за животно дело Удружења новинара Србије 2016. године.

РАДМАНОВИЋ Иванка дипломирала је на Институту моде и технологије (Fashion Institute of Technology), на одсеку модног дизајна, у Њујорку (САД). Члан је Удружења књижевника Србије, Друштва књижевника Војводине и Удружења научних и стручних преводилаца Србије.

За збирку поезије и истоимени ЦД *Амаранти или О бесмртној љубави* (Арте, Београд, 2013), добила је Награду „Поет“, док је за „Рајски кавез“ добила Награду „Милан Ракић“ (Удружење књижевника Србије), за најбољу збирку поезије у 2014. години.

Где је моја кућа, Прометеј, Нови Сад и Удружење књижевника Србије, Београд, 2016. је њена задња објављена књига.

Поезија и кратке приче су јој објављиване у зборницима, антологијама и на интернет порталима. Превођена је на руски, грчки, македонски, румунски и словеначки језик.

Један је од оснивача поетског пројекта „Крилате песме“.

РАДУЛОВИЋ Андрија рођен је 1970. године у Подгорици. Отац Михаило био је учитељ и боем, а мајка Десанка, рођена Ивановић, наставник руског језика и књижевности. Основну и средњу школу завршио је у родном граду. Историју је студирао на Универзитету Црне Горе, а Факултет разредне наставе завршио је у Сомбору.

Објавио је књиге поезије: *Поћед с моста* (1994), *Знак у ћеску* (1995), *Поноћ на Дону* (1997), *Оћено ребро* (1998) /Рукописна рецензија Матије Бећковића/, *Оћено ребро* /на бугарском/ Софија (2003), *Costa de vos* /на румунском/, *Трговиште* (2006), *Ријеч са јуја* (2000), *Анђео у пишеници* (2002), *Снежна азбука* (2007), *Звоно* /поема/, (2008), *Бивше краљевство* (2010), *Снежна азбука* /на руском/, Твер, Подгорица (2011), *Снежна азбука* /на словеначком/, Љубљана (2013), *Бела пчела Вољиа Вишмена*, (2015), *Језерски врх* /Антологија поезије поводом 200-годишњице Његошевог рођења/, (2013).

Добитник многих домаћих, регионалних и међународних награда и признања за поезију од којих издвајамо: „Марко Миљанов“, „Кочићево перо“, „Носиде“ (УНЕСКО) у Италији, „Борис Корнилов“ у Санкт Петербургу, „Златно перо Русије“ у Москви, „Тверска Грамота“, „Симо Матавуљ“, „Златна значка“ КПЗ Србије, „Божидар Вуковић Подгоричанин“, „Балканика“ у Румунији итд. Превођен је на: руски, енглески, бугарски, италијански, румунски, шпански, грчки, мађарски и још десетак светских језика.

Заступљен је у више домаћих и иностраних избора, панорама, прегледа, антологија и атласа поезије. Уређивао је лист за књижевност и културу „Књижевни запис“, а сада је главни уредник часописа за преведену књижевност УКЦГ-а „Сквер“. Један је од оснивача Књижевног друштва „Његош“. Живи у Подгорици.

СТАМБОЛИЈА Вељко, песник, рођен је 13. маја 1953. године у Глини (Банија). Дипломирао је на Филолошком факултету у Београду, Група за југословенску књижевност и српски језик. У току свог радног века сарађивао је у многим југословенским часописима: „Нова ријеч“, „Српски глас“, „Глас српски“, „Књижевне новине“, „Багдала“ и др.

Поред писања песама, објављивао је и књижевне критике, приказе и осврте. До сада је објавио четири збирке песама: *Вријеме вуцјет зијева* (1994), *Мајске молишве* (1997), *Душе без завичаја* (1999), *Вишак првој лица* (2004). Приредио је малу антологију песама посвећену глинским мученицима страдалим у православној цркви Рођење пресвете Богородице у Глини под насловом *Неизбрисиви шрапови* (1999). Објавио збирку књижевних критика и есеја *Пречанске елетије*. Члан је Удружења књижевника Србије, Књижевне заједнице Крајине, СКД „Сава Мркаљ“.

До августа 1995. године радио је као професор књижевности и језика у средњој школи у Глини и био уредник часописа „Отаџбина“. Данас живи у Крушевцу и ради у Основној школи „Станислав Бинички“ у Јасици.

СТЕФАНОВИЋ Љубивоје-Љуба – биографија објављена у склопу прилога *Поменик* на страни 245.

СТЕФАНОВИЋ Олгица, графички дизајнер, сликар и иконописац, члан Удружења ликовних уметника Србије и Војводине (УЛУС-а и УЛУВ-а).

Изложбама својих радова сврстала се у ред оних који на најбољи начин представљају нашу културу, не само у: Србији, већ и широм света. Имала је преко 35 самосталних изложби у Србији, Русији, Канади, Словенији, Црној Гори и Републици Српској (Нови Сад, Београд, Ниш, Суботица, Љубљана, Москва, Белгород, Торонто, Требиње, Херцег Нови...), а својим радовима из области графике, илустрације и иконописа представљала је Србију на многим међународним изложбама у нашој земљи и иностранству (Финској, Белгији, Француској, Грчкој, Кини, САД-у, Мексику, Аргентини, Немачкој, Мађарској...)

Значајније самосталне изложбе: Архив Војводине, Нови Сад, 1998; Галерија „Огњиште“, Пале, 2001; Српски културни центар „Свети Сава“, Суботица, 2005; Руски дом, Београд, 2007; Дечија библиотека, Ниш, 2007; Галерија „Прогрес“, Београд, 2008; Галерија „Феопанија“, Москва; Русија, 2008; Торонто, Хамилтон, Кичинер, манастир Милтон; Канада, 2011; Дом руског зарубежја, Москва, 2012; „Јефимијини дани“, Трстеник, 2013; Галерија „Фреска“, Херцег Нови, 2016. Колективна излагања: Србија, Белгија, Полска, Немачка, Мађарска, Мексико, Аргентина, Француска, Македонија, Хрватска, Финска, Грчка, Турска, Кина, Канада, САД...

СУБОТИН-Голубовић Татјана (Београд, 1957), дипломирала је 1979. на Одељењу за класичне науке Филозофског факултета у Београду. Од 1980. запослена на Одељењу за историју Филозофског факултета. Магистрирала на Одељењу за класичне науке са темом „Типологија најстаријих српских минеја XIII и XIV века у светлу упоредних српско-византијских кодиколошких истраживања“. На Одељењу за историју докторирала са темом „Српско рукописно наслеђе од 1557. године до средине XVII века“ (1996).

Редовни је професор на Одељењу за историју Филозофског факултета у Београду. Предавач је на основним, мастер и докторским студијама. Од 2014. године руководи радом Центра за руске студије на Филозофском факултету.

У периоду 2012-2015. године обављала је дужност начелнице Одељења за археографију Народне библиотеке Србије. Члан је Старословенског одбора САНУ и Одбора за изворе српског права САНУ, Управног одбора Византолошког института САНУ. Члан је редакција више научних часописа у земљи и иностранству, а од 2013. године уредник је часописа „Археографски прилози“. Учесник је бројних научних скупова у земљи и иностранству.

Одабрани радови: *Службе Васељенским саборима у српским минејима XIV века*, Археографски прилози 38 (2016), 61-94; *Судбина рукописа Народне библиотеке у Првом светском рату и њихово место у српској културној баштини*, Православни свет и Први светски рат: зборник радова међународног научног скупа, Београд, 2015, 431-443; *Децембарске службе Св. Николи у српским минејима старије епохе*, Hagiorographia Slavica. Hrs. von J. Reinhart, Wiener Slawistischer Almanach, Sonderband 82, Wien, 2013, 245-263; *Октоих – узор и инспирација за средњовековне српске химнографе*, Музикологија 11 (2011) 53-62; *Пешка прелодобна – Пешка мученица*, Зборник радова Византолошког института 45 (2008) 177-190; *Ушлицај преноса моштију Св. Пешке у Десношћину на развој њеној култи у српској средини*, Бугария и Србија в контекста на византијската цивилизација, София, 2005, 343-354; *Средњовековна српска епистолографија*, у зборнику: Писмо, Београд, 2001, 9-16; *Српско рукописно наслеђе од 1557. године до средине XVII века*, САНУ, Посебна издања књ. DСXL, Одељење језика и књижевности 51, Београд, 1999, 288; *Смедеревска служба преносу моштију светог апостола Луке*, Дани српског духовног преображења V, Ахилије – Архилије, или о мешању култова, Богородица Градска у историји српског народа, Чачак, 1993, 36-46; *Фрајменити службе Св. Борису и Глебу у рукопису бр. 32. манастира Дечана*, Јужнословенски филолог 48 (1992), 123-134.

ТОПОЛСКИ – монахиња Ефимија, рођена као Јасна Тополски 1965. године у Београду, где је завршила Средњу дизајнерску школу – одсек графика, а затим и сликарство на Факултету ликовних уметности. Магистрирала је сликарство 1991. године на ФЛУ. Током студија у Београду имала је две самосталне изложбе, једну у Галерији Дома омладине Београда 1990. године, а другу 1991. године у Галерији ФЛУ, која је уједно била и њена магистарска изложба. Добитник је више награда за сликарство за младе. Планирала је сликарску каријеру, али након студијског боравка у Паризу, одлази у манастир 1991. године и тако улази у нове просторе духовности и у нову фазу живота.

Неки од најзначајнијих пројеката на којима је Ефимија радила су осликавање цркве Светог апостола Павла у Требињу и Саборне цркве у Шибенику. Истовремено, своја унутрашња емотивна стања бележи већ одавно изграђеним и препознатљивим сликарским рукописом. Резултат тог рада су нове самосталне изложбе: „Светлопис“ у Галерији „Бански двори“ у Бања Луци 2007. године, затим изложба „Све што дише, нека хвали Господа“, у Галерији '73. у Београду, као и изложба на обновљеним темељима Саборне цркве у Мостару „Хвалите Господа“, обе одржане 2010. године. Од 2012. године Ефимија је члан „Ладе“, најстаријег друштва српских уметника, и од тада узима учешће на изложбама овог удружења. Данас живи и ради у манастиру Ишон (Uchon) у Француској.

САДРЖАЈ

„ЈЕФИМИЈИНИ ДАНИ“ 2017.

ХРОНИКА

7

наџрада „јефимијин вез“

- Одлука жирија 11
- Образложење жирија 12
- Мирослав Максимовић / Беседа на додели Наџраде „Јефимијин вез“
- ПЕСНИЧКИ ВЕЗ 15
- ПЕСМЕ ДОБИТНИКА 17
- БЕЛЕШКА О АУТОРУ 31

џесничка џриношења

- ЗОРАН ХР. РАДИСАВЉЕВИЋ 35
- МИЛИЦА БАКРАЧ 38
- ИВАНКА РАДМАНОВИЋ 40
- ДЕЈАН АЛЕКСИЋ 43
- АНДРИЈА РАДУЛОВИЋ 46
- МИЛАН ВУЧИЋЕВИЋ 51

љубосџињско јосџољубље

- Клеоџаџира Либерџ / Грчка
- ЈЕЗИК НАС НЕПРЕКИДНО СТВАРА 57
- ЈЕФИМИЈИНА ТУЖБАЛИЦА 61
- НЕУНИШТИВИ ДУХ ДЕТИЊСТВА 64
- ПЕСМЕ / Клеоџаџира Либерџ 68
- КЛЕОПАТРА ЛИБЕРџ / Биоџрафија 77

од рода светџла и славна

- Даница Андрејевић / Беседа
- СЛОВО О ЈЕФИМИЈИ И МИЛИЦИ 81

исџочници, даровџ

- ПЕСМЕ / Маџија Бећковић 87
- МАТИЈА БЕЋКОВИЋ / Биоџрафија 113

сџарославник / „Окруџли сџо“: „Светџа Пеџка и Лазаревићџ“

- Драџиша Бојовић
- МОТИВ ПРЕНОСА МОШТИЈУ
- У СТАРОЈ СРПСКОЈ КЊИЖЕВНОСТИ 119
- Милосав Еџерић
- ЗАШТО СЛАВИМО СВЕТИТЕЉЕ /УОПШТЕНО/ 129
- Милош Ивановић
- ПОЛИТИЧКИ ЗНАЧАЈ СВЕТИТЕЉСКИХ КУЛТОВА КРАЈЕМ
- XIV И ПОЧЕТКОМ XV ВЕКА У ДРЖАВИ ЛАЗАРЕВИЋА 133

- *Ташијана Субошин-Голубовић*
ТРАНСФОРМАЦИЈА СЛУЖБЕ СВЕТОЈ ПЕТКИ
У СРПСКИМ РУКОПИСИМА ОД XIII ДО XVII ВЕКА 145
- **ЖИТИЈЕ ПРЕПОДОБНЕ МАТЕРЕ НАШЕ ПАРАСКЕВЕ – ПЕТКЕ** 159
- *Тројар / Кондак / Молитва Свештој Петки Параскеви* 163

ликовна приношења

- *Веља Павловић*
НЕКА ТАКО ВЕЛИКА ЉУБАВ 167
- **РЕЧИ НА ОТВАРАЊУ ИЗЛОЖБЕ** 169
- *Монахиња Ефимија (Тојолски)*
ТАМО ГДЕ ЈЕ МОЛИТВА 169
- *СЛИКЕ / Монахиња Ефимија (Тојолски)* 170

музичка приношења

- *Мирољуб Аранђеловић Расински*
ПЧЕЛИЊАК ГОСПОДЊИ
Циклус трогласних песама на стихове Верољуба Вукашиновића 175

фото-документација

- **30. „ЈЕФИМИЈИНИ ДАНИ“ 5-9. ЈУН 2017. ГОДИНЕ** 199

ПРИЛОЗИ

шрафови прошли

- *Велибор Лазаревић*
НЕКА НАСЕЉА У ДОЛИНИ КРУШЕВАЧКЕ МОРАВЕ 209

прикази

- *Дамир Малешев*
СЛОВА У СВЕЧАНИМ ОДЕЖДАМА
О књизи Олгице Стефановић, Сликовни буквар православа, Нови Сад, 2017. 231
- *Драгомир Ацовић*
ПРЕДГОВОР КЊИЗИ
(Олгице Стефановић, Сликовни буквар православа, Нови Сад, 2017) 233
- *Олгица Стефановић*
ЗАПИСИ О БУКВАРУ / Са илустрацијама 235
- *Вељко Штамболија*
МАГИЧНИ ДОДИР ПРОШЛОСТИ
О књизи Велибора Лазаревића Лелек звона, Београд, 2014. 237

поменик / сећања

- **ПОМЕНИК – ЉУБИВОЈЕ-ЉУБА СТЕФАНОВИЋ (1944-1984)** 245
- **ПЕСМЕ / Љубивоје-Љуба Стефановић** 249
- **СЛИКЕ / Љубивоје-Љуба Стефановић** 255
- **БИОГРАФИЈЕ И БИБЛИОГРАФИЈЕ УЧЕСНИКА И АУТОРА ПРИЛОГА** 259

Издавачи

Народна библиотека „Јефимија“ Трстеник
Народни универзитет Трстеник

За издаваче

Верољуб Вукашиновић,
Светлана Лазић

Уредник

Драгиша Батоћанин

Ликовни и технички уредник

Иван Величковић

Редакција

Драгиша Батоћанин, Верољуб Вукашиновић,
Јелена Вукчевић, Иван Величковић,
Верослава Јовановић, Душан Јовић,
Милан Милетић

Коректура

Ивана Илић

Припрема и ђрелом

Верослава Јовановић, Иван Величковић

ISSN 2466-4553

Штампа

„Свен“ Ниш

Тираж

500

Покровишeљ
Општина Трстеник

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

82

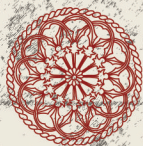
ЉУБОСТИЊСКА приношења : годишњак
Јефимијиних дана / уредник Драгиша Батоћанин. -
2016, бр. 1- . - Трстеник : Народна библиотека
"Јефимија" : Народни универзитет Трстеник, 2016-
(Ниш : Свен). - 24 cm

Годишње.

ISSN 2466-4553 = Љубостињска приношења
COBISS.SR-ID 224153100

Народна библиотека „Јефимија“ Трстеник
Народни универзитет Трстеник

ISSN 2466-4553